

tv-15 naš TOVARIS

Št. 33
22. avgusta 1985
Leto XXIII

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Kot gnezdo v naročju skal

Čepletišče, 22. julija 1944

Brez konca, brez konca pada
v enako šumečem slapu
v kamnito vaško korito
penasti curek vode.

Od zore do mraka ob njem se
vaščani z vedri vrstijo,
vsi: starke in starci, otroci
in zmučene, nosne žene.

Koščeni, zgarani obrazi,
uvela, upala lica.
globoko ukrivljeni hrbti
in žuljave, trde roke.

Slonim ob vaškem vodnjaku,
motrim to živo verigo,
grenko, boleče občutje
polni samotno srce.

»Kako je, očka, kaj s tabo?
Kako kaj pri vas mi živite?«
»Hudo je, tovariš, hudo je,
reveži tu smo ljudje!«

»In tebi, brhka devotka,
kaj mlado mrači se ti lice?«
»Garanje, tovariš, garanje,
oglej si le moje roke!«

Brez konca, brez konca pada
penasti curek v korito,
brez konca, brez konca ob njem se
beneški trpini vrste –

vsi: starke in starci, otroci
in zmučene, nosne žene...

Činebla, 22. avgusta 1944

Tiha beneška vas
kot gnezdo v naročju skal;
zlate zvezde nad njo
in modro večerno nebo.

Iz prvega sivega mraka
izlušči se temna postava.

»Mamica, dober večer!
Težko si, težko si breme
danes si naložila,
pretežko za tvoje rame,
pretežko za tvoje roke!«

»Bog ti daj srečo, tovariš!
Res so že trudne noge,
pa saj smo od nekdaj navajeni
le na trpljenje, gorje.
Od nekdaj, kar pomnim, življenje
nam bilo je ječa samo,
živeli, trpeli, umirali
poč tujo smo kletto peto.

A zdaj bo, tovariš, pač bolje,
saj nosite boljši nam čas.
O, ko bi ga le čakala...
Pa zbogom, zdaj moram v vas –
in ne pozabite na nas!«

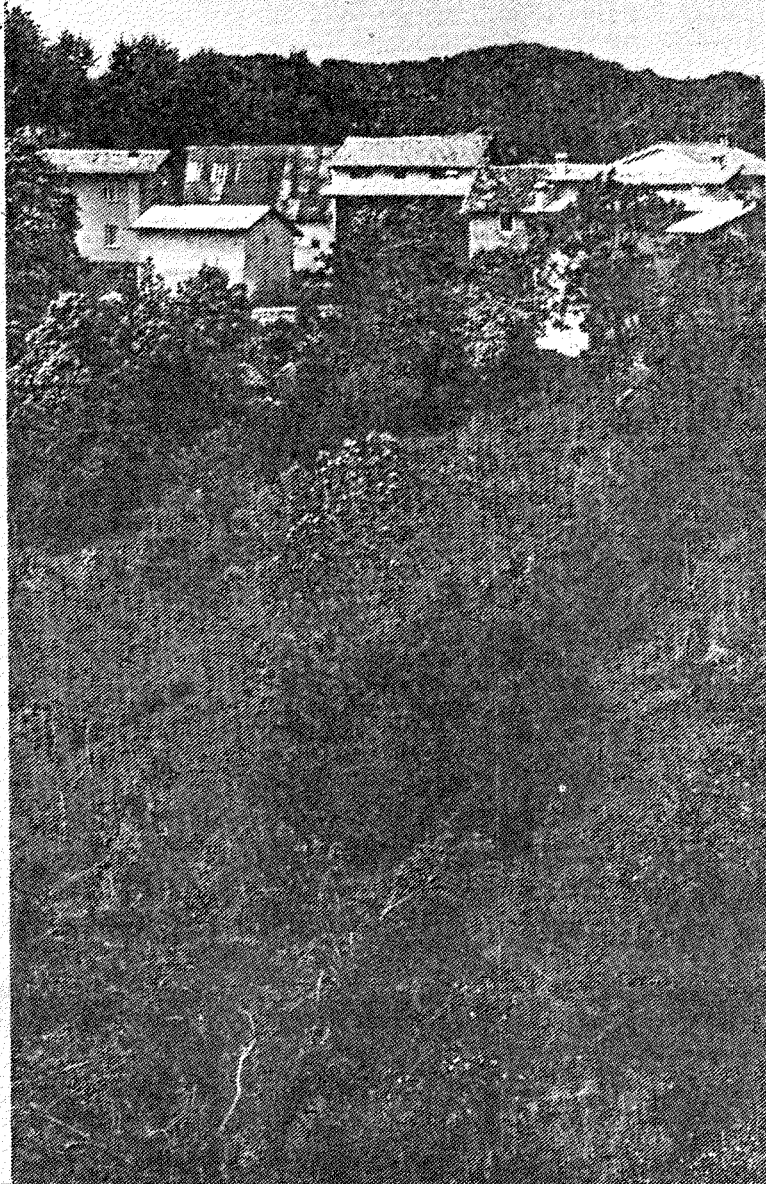
Počasi, počasi utonila
je starka v večerni mrak,
v daljavi je trudno-zamrl
njen drsajoči korak...

V »poletni« (dvojni, junijsko-julijski, šesto-sedmi) številki revije Borec smo se z zanimanjem in tiho radostjo pomudili ob »arhivski« poeziji dr. Leva Svetka-Zorina, ki nas je – po nenadejano lepi poti spomina – popeljala v Beneško Slovenijo, v veliki čas, v dneve boja in upanja. Pesmi so nastale kot neke vrste neposredni »reportažni zapisi« med bivanjem kulturnopropagandne skupine 9. korpusa v beneško-rezijskih krajih poleti štiriinštiridesetega ter bile še pred koncem vojne,

skupaj z drugimi »vtisi s poti« natisnjene v zbirki, ki jo je izdala takratna Primorska vojaška tehnika.

Vse to – poezijo, podatke in vtise – povzema mo iz Borca, katerega poslednja številka bodi po tej poti predstavljena tudi bralcem našega tednika.

Fotografija je delo Miška Kranjca, nastala ob njegovem letošnjem obisku v Slovenski Benečiji.

Samogovori starega borca

Dopusti so za nami, hvalabogu

... V Šentilju dvanajst vstopnih kolon... Istra in Slovensko primorje rekordno zasedena... Prostih sob ni... Počitnice na Bavarskem so se začele... BMW in Audi na kolektivni dopust pojutrišnjem... Brrr! Saj vemo o šolskih počitnicah v Nemčiji več kot o naši lastni reformi in o kolektivno-dopustniških zadregah! Je pa že lepše v borčevski pisarni v hladu in miru poslušati pripovedi tistih najbolj hrabrih med nami, ki jih je pripravila nazaj reka tujcev, zadovoljno vračajočih se iz ekspedicije v to ekotično deželo zastonjkarstva. Kakšna Afrika, kakšna Malta, kakšni Kanarski otoki in Baleari, ko pa na Jadranu lahko živijo ceneje kakor v Mbabanu v daljni deželi Svazi! Takši so uradni podatki uglede angleške tozadevne firme. V današnjih tržno zakonitih časih pa je to debel kašpot turističnim množicam vsega sveta: vsi v Jugoslavijo! Škoda le, da je v tej množici preveč preštevajočih turistov, tistih, ki svoji denar preštejejo, preden se odločijo, kam, a ga potem tesno preštevajo tudi potem in tam. Še Španci in Grki so navalili na naše turistične kapacitete; da mi je le vedeti, kako so prišli do zdrave valute. Najbrž ne tako lahko kot tisti naši občani, ki na hranilnih knjižicah, v nogavicah in v švicarskih bankah premorejo menda toliko ameriških dolarjev, kolikor znaša celoten dolg naših narodov in narodnosti tujini. Kdo ne bi šel zaslužiti kako marko ali liro med dopustom, za potrošne jesenske dni! Indija – Koromandija.

No, naj bo, saj to velja samo za tujce. O tem, kako so domači doživljali našo Mbabano, pa krožijo drugačne štorije.

»Bemti, za tisti regres sem komaj par kartic poslal prijateljem,« mi pravi tovariš, ki se je z dopusta vrnil teden dni prej, kot je načrtoval. Pa mu ne smem nič ugovarja-

ti, čeprav je njegov regres precej večji od mojega samo zato, ker je slovenski in ne vojaški upokojenec. »Saj bi ostal do konca, kot sem načrtoval,« je tožil naprej. »Tista prikolica niti ni predraga, ampak z ženo imava strašno rada pivo. In sva morala dopust skrajšati.«

Da je pivo drago, vem. Da pa ga je mogoče dvema popiti za tretjino vrednosti počitnic, težko verjamem. Dvignjene obrvi in moj zmeden nasmeš sta vzbudila v mojem tovarišu zlohodne spomine. Kar privrelo je na dan:

»Vsak večer smo hodili na Bernardinovo teraso, da se malo otresemo tistega barbarskega okolja v kampu. Saj ponoči še kar gre, spiš, pa je. Ampak podnevi... te pogled na širo IMV-jevsko izgubo kar ubije.« Pomislil sem, kako so se časi spreminili: včasih nas je mora tlačila ponoči, dan pa nas je nezadržno gnal naprej, v lepše in boljše. Zdaj pa se je kar nekam obrnilo. »Na terasi pa lepo, svetovljansko, veter zmorja pihlja, lučke, dim z roštilja draži nosnice...«, je nadaljeval. »Veš, čeprav je za teboj le kakšen golaž, se v takem okolju pivo še prav posebej prileže! Hladno veliko pivo, z malo pene. Hmmm!« Kar raznežil se je moj tovariš, ki mu po poreklu ne bi prisodil večje ljubezni do piva kakor do domačega cvička. »Fantu pa mali vrček, saj je že velik. Ves bo po dedu!« Menda hodi v tretji razred osemletke, ta njegov velikan. Potem pa se je spet zagnal: »Hudič, ampak cene! Vsak dan drugačne. Zmeraj višje, za dinar, za dva – in v dveh tednih kar nanese. Saj veš, ena runda, pa še ena, večeri pa so na morju dolgi. Zamenjava natakarej, pa spet dinar več! Vprašam natakarja, zakaj, pa izvem, da to ni njegov rajon. Drugi mi razloži, da je orkester strašno drag, tretji, da mora tudi on od

nečesa živeti... Pa sem iskal šefa, recepcija, direktorja, da bi se pritožil. Ej, dragi moj, če bi mi dopust trajal vso sezono, ne bi nikogar našel, razen če bi mu postavil zasedo. In tako, vidiš, sem že doma.«

Škodoželjen, malce pritajen smeh spremlja tovariševo izpoved, od cigaretnege dima se komaj še vidimo. (Dobro, da je bila v teh prostorih včasih apoteka in nato sindikat, pa še vedno malo diši po kamilicah in razredni zavesti!) Vsi so polni podobnih vtisov. Nekateri so bili na počitnicah po deset dni, drugi po en teden, eden celo štirinajst dni, vsi pa so nekako zaskrbljeni, sitni, bi rekel. Kritizirajo vsevprek: cene, neprijaznost osebja, klečeplazenje pred tujci, oderuštvo tistih, ki oddajajo sobe, skratka vse po vrsti. Pripovedujejo pravljice o zastojkarskih počitniških domovih nekaterih delovnih organizacij, premlevajo apolitične zamisli o zaprtih borčevskih kampih – in spet kritizirajo. Če ne drugega, komarje, ki so bolj strupeni proti domačim gostom kot proti tujcem, še najbolj pa proti borcem... In sprašujejo vse mogoče:

»Ti, kam pa to pelje? Kaj bo iz tega? Do kdaj pa bo šlo takole?« Pa še kako povsem idealistično obarvano vprašanje? »Ti, predsednik, ali ne boste ničesar ukrenili?«

O, ti moj dragi, pošteni in naivni tovariš! Ko bi vedel, kako nevarno je to vprašanje. Kot bumerang je, kot tisto orožje avstralskih domorodcev, ki se spretnemu lovcu vrne v roke, če zgreši cilj, nespretnega pa lopne po glavi. Mi ta naš bumerang mečemo iz baze navzgor, vse višje in višje. Od tam pa lop nazaj v bazo: ukrepajte vendar! Saj bi, tudi mi stari borci bi z vso silo pritegnili, kar se tiče razpoloženja, prepričanja in borbenega duha, kolikor ga je še ostalo iz časov NOB. Saj bi ukrepali – samo: na slabem položaju smo, tovariš. V dolini smo, ne na grebenu. Tam gori nas še slišijo ne, pa če se še tako zavzamemo, da bi oni na vrhu nehali kričati in bi končno kaj ukrenili.

Razhajajo se borci, vsak po svojem opravku: v trgovino, domov čuvat vnuka, v vinograd škropiti, saj je spet deževalo in se je ponujala toča. Ostajajo pa dim in vprašanja brez odgovora. In tovariš, ki že dolgo ne hodi na počitnice, ker je star in bolan in sam ter zamišljeno rije po zgodovini:

»Mejduš, pa smo Slovenci res usodno vezani s temi Švabi. Med vojno smo se gnali kot levi, da smo obdržali čimveč nemških divizij pri nas in niso mogle na vzhodno fronto, zdaj se na vso moč trudimo, da bi jih čimveč privabili in obdržali, da ne bi šli v Italijo, Španijo ali kam drugam.« Malo je pomolčal, pljunil v robec in nekam malodušno dodal: »Ampak mi, domači, smo obakrat malo nadrajsali...« Pa ni noben nacionalist ali kaj takega, le obzorje mu je ozko. V mislih je imel vse Jugoslovane. Potem je odšel tudi on.

Sam že tri leta odlagam misel na počitnice nekje ob morski obali in z neomajnim optimizmom čakam boljših dni. Pa se mi je optimizem že malo okrušil, saj se odpirajo bolj mračne vizije dopustovanja v letu, ki prihaja, ko bo treba dolgove odšteti v milijardah na vsak mesec ali dva, ko bo boj za obstanek vse manj obziren, ko tržne zakonitosti tudi nas borcev ne bodo obšle: ko ne bo le zmanjkalo denarja za zdravljenje tistih vojnih ran, povojnega garanja in aktivizma najbolj iztrošenih borcev sredi leta, kot se je pravkar zgodilo; ko ne bo treba več konzilijarno ugotavljati, če je kdo še toliko živ, da nujno potrebuje 14 dni toplac na družbene stroške; ko ne bo nikomur več padlo na misel kaj tako nezasišlanega, kot je dolg družbe tem ljudem. Bojim se, da bo spet obveljala tista skrajno defetistična trditev moje boljše polovice, da bova šla na prvo klimatsko zdravljenje takrat, ko ga bova sama plačala, se pravi, opiraje se na lastne sile. O tem pa kdaj drugič. Danes sem se pogovarjal o tistem, kar je minilo.

Na položaju, 22. avgusta
Črt

Zlati glas z Zlatega polja

»Nemci so požgali vas, mene pa, borca, so partizani obsodili na smrt,« se spominja Tone Pogačar-Bojan, dolgoletni član Partizanskega invalidskega pevskega zbora.

Julija 1942. leta so nemške policijske enote požgale Gradišče v Tuhinjski dolini v občini Kamnik, Koreno in Hrastnik v domažalski občini, ter Spodnjo Kokro v kranjski občini. Odrasle moške so večinoma pobili, druge poslali v nemčijo v taborišča za izgnance.

Po zločinah v teh vaseh prebivalci sedmih zlatopoljskih vasi niso upali več spati doma. Nekaj Zlatopoljcev je šlo v Lukovico vprašat občinskega komisarja Kuneja, ali gre verjeti govoricam, da so zdaj oni na vrsti. Župan jih je nadrl, da so zlatopoljski fantje pri partizanih, ljudje jim pomagajo, zato bodo dobili, kar so si zaslužili.

Kar tako pobiti pa se ne damo, so rekli Zlatopoljci in skupaj z borci kamniškega bataljona prijeli za sekire, žage, krampe, lopate in podrli na kolovozno pot veliko drevja, do Krašnje požgali vse brzojavne drogove in minirali drogove visoke napetosti Črnuče-Velenje. Pri stari pošti pri Trnjamci sta se spopadli partizanska zaseda in nemška enota, ki je prihitela iz Lukovice in skušala pregnati partizane. Iz maščevanja so Nemci ubili mlinarja Testena, ki je imel v namenu Kersnikov mlin, in Antona Hribarja, po domače Šimenčka, kmeta iz Trnovč, ki je zapustil ženo in tri otroke, četrti pa je bil na poti in ga je žena rodila v taborišču.

Po teh akcijah so Nemci spoznali, da bodo imeli z Zlatopoljci več dela kot v drugih vaseh. V nedeljo 2. avgusta 1942 so z enotami zasedli vse okoliške hribe. Ob svitu se je začel lov na ljudi, ki so preplašeni tekali po gozdovih, pašnikih in njivah. Nekateri so splezali na košata drevesa in ostali tam skriti dva dni brez hrane in vode. Najbrž so samo še Turki tako lovili ljudi.

Ujete begunce so Nemci pripeljali v Podgoro, kjer so moške, starejše od 15 let, zaprli v šolo, ženske in otroke pa v cerkev. Od tod so jih v več zaporednih transportih odpeljali v razna taborišča.

Štiri dni so Nemci ropali po praznih hišah, klali pra-

šiče in teleta, jih pekli na ražnju in požigali vasi. V dveh dneh je pogorelo šest zlatopoljskih vasi, le sedme, Preserja, niso požgali.

»Ko so požigali zlatopoljske vasi, smo partizani taborili v kolovških gozdovih, kjer so se nekoč skrivali rokovnjači,« se spominja Tone Pogačar-Bojan z Zlatega polja, ki živi v Ljubljani. »Štirinajst dni po požigu sem s patroljo prišel v rojstno vas. Letina je bila obilna, žito v kozolcih in na njivah. Pregarjali smo tatove, kajti vmes so bili tudi vohuni. Večina pridelka je propadla, ker ni bilo ljudi, da bi ga pospravili, drugi pa so se bali obojih – partizanov in Nemcev. Saj niso vedeli, ali bo tako enim kot drugim všeč, da pospravljajo letino na njivah izgnancev.

Jernej Novak, po domače Matijev z Zlatega polja, se je v nedeljo, 2. avgusta zjutraj iz gozda vrnil domov. Komaj je prijel za kljuko, že so se s pobočja vasi vsuli Nemci. Jernej je zdrvel nazaj v gozd, Nemci pa so ga opazili in streljali nanj. Hudo ranjen je obležal na njivi, kjer smo ga dobili partizani. Partizanski zdravnik dr. Miha Cunder mu je dal injekcijo, vendar je bilo prepozno. Ranjenec je umrl za posledicami zastrupitve. Zapustil je ženo in dve hčerki.

Moj brat Cene se je spomladi 1942 vrnil iz nemškega ujetništva. Tisto nedeljsko dopoldne je tudi on hodil po gozdu in iskal gobe. Policisti so ga ujeli in le znanje nemščine ga je rešilo smrti. Z vaščani so morali v izgnanstvo moj oče, mati, teta, brat Stane in France, sestre Vida in Pavla. Sestra Milka, ki je bila z njimi zaprta v Goričanah, kjer so čakali na transport, pa je bila potem dodeljena v Bohinjevo gostilno v Medvodah. Tja jo je z gradu Goričane pritegnila Angela Vrtačnik, kuharica v omenjeni gostilni.

Brat Ivan-Savo je bil kot partizanski kurir ranjen v Tuhinjski dolini, pa se je sam ustrelil, ko so ga ujeli. O njegovi smrti me je obvestil stric Gustelj Zupančič-Metod z Zlatega polja. Zvedel sem, da je bil ra-

njen na Moravskem, potem se je zdravil v partizanskem bivaku nad Zičami pri Radomljah v domažalski občini, kjer je padel na svetno nedeljo 1943. leta.

Tepen in obsojen na smrt

Pred nekaj leti je TV-15 objavil pismo Toneta Pogačarja, da časopis pre malo piše o Zlatopoljcih. Povabil sem ga, naj prisede v moj avto in tako sva skupaj obiskala vseh sedem zlatopoljskih vasi. Takrat sem zbiral podatke o vaseh, ki so bile požgane poleti 1942. Pred nekaj dnevi pa sem zapisal še druge njegove spomine. Prisluhnimo:

»Osemnajst let sem bil star, ko so Nemci požgali vas in tudi našo kmetijo.

Kmalu po okupaciji me je nemški delovni urad poslal, tako kot mnoge druge fante, gradit novo cesto. St. Jakob-Črnuče. Te ceste prej ni bilo in starejši ji še zdaj rečejo Nemška cesta. Tudi ceste Črnuče-Šentvid ni bilo. To cestno povezavo z Gorenjsko mimo Ljubljane proti Litiji so bili prisiljeni zgraditi Nemci ob novi meji z Italijo na tem ozemlju.

S tega gradbišča so me premestili v Kokro, kjer sem pri kranjskem gradbeniku Slavcu delal pri obnovi mostov, porušenih v aprilski vojni. Iz Kokre so me poslali na gradbišče HE Dravograd. Tam je bilo taborišče sovjetskih vojnihi ujetnikov. Nekoč me je nemški stražar zasačil, ko sem jim metal kruh čez ograjo, kar je bilo strogo prepovedano. Takrat so me gestapovci prebičali že drugič. Prve udarce sem skupil v domačem kraju, ko so na občini v Lukovici izdajali dovoljenja za nakup in uporabo koles. Bila je dolga vrsta pa sem se hotel zriniti naprej.

Pri partizanih mi ni bilo všeč, da so tako strogo kaznovali majhne prekrške. Zelo hudo mi je bilo, ko so naši obsodili na smrt in usmrtili starega borca iz domažalske občine, ker je utrujen zadremal na straži. Ker sem godrnjal nad obsodbo in komisarju rekel, da to ni prav, sem padel v

Tone Pogačar – Bojan z Zlatega polja, partizan, dolgoletni član Partizanskega pevskega zbora (prej Invalidskega). Foto Jože Vidic

nemilost. Vsaj tak občutek sem imel.

Nekega dne so me določili za vodnika Aleksandrove čete iz druge grupe odredov. Voden sem jo v Savinjsko dolino. Nekaj dni po vrnitvi v četo me je poklical komandant Jakob Molek-Mohor (narodni heroj, padel 1945. leta v Prekmurju). Očital mi je, da sem samovoljno zapustil Aleksandrovo četo in jo s tem izpostavil nevarnostim, da nisem bil discipliniran, da sem se prepiral s komandirjem (le-ta je še živ in bo morda dogodke bolj natanko pojasnil). Razoroženega so me postavili pred stroj in prebrali predlog o smrtni obsodbi. Dovolili so mi kratek zagovor. Rekel sem jim, da je naš dom požgan, družina v izgnanstvu in da je brat padel. Bilo mi je hudo, da bom umrl pod streli tovarišev, zato so mi solze curile po licih. A glej, vsi borci so bili proti smrtni obsodbi; kaznovan sem bil s strogim ukorom.

Prostovoljec v jurišnem bataljonu

»Videl sem, da je najbolje, če me premestijo v drugo enoto, daleč od tod, da mi ne bo kazni vedno za petami. Ko je prva večja skupina partizanov odšla v enoto na Dolenjsko, sem bil v njenem spremstvu. Na svojo željo sem ostal v Cankarjevi brigadi. Mislim, da je bilo to 1. junija 1943. leta. Ob napadu na

ladjo prepeljali na Vis. Bliizu otoka smo v morju opazili mino in vso noč smo morali čakati na minolovca, da jo je odvedel proč.

Na Visu sem bil le dan ali dva, potem nas je ladja odpeljala v Split. Bil sem v hotelu Central, v katerem je bila oficirska menza, sicer pa so bili tu ranjenci in bolniki, prav tako v hotelu Božič. Sčasoma so nam dali zadolžitve in tako sem postal referent za popis stanovanj v Splitu in okolici (lastništvo, zasedenost itn.).

Po ustanovitvi pete prekomorske brigade sem bil v tej enoti četni komisar. Dva meseca smo bili v Zadru, kjer so ustanovili več podoficirskih in oficirsko šolo. Ko smo šli čez Velebit v napad na Gospič, sem bil spet ranjen. Nek ustaš me je petkrat z brzostrelko zadadel v stegno. Z gibljivimi ranjenci sem na tovarnjaku prišel v osvobodjeni Trst, kjer sem bil v bolnišnici in nazadnje v Ljubljani.

Član Invalidskega pevskega zbora

»Kdaj sem začel peti? Smešno vprašanje! Ko sem prišel na svet, sem zavekal kot vsak otrok.

V rojstni vasi Zlato polje sem hodil v osnovno šolo, na klavir pa me je učil Pavle Jerman, organist na Brdu. Štiri kilometre daleč sem pešal po zelo slabi in nevarni poti.

Že v Bariju sem se pridružil Partizanskemu invalidskemu pevskeemu zboru, ki je bil že prej ustanovljen na Planini nad Semičem. Vrstili so se boji, nove rane in šele leta 1950 sem se ponovno priključil temu zboru. Pel sem drugi tenor. Nastopali smo v različnih krajih po domovini, na vseh pomembnejših praznikih, na Nizozemskem, v Romuniji, na Poljskem, v Sovjetski zvezi, v Italiji, Avstriji, Bolgariji in drugje.

Zaradi zdravja, (prej bolezn) sem pred petimi leti nehal peti.

Po vojni sem bil v gozdarski šoli, okrajni gozdar v Kamniku, v GG Novo mesto upravitelj gozdne uprave v Črnomlju, okrajni gozdar v Ljubljani, šef gozdnega obrata Medvode in referent za gozdarstvo v Šiški.

V gozdovih sem odrasčal, v njih sem partizanal... skratka, gozdovi so me spremljali vse življenje.

Jože Vidic

GOSTINSKO PODJETJE PECA MEŽICA

INVALIDI, BORCI, REZERVNI OFICIRJI
PRIPOROČAMO VAM OBISK KOROŠKE, KJER BOSTE DOBRO POSTREŽENI V

HOTELU PECA V MEŽICI
GOSTILNA BRAMČORNIK PRI PREVALJAH

CENA PENZIONA 1.500,00 din

IZLETI: V AVSTRIJO

NA PECO

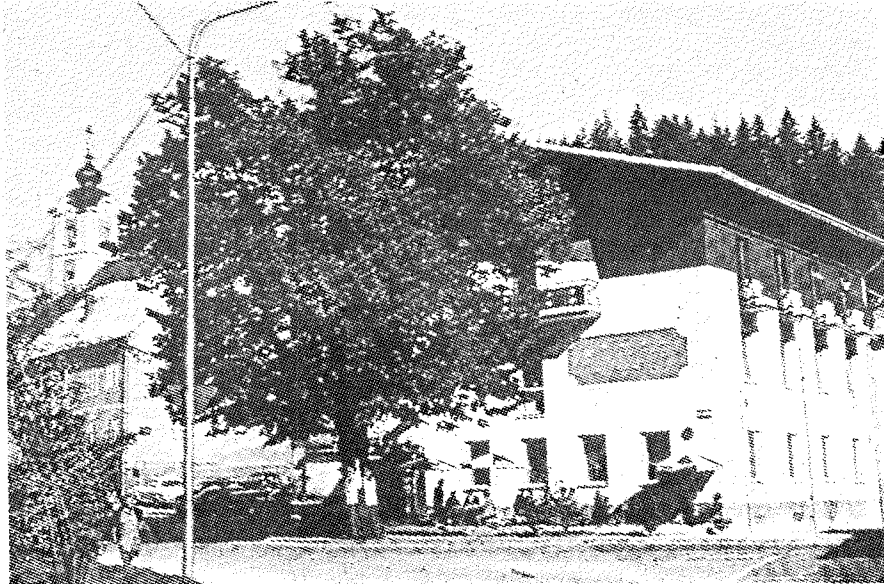
NA RADUHO

NA URŠLJO GORO

NA POLJANO PRIZORIŠČE ZADNJE BITKE V NOB

ORGANIZIRAJO SKUPNE PIKNIKE V NARAVI V DOLINI TOPLE, V JAZBINI IN ŠENTANJELU.

SKUPINAM NA ŽELJO DODELIMO ŠOLANEGA TURISTIČNEGA VODIČA.

Narava živi... pa tudi umira — odvisno je od človeka

Česar ne potrebuješ, vrzi v vodo!

... pravi ljudski rek. In ljudje so to od davnine naprej tudi v resnici delali. V vodo so metali vse, kar jim je bilo v bližnji okolici v napoto. V začetku je bilo odpadkov malo, zato so vode uspešno vzdržale razvoj civilizacije vse do trenutka, ko je začel človek neizprosno posegati v naravo s svojim tehnološkim razvojem. Organskim odpadkom so se pridružile najrazličnejše snovi, ki v vodnem okolju puščajo trajne posledice. Takšno stanje pa vpliva tudi na človeka, saj je ves njegov razvoj povezan z vodo. Še do nedavnega so bili ljudje prepričani, da se voda očisti, ko steče preko devetega kamna. Toda danes so v njej prisotne takšne snovi, da jim njena samoočiščevalna sposobnost ni nič več kos. Strupene in nevarne snovi se kopičijo v rastlinah in živalih ter pridejo nazaj tudi do človeka. Kljub vsej tej tragiki je še sreča, da je tako, sicer sploh ne bi vedeli, kako zelo uničujemo okolje, ki naj bi služilo tudi zanamcem.

Voda je življenje

Tako kot povsod na Zemlji, obstaja tudi v vodnem okolju biološko ravnotežje, ki ga uravnavajo ekološki dejavniki in bitja, živeča v tem okolju. Kadar nasilno spremenimo enega od teh elementov, se ravnotežje poruši. Bolj ko spreminjamo določene dejavnike, ali več ko jih v naravnem okolju spremenimo, bolj zanesljivo se bo to ravnotežje porušilo.

V vodnem okolju živijo tri osnovne skupine organizmov: bakterije, rastline in živali. Bakterije razkrajajo organske snovi v anorganske, te pa potrebujejo rastline, da iz njih s pomočjo sončne energije tvorijo nove organske snovi. Živali jedo rastline, a ko poginejo, jih bakterije razkrojijo (samoočiščevanje). Na ta način krožijo naravni procesi. Takšna je groba shema njihovega delovanja v vodnem okolju že več milijonov let. Človek dandanes te procese pogosto in uspešno uporablja tudi v bioloških čistilnih napravah.

Onesnaževanje vode pomeni že vsak dotok snovi, ki ruši življenjske procese v vodnem okolju. Tudi v naravi, kamor človek ne posega, najdemo »onesnaženo« vodno okolje, kjer lahko v določenih trenutkih in na določenih mestih življenje popolnoma zamre. Problem onesnaževanja, ki ga povzroča človek, pa je v tem, da so odpadle snovi umetne in se v naravi ne razgrajujejo naravno. V glavnem lahko vrste onesnaževanja razdelimo na:

1. onesnaževanje z organskimi snovmi,
2. onesnaževanje s strupenimi snovmi,
3. bogatenje vode s hranilnimi snovmi,
4. radiološko onesnaževanje in

5. onesnaževanje, ki povzroča fizikalne spremembe v vodi (taka stana primer: sprememba površinske napetosti, toplotno onesnaževanje...). Na podlagi takšne razdelitve lahko sklepamo, katere vrste tehnologij povzročajo določene vrste onesnaževanja. Prehrambena industrija povečuje in bo še močno povečala količino organskih odpadkov. Kemične tovarne pogosto izpuščajo odplake, ki zastrupljajo vodno okolje. Odplake iz gospodinjstev vsebujejo velike količine fosfatov in nitratov, ki so za vodne rastline pomembne hranilne snovi in povzročajo eutrofizacijo vodâ (npr. Blejsko jezero). Radiološko onesnaževanje se pojavlja povsod tam, kjer imajo opravka z radioaktivnimi snovmi (npr. v rudnikih urana, v nuklearnih elektrarnah itd). Termoelektrarne so pogosto povzročitelji toplotnega onesnaževanja, medtem ko je pri rafinerijah nafte največja nevarnost izliv nafte. Seveda pa v praksi le redko pride do enostranskega onesnaževanja. Najpogostejše je kombinirano onesnaževanje, kakršnega povzroča komunalne odplake v širšem smislu; v njih se zbirajo najrazličnejše odpadne snovi (odvisno pač od tovarn po mestih).

Kaj so kvalitetni razredi?

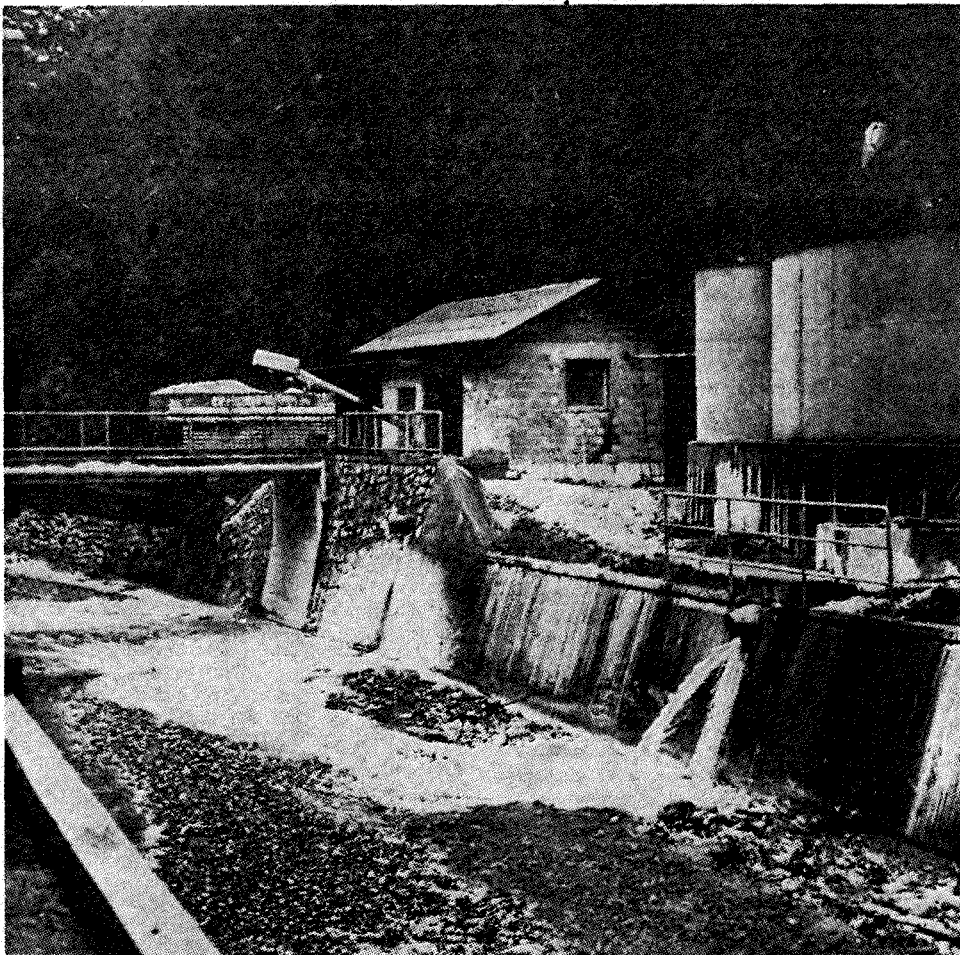
Kadar ocenjujemo (ali poslušamo) ocene o onesnaženosti slovenskih vodotokov, pogosto slišimo, da je ta ali ona reka uvrščena v drugi oziroma tretji kakovostni razred.

Po stopnji onesnaženosti delimo vode v štiri razrede (od prvega do četrtega). V prvi razred uvrščamo vodotoke, ki so tako dobri, da iz njih lahko pijemo vodo. Takšni vodotoki so n. pr. alpski po-

toki, večina izvirov in seveda voda iz vodovoda. Živali in rastline, ki žive v takšnih vodah (n. pr. ličinke nekaterih žuželk), nekatere alge in ribe v

vsem) organskih snovi porabijo velike količine kisika, tako da ga za življenje primanjkuje. Rastlin je malo, zato prevladujejo bakterije in drobne živali, ki se prehranjujejo z organskimi odpadnimi delci. Rib je malo. Če že preživijo, so pogosto neužitne.

V četrtem, najbolj onesnaženem razredu vodotokov prevladujejo procesi brez kisika, saj ga ni ali pa je prisoten le krajši čas. Zato tudi življenja v teh vodah ni. Življenjska združba so zvečine bakterije. Rib seveda ni, ker nimajo osnovnih pogojev za preživetje.

onesnaženem okolju ne morejo preživeti. Za rast in razvoj potrebujejo mnogo kisika in vodo brez strupenih primesi. V drugi razred so uvrščeni vodotoki, ki so zmerno onesnaženi; kisika je v tej vodi dovolj, hranilnih snovi je več kot v vodah prvega razreda, zato je življenje v takšnem okolju zelo bogato. Vodno dno je pogosto prerasló z vodnimi rastlinami, mnogo je rib in drugih vodnih živali.

V vodah, za katere pravimo, da so v tretjem razredu, je življenje že močno spremenjeno. Velike količine odpadnih (pred-

dežela bogata z vodnimi viri. Toda istočasno moramo upoštevati nekatera dejstva: da leži skoraj polovica Slovenije na kraškem področju, da so številni vodotoki alpsko-houdourniškega značaja, da skoraj 15 milijard m³ priteče v Slovenijo že močno onesnažene – in končno moramo spoznati, da je večina naših potokov in rek že precej onesnaženih. Zato je tem bolj razumljiva skrb tistih, ki so zadolženi za preskrbo z vodo.

Vse od leta 1970, ko se je dotedanje nenehno naraščanje onesnaževanja voda vsaj delno ustavilo, pa do danes, stanje v naših vodah ne kaže izrazitega izboljšanja. Na nekaterih odsekih do pred kratkim najbolj onesnaženih vodotokov se je položaj sicer izboljšal, vendar se je istočasno poslabšal položaj drugod, kjer je bilo prej manj onesnaženosti. Med vsemi vodotoki, kjer je očitno močno izboljšanje, izstopa Meža; to je posledica opustitve iztoka odpadnih voda iz reparacije

opraviti z nestrokovnostjo, tako pri uvajanju novih tehnologij kot pri čiščenju odplakov.

Kako naprej?

Prihodnost ni roznata. Vendar to ne sme biti vzrok za brezbržnost. V človekovi naravi je, da se bori, da stremi za napredkom. To se mora dogajati tudi na ekološkem področju. Ljudem mora priti v zavest, da je voda vir življenja. Brez hrane lahko človek živi kar nekaj časa; to so že večkrat dokazali v gladovnih stavkah. Voda pa je tisti omejujoči faktor, ki odloča o biti ali ne biti. Že v nekaj dneh človekovo telo tako dehidrira, da umre. To je tudi razumljivo ob dejstvu, da največji delež našega živega organizma predstavlja voda. Že otrokom moramo privzgojiti pravi odnos do vode, ga gojiti in razvijati predvsem z vzgledi. Vsi moramo čutiti odvisnost od okolja, v katerem živimo. Predeli na zemlji, kjer ni vode, so opusteli. Kaj ni to dovolj močno svarilo?

Vendar – mi še imamo vodo, pa čeprav se v zadnjih letih že vse pogostejše dogaja, da so cela naselja brez pitne vode, kjer so v zajetja »zašle« človeku nevarne snovi. Pogosto ugotovijo, da so za tako stanje kriva divja smetišča, kamor ljudje odlagajo vse, česar se hočejo znebiti. Dež smetišča namaka in nevarne snovi pridejo v stik s pitno vodo. Vse to se dogaja zaradi brezvestnega početja posameznikov, zaradi njihovega nepoznavanja procesov v naravi.

Še veliko hujša in obsojanja vredna so zavestna onesnaževanja voda. Še vedno je veliko število tovarn, ki brezvestno odvajajo stranske produkte v tehnoloških postopkih (ki so strupeni), saj v bližnji reki zavestno zastrupljajo vodo in s tem žagajo vejo, na kateri vsi skupaj sedimo.

Ljudje, ki se zavedajo ekološke katastrofe, v katero drvimó z veliko hitrostjo, so še našli rešitve in izdelali modele za preprečevanje onesnaževanja in za zdravljenje voda. Vendar se moramo zavedati, da je bolje preprečiti kot zdraviti. V naravi je vse povezano, zato je porušeno naravno ravnotežje zelo težko spet vzpostaviti.

Vedeti moramo, da smo dolžni zanamcem ohraniti pogoje, v katerih se bo človeški rod naprej zdravó razvijal. To smo dolžni svojim prednikom. Pa se tega sploh zavedamo?

Dani Vrhovšek

Definicija kakovosti vode in stopnja onesnaženosti (ocena onesnaženosti) sta pogosto subjektivni, zato v praksi delimo onesnaženost voda še na vmesne kakovostne razrede. Vsekakor pa sta definicija in ocena, ki temeljita na bioloških parametrih, bolj realni od drugih (sicer tudi natančnih) merjenj.

Onesnaževanje voda v Sloveniji

Če pogledamo količino vode, ki odteka iz Slovenije (ca 34 milijard m³), bi lahko sklepali, da je naša

svinčeve in svinčene rude. Številni sanacijski ukrepi, ki so jih izvedli v sosednji Avstriji, pa so izboljšali tudi stanje v Muri. Na drugih manjših delih prej onesnaženih voda, predvsem pa povsod tam, kjer so ustrezno poskrbeli za odpadne vode, je opaziti delno izboljšanje (vodotoki v okolici Celja, Sora itd.).

Vsi ti napori pa tudi uspehi kažejo, da se v Sloveniji onesnaženja dobro zavedamo. Vendar so finančna sredstva, ki jih v ta namen odvajamo, še vedno premajhna. Na žalost imamo na tem področju vse pogostejše

Papeževa tretja afriška turneja

(Ekspanzija vatikanske diplomacije)

Poglavar rimskokatoliške cerkve papež Janez Pavel II. se je mudil na svojem tretjem potovanju po Afriki. Pot ga je v dvanajstih dneh vodila po sedmih državah, od Toga prek Slonokoščene obale, Kameruna, Centralnoafriške republike, Zaira in Kenije do Maroka, od koder se je vrnil v Rim. Največ pozornosti med turnejo je namenil krepitvi afriške katoliške cerkve ter vzpostavitvi stikov z drugimi religijami, še zlasti z islamom.

Pričakovati je bilo, da bo poglavar rimskokatoliške cerkve na svoji poti govoril tudi o najbolj žgočih problemih vse Afrike, ne samo katoliške, predvsem pa o lakoti in apartheidu. Med njegovim drugim potovanjem po črni celini so mu številni zamerili, da je praktično molčal o rasnem razlikovanju, ki je zlasti te dni nanovo privrelo na dan z vsemi svojimi posledicami. Tokrat je papež tem temam namenil pozornost že pred odhodom, ko je na splošni avdienci v Rimu obsodil apartheid, o katerem je sicer prvikrat govoril šele med spomladanskim obiskom na Nizozemskem. V najnovejši izjavi je med drugim zavrnil vsakršno obliko rasnega razlikovanja.

Cerkve je v Afriki s padcem kolonializma izgubila poglavitno oporo svoje ekspanzije. Nosilci novih nacionalizmov v številnih mladih državah jo obtožujejo, da je bila zaveznica kolonialistov, pa čeprav se je v svojih nastopih večidel zavzemala za pravice Afričanov ter nastopala proti rasizmu. Številni afriški katoličani sicer narašča in danes je na primer tam že več »črnih« kot belih duhovnikov, vendar pa se v Afriki islam širi precej hitreje od krščanstva. Po neki raziskavi naj bi bilo razmerje spreobrnjenih kar devet proti ena v korist islama.

Katolištvo je edino med velikimi svetovnimi religijami, ki je organizacijsko pov-

sem centralizirano. Kjerkoli se pojavlja, je bolj ali manj opazen tudi vpliv Vatikana. Cerkve sicer ni politična ustanova, vendar je povezana s političnim dogajanjem v državi, kjer deluje. In čeprav Vatikan kar največ pozornosti posveča dogajanju v Latinski Ameriki, Afrika pri tem ni nobena izjema.

Vatikan ima danes svoje uradne predstavnike v 127 državah, od tega na ravni nunciatur v stodesetih. Te ustrezajo ravnelem veleposlaništev. Vatikanski diplomati slovijo po strokovni usposobljenosti, saj se morajo dolgo šolati in izpopolnjevati. Njihovo delo vodijo in nadzorujejo različna telesa vatikanske kurije. Tako na primer apostolski nuncij nadzoruje Cerkev v določeni državi in je njena neposredna vez z Vatikanom. Poleg tega je v stalnem stiku s političnim vodstvom in tudi s tujimi diplomatskimi predstavniki v njej. Nuncij pa ni edina povezava z Vatikanom. Vsak škof mora namreč vsaj enkrat v petih letih odpotovati v Vatikan in tam podati obširno pisno in ustno poročilo. Ta poročila v Vatikanu natančno preučujejo in jih vključujejo v svojo tekočo politiko.

Kot kaže tudi sedanja »afriška« turneja, želi biti diplomatska aktivnost Vatikana očitno navzoča v vseh dogajanjih sodobnega sveta. Seveda ne brez lastnih računov in hotenj. Toda razmere, v katerih cerkev sooblikuje življenje v različnih območjih sveta, so se v minulih letih bistveno spremenile.

Po kolonialističnem obdobju je vpliv katoliške cerkve in Vatikana med drugim vidno upadel na Bližnjem vzhodu, kjer je edino oporišče krščanstva Libanon. Po mnenju nekaterih opazovalcev so arabske vlade ohranile do katoliške cerkve vsaj malo strpnosti, kajti utrdilo se je prepričanje, da bi utegnil imeti Vatikan zaradi sve-

tih krajev v Izraelu in Palestini v prihodnosti še precejšen vpliv.

Ceprav ima Vatikan s številnimi državami v Aziji diplomatske odnose je vpliv katoliške cerkve v Aziji neznamenit. Na Daljnem vzhodu je katoliška cerkev najmočnejša na Filipinih, kjer je bila nekdaj močna opora vladajočim režimom. Filipine danes, kot vemo, pretresajo močna socialna in politična vrenja, odraz krize vladajočega režima in nakopičenih nasprotij, ki jih v minulih letih močno spodbuja sam Ferdinand Marcos. Večji del cerkve zato nasprotuje Marcosovemu režimu in ni malo duhovnikov, ki so jih zaprli zaradi pomoči protirežimskim enotam. Številni (kardinal Jaime Sin) pa še naprej odkrito napadajo sedanje razmere v državi in krivdo zanje pripisujejo samemu Marcosu in vladajoči garnituri.

Težišče katoliške ekspanzije je danes nedvomno Latinska Amerika, kjer živi skoraj polovica vseh katoličanov na svetu. Kljub temu pa Vatikan v tem delu sveta ne drži vajeti trdno v svojih rokah. Močna in razmeroma samostojna »Latinskoameriška škofovska konferenca« ter številna cerkvena gibanja, vpletena v družbenopolitična dogajanja, kot na primer tako imenovana »ljudska cerkev« in teologija osvoboditve – vse to ob številnih drugih dejavnikih v latinskoameriški cerkvi poraja sredobežne sile, ki se izmikajo popolnemu nadzoru Vatikana.

Tudi na stari celini, v Evropi je v minulih desetletjih politična moč Vatikana močno upadla. Ne le, da Vatikan nima diplomatskih vezi z vzhodnoevropskimi državami, temveč je izgubil tudi nekdanji vpliv v Španiji, na Portugalskem in v Franciji. Med evropskimi državami danes Vatikan, z izjemo Italije, najboljše sodeluje z Zvezno republiko Nemčijo. Tam ima med drugim precejšnjo vlogo tudi demokratska stranka, vlada pa tudi denarno podpira dejavnosti Vatikana v različnih delih sveta.

Spremembe vpliva Vatikana in katoliške cerkve v svetu so po eni strani izraz seku-

larizacijskih procesov družbe nasploh, po drugi pa tudi sprememb v katoliški cerkvi ter njenega odpiranja sodobnemu svetu. Val posodobljanja, ki je zajel katoliško cerkev po drugem vatikanskem koncilu, je v cerkveno tradicionalnost vnesel nove odnose.

Nasproti monolitnosti, hierarhičnosti in zaprtosti so se začeli uveljavljati pluralizem, večja avtonomnost, odprtost... Te reforme so v cerkvi povzročile tudi notranja trenja, razdore, pojave disidenstva med duhovščino in podobno. Vatikan si prav zato v zadnjih časih nanovo prizadeva vzpostaviti omajano ravnovesje. Ta proces so tudi vidni predstavniki vatikanske kurije imenovali restavracija. Gre torej za težko razrešljivo nasprotje v današnji katoliški cerkvi, ki je po eni strani tradicionalno usmerjena v osvajanje sveta in skuša ohraniti svojo tradicionalno strukturo, po drugi strani pa je z odpiranjem izpostavljena vplivom sekularizirane družbe.

m. l.

Kako je zdaj pri El Alameinu

Vozovnica za 108 km dolgo vožnjo z vlakom od Alexandrije do El Alameina stane 20 piastrov, to je okoli 50 dinarjev. Takšni ceni je primerno tudi udobje v tretjem razredu vlaka: stari vagoni so izrabljeni, majavi, zaudarjajo na marsikaj, tam kjer so bile včasih šipe, je zdaj prazen okvir, če pa je kje šipa, je umazana, neprosjka in počena. Sopotniki v vlaku so večinoma egiptovski vojak, ki se peljejo na zahod.

Proga je speljana skozi revne mestne četrti, kjer otroci z največjim veseljem obmetavajo vlak s kamenjem in razbijajo marsikate-

sam odgovor: vprašajte postajenačelnika.

Zadrego sta rešila dva oficirja, menda najvišja oblast v mestecu: kapetan Medhat, prijazen vojak pri tridesetih in poročnik Mohamed, vitek mladenič z nalezljivim nasmehom. Dejala sta, da je vsak prihod tujcev senzacija za El Alamein, kraj, kjer se je 30. junija 1942. ustavilo prodiranje nacističnega afriškega korpusa, potem ko je prej poldrugo leto napredoval od Tripolisa ob Sredozemski obali na vzhod proti Egiptu. Zmagovite čete pod poveljstvom generalfeldmaršala Erwina Rommla,

pesku pri El Alameinu je obležalo 90.000 padlih vojakov.

Zdaj prihajajo občasno posamezni turisti in si ogledujejo pokopališča: britansko, nemško in italijansko. Zadnja dva tujca, ki sta prišla tja letos, sta bila neki Avstralec (Montgomery je napolnil svojo 8. armado z vročine vajenimi Avstralci in Novozelanci) ter neki Hamburžan, ki se je, kot pravijo, preden je stopil na spominski kraj, zavlil v nemško zastavo.

Ko se je ob šestih oglasil z minareta muzejin, se je kapetan Medhat opravičil in

fiju? »Kje pa, Gadafi je naš brat,« hitita zagotavljati. »Proti komu pa potem?« – »To je pa že vojaška skrivnost!«

Neki oficir iz obmejnega kraja Sidi Barrani je naslednjega dne v vlaku pripovedoval tisto, kar je na široko uveljavljeno mnenje v tem delu Egipta: strah pred Gadafijem je tisto, zaradi česar se na zahodu Egipta zadržuje toliko vojakov. »Po dogodkih v Camp Davidu je Izrael k sreči postal prijatelj, toda Libija...«

Poročnika Mohameda so z 20 vojakov prestavili v El Alamein, da bi vzdrževal precej zanemarljivo železniško progo, ki so jo položili še Britanci. Še celo starinski telefon, ki je napeljan s postaje v El Alameinu do bližnje postaje Sidi Abd el Rahman, je iz vojnih časov in menda brezhibno deluje. Imajo nove moderne naprave, vendar samevajo v zaprašenih zabojih.

Zjutraj je bila nad puščavo megla, pesek pa je bil vlažen. Vas je nekako razdeljena na dva dela. Približno polovica hiš se je poskusila nekako stisniti okoli železni-

ške postaje. Leta 1981. so tam postavili veliko mošejo, imajo pa tudi zdravstveno postajo in šolo. Medhat je mnenja, da v El Alameinu živi okoli 80 ljudi in še 50 vojakov ter nekaj delavcev naftne družbe, ki je začela v bližini iskati nafto. Druga skupina hiš je tri kilometre severneje ob obalni cesti Alexandria-Mersa Matruh, pri spomeniku in pokopališču zavezniških vojakov. Tam imajo hotel, vojni muzej, vojaško postajo, katere naloga je kontrolirati cesto, ter neko veliko stavbo, imenovano »Qattara Project Authority«. Poskuša uresničiti načrt, o katerem sanjajo generacije Egipčanov: puščavski usad, ki leži okoli 200 km proti jugu, naj bi s kanalom povezali s Sredozemskim morjem. Sredi puščave bi tako nastalo velikansko, 130 m globoko jezero. Ta čas dela stojijo, je dejal kapetan Medhat, sicer inženir po poklicu. Naleteli so na trde skale in razmišljajo, kako bi z jedrskimi eksplozijami utrl morju pot v puščavo.

Do pokopališča zavezniških vojakov je dva kilometra hoje skozi puščavo. Voja-

ki pojasnjujejo obrambno razporeditev pred tolikimi desetletji, opozarjajo na ostanke bunkerjev, kažejo stare topove in bombne lijakke. Pokopališče je obdano z zidom in zelo dobro oskrbovano. Na spomenikih so napisana imena mrtvih, največ je takšnih, ki so bili stari komaj 20 let, ko so padli.

V vojnem muzeju si je mogoče na temelju razstavljenih tankov, uniform, oborožitve in zgodovinskih slik ustvariti podobo o tragediji, ki se je zgodila tamkaj jeseni 1942. Gre samo za vojaški in junaški del zgodbe o veliki bitki, ki je terjala toliko žrtev. Pred vhodom na pokopališče sta doprsna kipa Montgomeryja in – Rommla! Znotraj pokopališča je kip polnake ženske in pod njim napis: »towards glory«. En del muzeja je posvečen oktobrski vojni 1973., ki jo slavijo kot veličastno egiptovsko zmago.

Devet kilometrov bolj proti zahodu je nemško vojaško pokopališče s spomenikom sredi samotne puščave. Še pet kilometrov dlje človek naleti na spomenik padlim italijanskim vojakom. f

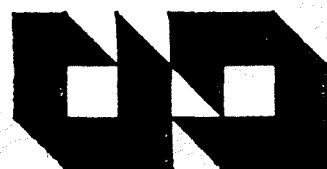
Na bojišču pri El Alameinu v Egiptu je oktobra 1942. padlo 90.000 vojakov. Po poldrugem letu napredovanja se je ustavilo prodiranje Rommlskega afriškega korpusa. Vojna sreča v Sredozemlju se je obrnila.

ro od še preostalih šip. Nihče se posebej ne zmeni za ta »napad«.

Človek si ob imenu El Alamein zamišlja, da bo prišel v pristaniško mesto, staro naselje ob slikovitem morskem zalivu. Dejansko pa je to kup majhnih, štirioglatih hiš, ki so raztresene po puščavi. Brezupen, niti najmanj vabljiv pogled. Na vprašanje, kje je mogoče v tem kraju prenočiti, je en

imenovanega »puščavski lisjak«, so pred El Alameinom našli naletelo na utrjeno britansko obrambno linijo. Začela se je mesece dolga pozicijska vojna v puščavi. General Montgomery je 23. oktobra 1942. napadel nemške položaje. Ko se je bolni Rommel – zdravil se je v nekem nemškem sanatoriju – tri dni kasneje vrnil na fronto, poteka bitke ni mogel več spremeniti. V puščavskem

pokleknil na preprogo v kotu svoje sobe. Njegovo stanovanje ima tri majhne sobe, ima pa tudi lastnoročno izdelano prho, ki se napaja iz soda na strehi oglate hiše. Medhat in Mohamed sta najvišja oficirja v mestecu. Kapetan poveljuje 30 vojakom, katerih naloga je iskati in odstranjevati mine, ki so ostale v pesku še iz časov 2. svetovne vojne, in jih polagati drugje. Ali proti Gada-

TELEFON: 061 371-112,
TAJNISTVO 371-991
TELEGRAM: IMKO LJUBLJANA

Izdelava jeklenih konstrukcij,
oken in vrat sistema secco,
regalov za skladišča in vseh
ostalih stavbeno
ključavničarskih izdelkov

KOVINSKO
PODJETJE 61231
ČRNUČE LJUBLJANA bp
8 ČRNUČE

Tudi v drugih armadah...

Vojakinje

Ženske – častnice premišljajo, ali bodo ostale ali odšle

Čeprav zahodnonemška ustava izrecno prepoveduje uvajanje vojaške obveznosti za ženske, je v Bundeswehru vedno več žensk, v belgijske oborožene sile ženske vstopljajo od leta 1975 in zdaj štejejo že 3445 vojakinj, od tega 150 oficirk in 596 podoficirk. Na Danskem sodeluje v oboroženih silah nekaj sto žensk, v Veliki Britaniji pa kar 16.310. Od 1500 Grkinj v oboroženih silah jih je 500 sanitetnih oficirk. Najvišje čine v Evropi imata neka ženska general v francoski vojski in polkovnik v Grčiji.

Očitno je, da se bo tem enotam kmalu pridružilo še več žensk, tudi v ZR Nemčiji. Zaradi množične uporabe tablet proti spočetju in odločanju samo za enega otroka v družini se iz leta v leto zmanjšuje število rekrutov. O tem imajo v ZR Nemčiji zanesljive podatke. Zaa zdajšnjo mironodobno formacijo 495.000 oboroženih ljudi potrebuje Bundeswehr vsako leto 232.000 rekrutov. Izkušnje so pokazale, da mora biti iz vsakega letnika na voljo okoli 350.000 fantov, kajti mnogi med njimi ne morejo služiti vojske iz zdravstvenih in drugih vzrokov. Potrebno število fantov v ZR Nemčiji je dal nazadnje letnik 1971, in sicer 355.000, nato je to število naglo padalo do leta 1976, ko se je ustalilo na nezadovoljivi ravni, pri 260.000 novincih.

Rešitev vidijo v sprejemanju deklet. Ustava jim ne prepoveduje prostovoljnega vstopanja v vojsko, nastajajo pa nekateri politični problemi. Vendar prevladuje mnenje, da bodo zmagali praktični, predvsem ekonomski razlogi za vstopanje žensk v oborožene sile. Bolje je, tako razmišljajo, nositi uniformo in prejemati plačo, kakor pa posedati brezposeln in brez denarja.

V Združenih državah Amerike imajo glede tega že devet let izkušenj. Prva dekleta so vstopila v znano vojaško akademijo West Point leta 1976. Ta šola, ki je bila celih 174 let namenjena zgolj moškim častnikom, je tistega julijskega dne odprla svoja vrata 118 kandidatim. Podobno so ravnale še nekatere druge vojaške akademije. Vseh ameriških deklet, ki so takrat stopile na to pot, je bilo 357.

Medtem so že zdavnaj diplomirale in nastopile vojaško službo. Zdaj je za njimi že lepa vrsta poklicnih vojaških let. Danes so spet na življenjskem razpotju. Maja je prva generacija žensk oficirk izpolnila obveznih pet let vojaške službe. Zdaj se morajo odločiti: ali bodo ostale v vojski in nadaljevale kariero, ali odšle. Njihove odločitve bodo osvetlile pomembno vprašanje vojske v ZDA: Ali lahko v današnji vojski uspe tudi ženska in ali si ženske resnično želijo vojaško kariero. Jih vojska sploh potrebuje? Njihova dejanja in odločitve bodo pokazale, kako lahko vojska pomaga pri intergraciji in uveljavitvi žensk, pravi general-poročnik Robert Kelley. Odpravili smo predsodke in pristranskost te ustanove, zato so lahko na vojaške akademije prišle tudi ženske. Vprašanje pa je, ali smo zagotovili take razmere, da bi ženske lahko uveljavile vse svoje sposobnosti.

Diplomirane vojaških akademij uživajo velik ugled in zanje se potegujejo tako državna kot zasebna podjetja. Zelo zaželeno so v velikih podjetjih, saj se že

mlade privadijo na odgovornost in disciplino. Predvsem imajo izkušnje z vodenjem, kajti niso samo delale, tako kot njihove civilne vrstnice, ampak tudi ukazovale.

Predvsem so zaželeni zdaj, ko industrija želi zaposliti več žensk. Pri tem imajo veliko možnosti, lahko opravljajo vse vrste poklicev in vodilnih položajev. »Seveda se trudimo, da bi jih pridobili«, je zatrdil eden izmed vodilnih v eni večjih ameriških firm.

Po drugi strani pa vojska te ženske zelo privlači. Nekateri si zelo želijo, da bi ostale v vojski.

Leta 1976 je bilo za vojaške akademije 28.000 kandidatov in kandidatke. Sprejetih je bilo 4376 gojencev, od tega 357 žensk. Selekcija je bila stroga, izbrali so le najboljše. Ker je bilo šolanje uspešno, si vojska želi da bi ženske ostale. Ni še uradnih podatkov o tem, koliko žensk prve generacije, ki je diplomirala leta 1980, bo po petih letih obvezne vojaške službe ostalo. Po neuradnih virih jih bo zapustilo to službo približno trideset odstotkov. Po petih letih si premišli približno prav toliko moških.

Patriotizem je eden poglavitnih vzrokov, da ženske ostajajo v vojaški službi. Na drugem mestu pa je občutek gotovosti, da ne bodo ob službo. Če zapuščajo vojsko, je zaradi družinskih težav, bolj donosne civilne službe in zaradi občutka, da je njihova kariera omejena s četrtim mandatom kongresa.

Kongres namreč prepoveduje ženskam v vojni mornarici in vojnem letalstvu, da bi bile na položajih, ki so izpostavljeni direktnemu spopadu, prepoveduje pa jim tudi službo v vojaški policiji. Ženske lahko služijo samo v pomožnih bojnih enotah. Na primer: ženska ne sme pilotirati vojnega letala, lahko pa je pilot letala, ki to vojaško letalo oskrbuje z gorivom.

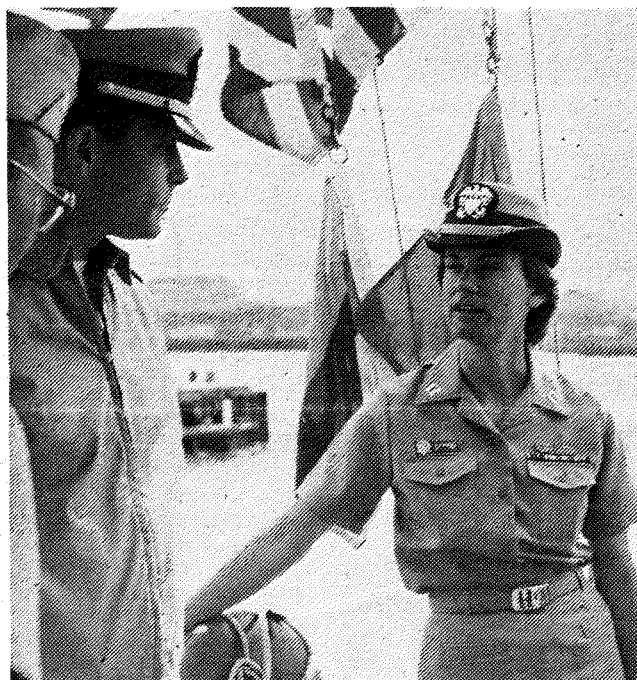
Vojaški strokovnjaki menijo, da ta zakon ne bo oviral žensk pri njihovem napredovanju, kajti ženska, ki poveljuje neborbenim enotam, nadzoruje oskrbovalne centre, vredne milijone dolarjev, in vodi obveščevalno službo, bo imela veliko možnosti za napredovanje. Nobena država na svetu ne dovoljuje ženskam službe v rednih bojnih enotah, pravi jo strokovnjaki. Ob tem vprašanju so se v kongresu razvnele vroče razprave leta 1975, ko so odločali, ali bodo odprli vrata vojaških akademij ženskam ali ne.

Leta 1976 je ameriška javnost namenila veliko pozornosti tej novosti, 119 žensk je bilo sprejetih na vojaško akademijo v West Pointu, 81 na pomorsko akademijo in 157 na letalsko akademijo. Leto 1976 je bilo za Ameriko boleče, saj si še vedno ni opomogla od zapuščine vietnamske vojne. Veliko je bilo

kritik in zbadljivk na račun šol, ki naj bi se prilagajale ženskam, ženske pa naj bi se prilagajale šolam. Skrajšali so sprožilec na puški M 14, podaljšali čas, v katerem je morala ženska preteči 4 kilometre. Najprej so spalnice ločili, nato so jih spet združili itd.

Njihov napredek pa je vzbujal zavist pri moških gojencih. »Kjerkoli smo se pojavile, nam je kak starejši gojenec ukazal, naj se poberemo«, pravi Linda Garcia.

Z leti so postale enakovredne moškim. Postale so poveljnice in predstavnice razredov. Ob moških so v popolni bojni opremi prepe-

Pomorska poročnica Elizabeth Semcken na krovu šolske ladje. Bila je prepričana, da ji oficirska kariera pomeni vse. Ko se ji je rodila hči, je takoj vedela, da ne bo več plula. Zdaj je inštruktorica v mornarici. Vsako jutro odpelje hčerko v varstvo, ob petih popoldne gre ponjo. Njen mož je pilot mornariškega reaktivca, zato se otroku ne more posvečati kaj prida. Elizabeth razmišlja, ali bi še ostala v mornarici.

šačile po 20 kilometrov, obvladovale so fizikalne zakone z vojaškega stališča. Moški se jim niso več posmehovali, ampak so jim začeli dvoriti. Celo marsikateri zakon je bil sklenjen.

Leta 1980 je diplomiralo 214 žensk od 357, kolikor jih je bilo leta 76 sprejetih na vojaške akademije.

Danes je v vojski mnogo žensk – 28719 oficirk, 172.491 prostovoljk in drugega osebja; pomenijo že 9,5% vsega vojaškega osebja, kar je velik napredek v primerjavi z manj kot dve odstotkoma, kolikor jih je bilo leta 1972, vendar je še vedno mogoče čutiti močan odpor do tega, da bi zakon spremenili in ženskam dovolili dostop tudi na najpomembnejša mesta. Raziskava javnega mnenja leta 1982 je pokazala, da samo ena izmed treh Američank misli, da bi morali zakon spremeniti. Še vedno imajo ljudje trdno stereotipno predstavo o vojaku, ki gazi po blatu in se prebija skozi džunglo. Moški si ne more predstavljati svojih hčera ali žena kot vojni ujetnic.

Preletimo zgodbo ene izmed teh ameriških oficirk

Elizabeth Belzer Semcken je bila na akademiji najboljša študentka s povprečno oceno skoraj odlično. Vsa se je zapisala vojaškemu življenju. »Bila sem najboljša in na mornarico sem gledala kot na svojo usodo. To so bile sanje devetnajstletnice.«

Njeni nadrejeni pravijo, da je prava škoda, ker poročnica Semckenova tega ne sanya več. Zelo radi bi jo obdržali. »V mornarici jo zelo spoštujemo«, zatrjujejo. Toda poročnik Semckenova trdi, da sta skrb in spoštovanje nadrejenih prišla malo prepozno.

Njihovo nezanimanje zanjo je pripomoglo k temu, da bo zapustila vojsko in nadaljevala civilno kariero. »Sem sem prišla iz okolja, v katerem sem bila najboljša, tu sem postala ena izmed tisočih. Morda sem preveč egoistična, morda bi bilo tako tudi v civilnem svetu. Vendar, če je nekdo izjemno nadarjen, bi ga morali voditi in mu

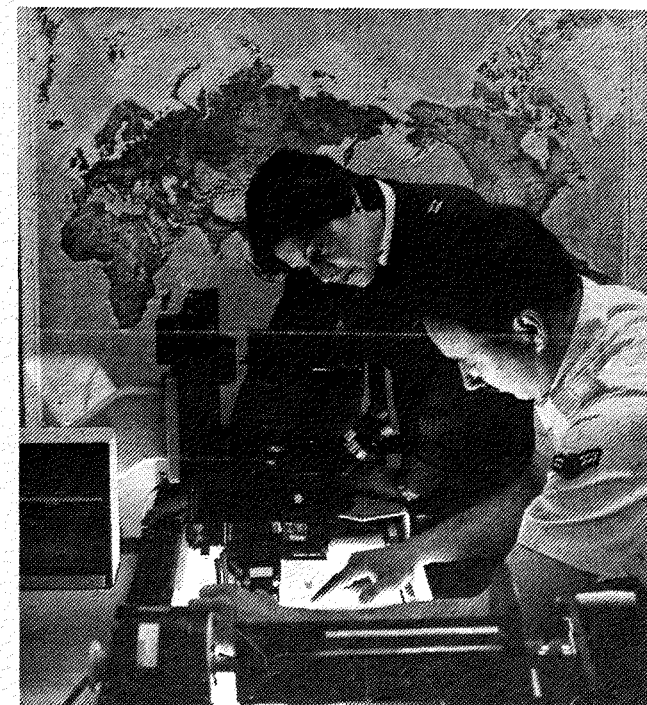
nista videla.

»Najine ločitve so bile vedno boleče,« pripoveduje njen mož John Semcken, ki prav tako dela v mornarici in tudi on se mora letos odločiti o svoji nadaljnji vojaški karieri.

»Ko sem se vrnila, se nisva najbolje razumela, veliko problemov sva morala rešiti in se vedno znova prilagajati. Ugotovila sem, da so te ločitve in ta prilagajanja večna, če delaš v vojski. Postajala je tudi nezadovoljna s svojo dolžnostjo, ki jo je izbrala v mornarici v diviziji, ki obvladuje vse ladje razen podmornic in letalonosilk. Vsako leto sprejmejo le omejeno število žensk. Trenutno so le na 36 ladjah v floti, ki sicer šteje 530 ladij. Največ je spremljevalnih, saj po zakonu ženske ne smejo služiti na bojni ladji. To področje je izbrala potem, ko so ji na akademiji povedali, da tu vzgajajo prave vojaške, ne administratorje, čeprav je vedela, da so njene možnosti zelo omejene. Vse njene težave, ker sta bila z možem nenehno ločene, ker se njeni nadrejeni za

možem odideta tja, kjer bo ponudba najboljša.

V podjetjih ji zagotavljajo vsaj tako visoko začetno plačo, kot jo je imela v mornarici, to pa je na leto približno 32 tisoč dolarjev za oficirje s činom, kakršnega ima ona. Začetna plača, pravijo predstavniki podjetij, ki jo lahko zaslužijo oficirji prvo leto zunaj vojske, ni tako zelo visoka. Vendar je dober temelj za nadaljnji zaslužek, ki je precej večji. Sprva ni skoraj nobene razlike, že po nekaj letih pa postane precejšnja. Primerjava skorajda ni možna. Sposoben človek lahko pričakuje celo štirikrat večji zaslužek, kot bi ga imel v vojski. Elizabeth zatrjujejo, da denar ni najprivlačnejša stran civilnih služb, čeprav želi, da njeni hčerki nikoli ne bi bilo treba izbirati šole zaradi denarja, tako kot je morala sama. »Skratka, želim si delo, kateremu bi z veseljem posvetila ves svoj čas in ki bi ga rada opravljala.« Zagotavlja, da tudi veliko olajšanje, ker se je dokončno odločila zapustiti vojsko. Ne ve še natančno, kaj bi rada delala.

Kapetan Linda Garcia je oficirka na letalskem oporišču Langley v zvezni državi Virginiji. Kot hčerka vojaškega pilota dobro ve, kakšno je življenje oficirske družine. Ne želi si, da bi se tudi njena družina selila tako, kot se je morala sama. Zdaj je zaposlena v izvidniškem oddelku svoje vojaške enote. Glede nadaljevanja vojaške kariere se še ni odločila.

pomagati. Mary Retton je imela nekoga, ki ji je pomagal do olimpija. Vem, da je neumna primerjava, vendar si človek zamišlja, da bo vendarle nekeje nekdo, ki ga bo usmerjal, mu pomagal k uspehu.

Vice admiral, šef pomorskega osebja, pravi, da »obžaluje«, ker poročnica Semckenova »opaža« to nezanimanje in dodaja, da sta svetovanje in načrtovanje kariere mladih oficirjev stvar politike. Trenutna pozornost do nje in njene kariere, meni Semckenova, je le posledica odločitve, da bo zapustila vojsko. Želje po hitrem napredovanju so jo minile, ko je ugotovila, da jo lahko takšna slepa odločitev odrta od družine. »Ženska v vojski še vedno nima nobene moči, in če hoče biti vsemu kos, to veliko stane. Vse gre na račun družine. Tega se v času, ko si kot navdušen diplomiranelec pripravljen prevzeti svojo prvo nalogo, sploh ne zavedaš.« Takoj po akademiji se je Elizabeth poročila s svojim srednješolskim prijateljem. Potem pa se tudi po sedem mesecev

njeno kariero niso menili in ker je imela malo možnosti napredovanja, so dosegle svoj vrhunec lani avgusta, ko se ji je rodila hči Rebecca. »Človek si ne more zamišljati, kako lahko novo življenje spremeni njegov svet, dokler sem tega ne doživi in še posebej, če to novo življenje pripada njemu,« pravi poročnica Semckenova. Vstaja vsako jutro ob pol šestih, odnese Rebecca v varstvo, ob petih popoldne pa pride ponjo. »Nekaj časa sem imela občutek, kot da ne pripadam več mornarici, da sem že naredila vse, kar sem mogla in da je moj čas že mimo.« Ko pa se je rodila Rebecca, sem vedela, da ne bom šla nikoli več na morje. Zdaj je inštruktorica v šoli za površinska vojaška plovila v Kaliforniji.

Pravi, da so jo civilna podjetja vabila že prej, preden se je odločila, da bo zapustila mornarico. Na nekatere ponudbe je že odgovorila in prosila, naj še malo počaka, da na dokončni odgovor. Eden izmed prosilcev je predlagal, naj na njene odlične karakteristike, ki ji jih je dala akademija, skupaj z

Misli, da bi bili tisto pravo računalniki. Najraje pa bi, da bi se svet odprl in rekel: »Liz, to je zate!«

Mnogi zatrjujejo, da so dale ženske vojski – novo obliko. Presenetile so vse. Že na akademiji in kasneje v poklicu so znale kljubovati vsem težavam. Kar so naredile, pravijo nekateri, je več kot simbolično. Sicer pa: v ameriški kopenski vojski so med 408 generali 4 ženske, v vojnem letalstvu ob 340 moških generalih – tri, medtem ko v mornarici žensk-admiralov (ob 122 moških) sicer ni, sta pa dve ženski dosegli čin starejšega kapetana. Vojska z odhodom nekaterih oficirk izgublja dobre kadre, toda za njimi prihajajo nove: skozi ameriške vojaške akademije je šlo od leta 1976 sem že 1278 slušateljic. Ovir in pomislekov na tej poti ni več. Ne pred vstopom v vojaški poklic ne potem, ko iz njega, strokovno usposobljene, odidejo novim nalogam naproti.

Povzeto po radijski oddaji Svetovna reportaža izpod peresa Esther Feinove

Rezerve so tudi znotraj organizacije

Vse občinske konference ZRVS v naši republiki ugotavljajo, da se v zadnjih letih zmanjšuje udeležba na vseh oblikah usposabljanja in izobraževanja, ki jih pripravljajo za svoje člane. Večina občinskih vodstev se zaveda resnosti teh problemov, zato se na vse načine trudijo, da bi jih odpravili. Pogoj za to pa je najti prave vzroke, zakaj rezervni vojaški starešine ne hodijo na usposabljanja in izobraževanja.

Tako občinska konferenca ZRVS v Novem mestu ugotavlja, da je od vseh starešin, ki morajo prihajati na usposabljanja, štirideset odstotkov mlajših. Ti so obiskovali šole srednjega izobraževanja in študirali na fakultetah, kjer so uporabljali sodobne učne metode in učila. Tudi v šolah rezervnih oficirjev in v enotah, kjer so stajirali, so imeli na voljo veliko učnih pripomočkov, ki so jim omogočali lažje usposabljanje in utrjevanje znanja.

Prav gotovo se sprašujete, zakaj v ZRVS ne uporabljajo sodobnih učnih pripomočkov. Odgovor je preprost. Ne uporabljajo jih zato, ker jih preprosto nimajo. Nimajo denarja za nakup, tisti, ki jih imajo, pa jih neradi posojajo, saj so zelo dragi. Interes vse družbe je, da bi bili rezervni vojaški stareši-

ne dobro usposobljeni, saj to koristi našim obrambnim pripravam. Hkrati pa ne smemo pozabiti, da so nepogrešljiv dejavnik pri obrambnem usposabljanju vseh delovnih ljudi in občanov. Zato bi morali za nakup diaporojektorjev, grafoskopov, kinoprojektorjev in drugih didaktičnih sredstev.

V novem mestu tudi ugotavljajo, da bodo mlade pa tudi starejše vojaške starešine pridobili za sodelovanje na usposabljanjih in izobraževanjih, če jim bodo ponudili oblike, ki bodo drugačne od dosedanjih. Sama predavanja v pogosto nezakurjenih in temačnih prostorih

in s slabo pripravljenimi predavatelji ni tisto, kar bi sililo rezervne vojaške starešine k boljši udeležbi in boljše delu. V večini občinskih konferenc ZRVS so sicer sestavili dober predavateljski aktiv, ki pa nima na voljo nič drugega kot lastno znanje.

Precej velik vzrok za slabo udeležbo v usposabljanju in izobraževanju je tudi prepričilo nagajevanje. Gre predvsem za napredovanja starešin, ki so razporejeni v enotah JLA in TO. Sistem napredovanja je namreč že zastarel in temelji na tem, koliko časa ima neki starešina čin, ne pa na tem kako dela bodisi v enoti v ZRVS. Na-

predujejo tako tisti, ki so delavni, kot tisti, ki so manj pridni. Delo torej ni nagrajeno in zagnanost z leti izginja.

Delo rezervnih vojaških starešin je vezano tudi na strelno orožje in drugo vojaško opremo. Jasno je, da ta organizacija sama ne more imeti vsega orožja, zato je edina možnost, da ji JLA, TO, sekretariati za ljudsko obrambo in postaje milice pomagajo in jim posoja orožje ter opremo. Prav gotovo je takšno sodelovanje v obojestransko korist.

Vse to so vzroki, ki jih zveza rezervnih vojaških starešin ne more sama odpraviti, ampak jih lahko reši le širša družba. Prav gotovo pa so tudi notranje rezerve. Predvsem bi morali pri usposabljanju rezervnih vojaških starešin bolj uporabljati individualni način dela. Vsak rezervni starešina naj bi doma predelal določeno gradivo in že pripravljen prišel na predavanje, seminar ali kako drugo obliko samoupravljanja. Prav tako naj bi po krajevnih konferencah v manjših skupinah predelovali predpisano gradivo. Pri tem pa naj bi jim pomagali člani predavateljskih aktivov, ki obstajajo v vsaki občinski konferenci ZRVS. **Bojan Kuntarič**

Čeprav v ZRVS že zdaj veliko uporabljajo individualni način dela, bi ga zaradi številnih prednosti morali še razširiti in poglobiti. Na skupnih srečanjih bi lahko rezervni vojaški starešine preverili svoje znanje in skupaj s predavatelji razjasnili zadeve, ki jih sicer niso razumeli.

Usposabljanje mladincev prostovoljcev TO

V okviru načrtov vojaško-strokovnega usposabljanja in ideološkopolitičnega dela namenjajo v TO Koroške precejšnjo pozornost usposabljanju mladink in mladincev-prostovoljcev. Delo pripravijo in izvajajo v štabih TO, skupaj z občinskimi konferencami in medobčinskim svetom ZSMS. Tako skupaj opravijo evidentiranje, usposabljanje, sprejem in vključitev v enote TO. Največ mladink in mladincev, ki so se odločili za vojaško usposabljanje, pridobijo med učenci srednjih šol, nekaj pa je tudi osnovnošolcev. Še premalo pa je med njimi tistih deklet in fantov, ki ne obiskujejo srednjega usmerjenega izobraževanja.

Na šolah prevzemajo vlogo posredovalcev osnovne organizacije ZSMS ter učitelji obrambe in zaščite, najboljši propagatorji pa so mladinke in mladinci-prostovoljci sami. Izkušnje kažejo, da dosežejo predvideno število prostovoljcev, če

je dejavnost dovolj usklajena in delo odgovornih nosilcev primerno povezano.

Usposabljanje oziroma urjenje, ki je nadaljevanje že osvojenih znanj iz šole, izva-

jajo najpogosteje poleti, v času počitnic. Urjenja pa so bila tudi že med zimskimi počitnicami, ko so pogoji precej težji.

Letos so urjenje mladinc-

Med enotedenskim usposabljanjem in urjenjem se mladi naučijo marsikaj, kar jim kasneje koristi v enotah TO. Med drugim se preizkusijo tudi v vlogi komandirja oddelka. (Foto: B.K.)

cev prostovoljcev že opravili v Dravogradu, Radljah ob Dravi in Ravnah. Usposobili so novo število mladincev, ki so enotedensko urjenje opravili z veliko vneme in pripravljenosti. Mladinci so obnovili prejšnja znanja, spoznali so tudi veliko novega, kar potrebujejo za vključitev v vojaške enote. Dovolj je bilo predvidenega časa za različne proste dejavnosti, šport in zabavo.

S slovesno zaobljubo so mladinke in mladinci prostovoljci postali pravi pripadniki enot TO in se bodo naprej usposabljali ob vseh rednih oblikah sestavljanja svojih enot.

Usposabljanje mladincev prostovoljcev za vojaške naloge je pomembna oblika krepitve obrambne moči naše družbe in s tem tudi prispevek k podružbljanju obrambnih prilog. Mladinci prostovoljci pa so tudi kadrovska baza za usmerjanje v vojaške in obrambne poklice. **Adolf Ankon**

Tovarištvo premaguje težave prvih vojaških dni

Prihod mladih vojakov v vojašnice je velik dogodek za vse, zanje, ki so prišli odslužit vojaški rok, in za tiste, ki jih pričakujejo. Tako je bilo tudi v enoti JLA, ki ji poveljuje starešina Vladimir Božović. V pripravah na sprejem so sodelovali vsi vojaki in starešine, njihova naloga pa je bila, da se mladi vojaki kar najhitreje seznanijo z novim okoljem in novim načinom življenja.

Pred dnevi smo jih obiskali. Mladi vojaki, ki so med tem že spoznali kakšno je vojaško življenje, so svoje vtise opisali tako:

Nikola Šterjov: »Rojen sem v Radovi v Makedoniji. Pred odhodom v JLA sem končal srednjo šolo in se

Kaj kmalu sem spoznal, da ni tako hudo, kot so mi pripovedovali. Disciplina mora biti, pri usposabljanju pa se učimo tisto, kar vsakega vo-

jaka zanima in mu koristi pri obrambi domovine. Med služenjem vojaškega roka pa se bom poskušal čim bolj vključiti v dejavnosti, ki potekajo v prostem času.

Karel Bricman: »Vojaško življenje sem poznal že prej. Kot mladinec sem namreč večkrat sodeloval s pripadniki naše armade. Tu v Ilirski Bistrici se dobro počutim, ker je precej podobna mojemu rodnemu Slovenj Gradcu. Sicer sem med starejšimi vojaki že našel tovariše in prijatelje. Želim si, da bi se kar najbolj vključil v delo mladinske organizacije

vpisal na univerzo. Med šolanjem sem bil delaven v mladinski organizaciji in sprejet v zvezo komunistov. O armadi sem veliko slišal že prej, vendar sem se šele zdaj prepričal, da je to velika šola za vsakega mladega človeka. Disciplina je stroga in me ne moti. Upam, da mi bodo moje izkušnje, ki sem jih pridobil med delom v mladinski organizaciji, pomagale pri uresničevanju nalog, ki jih zahteva obramba naše domovine in njene neodvisnosti.

Džemal Ibrišević: »Moj prvi stik s starejšimi tovariši je bil zelo prisrčen. Spraše-

in navezal tesne stike z mladimi iz mesta pod Snežnikom. S svojim delom bom skušal vsem, ki so mi pomagali, da sem se v prvih dneh hitro znašel v vojaški suknji, povrniti vsaj del njihovih naporov.

Slaviša Trajković: »Sprejem v vojašnici je bil izreden. Takoj po prihodu so nas starešine seznanile z zgodovino Ilirske Bistrice in z enoto ter njenimi bojnimi tradicijami. Prav gotovo ni majhna stvar, služiti vojaški rok v enoti, ki nosi ime po partizanskih proletarcih. Tovarištvo in pozornost, ki smo ju deležni, pa nam po-

vali so me, od kod sem in ali potrebujem kakšno pomoč. Takšna pozornost in tovarištvo sta tudi obveza za vse nas, da bomo dobri vojaki, kar pa je hkrati zagotovilo, da bomo uresničili zaobljubo, ki smo jo dali tovarišu Iutu in naši domovini.

Džemal Ibrišević, sicer Sarajevčan, je takoj po prihodu v vojašnico vprašal, če imajo mladinsko organizacijo in se tudi sam vključil v njeno delo.

Florim Žitija: »Prihajam iz vasi Lug pri Podujevu. Pred prihodom v JLA so mi prijatelji pripovedovali, da je v armadi stroga disciplina, zgodnje vstajanje, pogosti tereni in naporno delo.

magata, da hitro pozabimo zgodnje vstajanje in civilno življenje. Sam se bom potrudil, da bom dober vojak in mladinec.

P. Nikolić

Uspehi opravičujejo obstoj katedre

Katedra za SLO in DS pri Univerzi v Mariboru je veliko storila v prid posodabljanja in višje kakovosti pedagoškega dela pri predmetu SLO in DS na vseh visokošolskih delovnih organizacijah. Njen predstojnik Ivo Gradišek je med drugim povedal, da je dala katedra v okviru skupnosti učiteljev SLO in DS obeh slovenskih univerz velik prispevek pri izdelavi novih skript za to področje izobraževanja študentov. Učbenik je napisan po novem vzgojnovarstvenem programu in ga bodo uporabljali do izida zveznega učbenika. Na področju znanstvenoraziskovalnega dela so vključeni štirje člani

katedre, in sicer v projekt na temo »Pripravljenost družbenopolitičnih organizacij na SLO in DS.«

Katedra namenja posebno skrb kadrovski politiki in vodi celoten proces pridobivanja novih učiteljev za SLO in DS, skrbi za habilitacijo in imenovanje profesorjev v posamezne nazive in nudi pomoč pri pripravi magistrskih in doktorskih pri obratovanju strokovno pomagata poslovnim in samoupravnim organom v združenem delu, kar zadeva noveliranje in dopolnjevanje varnostnih in obrambnih načrtov. Razen tega skrbi za nakup strokovne literature

in publikacij ter za nakup sodobnih didaktičnih sredstev.

Prizadeva si tudi, da bi vsi odgovorni na univerzi v Mariboru dosledno uveljavljali določbe družbenega dogovora o skupnih temeljih vzgojno-izobraževalnega in znanstveno-raziskovalnega dela na področju SLO in DS. Na katedri velja pravilo, da je znanstveno-raziskovalno delo na področju SLO in DS sestavni del pedagoškega dela učiteljev tega predmeta.

Tudi letos je kadrovska problematika osrednji problem, saj na obeh slovenskih univerzah primanjkuje učiteljev za predmet SLO in

DS. Pri oblikovanju kadrovske politike si bo katedra prizadevala za uveljavitev splošno sprejetih kriterijev, da se na 300 do 500 študentov zagotovita nosilec predmeta in asistent. Temeljna usmeritev katedre v kadrovski politiki je zagotoviti redno pedagoško delo, kajti pedagoško delo naj bi uporabljali v izjemnih primerih.

Pri varnostnem in obrambnem načrtovanju lahko katedra precej pomaga poslovnim organom, kar zadeva organiziranje in usposabljanje narodne zaščite, usposabljanje CZ in delovanje aktivov ZRVS na visokošolskih delovnih organizacijah.

Marjan Kos

Ob prazniku jeseniške občine Na grobu padlih borcev

Vod Jeseniške čete, pri katerem sta bila tudi komandir in politkomisar čete Polde Stražišar in Franc Potočnik, je v začetku junija 1942. leta taboril na Obranci na Mežakliji. Dopoldne, ko so sončni žarki hitro krajšali sence dreves, je Polde Stražišar nagovoril borce:

»Tovariši! Taborimo blizu kraja, kjer je naša četa 1. avgusta lani doživela ognjeni krst. Tedaj sta padli prvi žrtvi, Ferdo Koren, sekretar jeseniških skojevcev, star enaindvajset, in Viktor Arzenšek, star sedemindvajset let. Bila sta delavca v železarni. Predlagam, da gremo do njihovih grobov in ju uredimo, okrasimo. Mnogi lansko poletje še niste bili partizani, zato vam bom na kraju samem opisal tisti boj...«

Brez povelja so se vsi zgrnili okoli komandirja, ga spraševali o tem in onem, potem pa so se razvrstili v kolono in krenili proti grobovom, ki so ju Nemci vedno oskrunili, kadar so hajkali na Obranci.

Mati Ferda Korena z Javornika pri Jesenicah, ki je med vojno večkrat obiskala sinov grob, se je celo bala, da ne bi sovražnik mrtvega sina odkopal in ga odpeljal kam drugam. Zato sta z možem skopala luknjo do krste, ki je bila le pol metra pod zemljo. Luknjo sta dobro zatrpala in zakrinkala, da je sovražnik ne bi opazil. Vsakič, ko je prišla na grob, je odmašila luknjo in vanj vtaknila roko, da je otipala krsto. Tako je vedela, da njen sin še počiva v tem grobu in da ne nosi cvetja zaman.

Po vrnitvi so borci izpraznili nahrbtnike, opremo zavili v odeje in jo poskrili v okolici taborišča. Vsak je sam zase našel skrivališče, ali pa po dva, trije skupaj. Vod se je namreč odpravljaj v prehranjevalno akcijo na Blejsko Dobravo in nahrbtniki so morali biti prazni. Če bi bila vsa oprema na enem mestu in bi medtem prišli Nemci, bi lahko vso zaplenili ali uničili. Po številu zavojev bi tudi ugotovili, koliko borcev je v enoti, ki je nekam šla in se bo zagotovo vrnila. Čisto drugače bi sklepali, če bi odkrili le nekaj odej.

Prehranjevalna akcija pri nekem kmetu je uspela brez strela in borci so se s polnimi nahrbtniki vrnili v taborišče.

Tistega poletja so Nemci skoraj po vseh takih in vojaških akcijah zalezovali partizane, kar je narekovalo izredno previdnost in budnost.

»Čiro številka ena in Čiro številka dva bosta šla v patroljo,« je Polde Stražišar šaljivo izrekel resno vojaško povelje. V četi sta bila namreč borca, ki sta imela enaki ilegalni imeni. Prvi je bil štirinajsetletni Ciril Tavčar-Čiro, ki je do odhoda k partizanom kot elektrikar delal v jeseniški železarni. Drugi je bil osemindvajsetletni Jeseničan Ciril Triller-Čiro, srednje postave, čokat in močnih mišic. Komur je malce preveč stisnil roko, so mu pokale kosti. V železarni je bil prometni premikač. Sredi decembra 1941 sta ga med opravljanjem službe dva delavca, nemčurja, izživala tako, da sta v njegovi navzočnosti hvalila Hitlerja in njegov prerokovani novi družbeni red. Z izzivanjem sta nadaljevala tudi po delu, ko so se delavci umivali v umivalnici. Ciril ni mogel več krotiti besa, ki je nenadoma izbruhnil kot vulkan. Planil je na prvega pa na drugega in ju močno prebunkal. Umivalnica je bila v trenutku prazna, kajti nihče ni hotel biti potem za pričo. Braniti nemčurja je bilo nevarno, ker bi ga aktivisti Osvobodilne fronte istovetili z izdajalcem, braniti Cirila pred gestapom pa tudi, kajti tistega bi gestapovci zaznamovali kot sovražnika. Naj-

bolje je bilo nič videti in nič slišati.

Ciril ni čakal policijske preiskave, ki bi zanj pomenila mučenje in smrt. Oprtal je nahrbtnik in odšel v gozdove.

Iz taborišča ju je pot peljala mimo Arzenškovega in Korenovega groba. Bila sta poteptana, cvetje razmetano, nagrobna lesena tabla razklana in odvržena stran od grobov. Prejšnji dan pa so ju tako lepo okrasili in uredili!

Čira sta se spogledala in se umaknila v zavetje s puškama, pripravljenima na strel. Napeto sta prisluškovala in se ozirala naokoli.

Nemci so bili tu. Oči so se vtapljale v sledi, misli pa skušale razvozlati vprašanje: Kdaj? Zjutraj, pred eno ali dvema urama? Kam so odšli od tod? Naju morda skriti opazujejo in nama štejejo zadnje sekunde življenja?

Nazaj, takoj nazaj v taborišče opozoriti borce na nevarnost. Sovražnik se potuhnjen kot lisica motovili nekje po tem gozdu in išče sledi. Tišina jima je parala živce. Nista slišala žvrgolenja ptic, čričanja in brenčanja gozdnih žuželk, kar je ob šelestenju listja lepšalo poletni dan.

Samotar na Mežakliji

»V taborišču ni bilo nikogar več,« mi je pripovedoval Ciril Triller-Čiro. »Kam so odšli, niso vedela. Le slutila sva, da so verjetno opazili Nemce in se hitro umaknili. Skrita v bližini sva čakala, da pride kak borec po naju. Saj vendar vedo, da sva v patrolji.

Proti večeru sva postala lačna.

»V nahrbtniku imam železno rezervo,« mi je Tavčar. Salamo in kruh. »Jaz pa tobak,« mu odvrnem in že poželjno njuham cigaretni dim, ki ga bom vsak čas vdihaval in izdihaval.

Vrneva se v taborišče. Pred odhodom v prehranjevalno akcijo sva s Francem Klinarjem-Petkom skrila opremo pod veliko skalo. Zdaj je ni bilo več tam. Vedel sem, da jo je pred umikom vzel Petko v svoj nahrbtnik, ker ni vedel, ali se bom zaradi Nemcev lahko vrnil ponjo.

Tavčar je imel opremo skrito v malem smrečju, kjer je odlomil vršiček, da bi jo laže našel. Zgodilo se je namreč, pa ne enkrat, da je kdo tako skril svojo opremo, da kasneje še sam ni mogel odkriti skrivališča. Priskrbeti si vse nanovo, pa ni bilo tako preprosto.

Videl sem, kako se zibljejo vršički mladega smrečja, skozi katerega se je prerival Tavčar. Nenadoma, ko sem najmanj pričakoval in sem se že obližoval ob misli, kako se bom najedel salame in kruha, je v smrečju počil strel. En sam strel, potem pa krik, ki te presune do srca. Smrtno zadet je Tavčar z kalikal ime svoje hčerke in se zgrudil na tla. Nagonsko sem ustrelil v smer, od koder je odjeknil strel, kajti pok me je tako presenetil, da so bili vsi moji gibi namodejni.

Mein Gott, Hilfe! (Moj bog, pomagajte!) je nekdo zarjul iz smrečja. Naglo sem se umaknil iz nevarnega kraja. Splezal sem v skalovje in z grebena Mežaklje nad Poljanami opazoval tovrnjake in vojaštvo na cesti. Postalo mi je jasno, da so nam po prehranjevalni akciji zjutraj sledili s psi in izsledili naše taborišče. Pozneje sem zvedel, da je vod le po naključju odkril Nemce: po najinem odhodu v patroljo je Karel Kozar-Romi šel po vodo, da bi skuhal kosilo. Ko je ob planšarski koči iz vodnjaka zajemal vodo, je iz kočje prišel nemški vojak in za bližnjim grmovjem opravil potrebo. Romi ga je zagledal in zbežal nazaj v taborišče. Borci so se umaknili brez boja.

Maščevanje nad hrustom

Pozno popoldne sem s skalnate police opazoval nemško kolono, ki se je iz bližine našega taborišča vračala v dolino. Na repu kolone sta drug za drugim korakala dva oficirja. V hipu se mi je utrnila želja, da maščujem Tavčarjevo smrt. Enega moram podreti. Naj vedo, da v teh gozdovih nikoli ne bodo varni. Predzadnji je bil manjši, bolj suhe postave, zadnji pa velik, plečat, moral je tehtati najmanj sto kilo-

gramov. Katerega naj izberem? Pomeril sem zadnjega, sprožil, med skalovjem so odmevali neki strela, kasneje pa vreščanje vojakov in oficirjev okoli mrtvega oficirja. Korbarjeva mama s Poljan mi je pozneje povedala, da so mrtvega prinesli na Poljane. Zmračilo se je in Nemci niso več rinili v skalovje. Vrnili so se v vojašnice.

Od četrtega, 11. junija, ko se je to zgodilo, sem tri dni sam taval po Mežakliji in iskal soborce. Razen nekega pastirja, ki pa ni imel nobene hrane več, nisem nikogar srečal. Zvečil sem le listje mladih dreves.

Po umiku iz omenjenega taborišča je komandir čete Polde Stražišar poslal Franca Klinarja-Petka, Rajmondovega z Jesenic, Franca Jerovška-Vasja in Ivana Revna-Jurja, naj naju s Tavčarjem poiščejo. Po gozdu so se približali Podmežakliji. Vasja in Jur sta ostala v gozdu, Petko pa se je med drevesi spustil po pobočju navzdol in šel po vodo, hrano in informacije v leseno hišo, ki jo je pred vojno občina zgradila za Rome. Ko so jih poleti 1941 izgnali v Srbijo, so se v hišo vselili drugi stanovalci.

Pod pobočjem je za skalo ležala nemška zaseda, ki je Petka ujela. Vasja se je sam vrnil v četo, ki je bila že v Karavankah, Jur pa se je z

ranjeno roko zatekel k Robičevim na Hrušico....«

Franc Klinar-Petko se je v mladosti preživljal kot hlapec, pastir in priložnostni delavec, potem pa je dobil službo v železarni. K partizanom je šel decembra 1941. V begunjskih zaporih je ostal pičel mesec.

Enajstega julija 1942 so Nemci iz begunjskih zaporov pripeljali pet zapornikov na Golnik in pet v sosednje Gorice ter jih ustrelili, ker so partizani prejšnji dan v teh dveh vaseh ustrelili dva domača izdajalca. Znana so imena vseh desetih talcev, toda nikjer ni zapisano, katerih pet so ustrelili na Golniku in katerih pet v Goricah. Med žrtvami je bil tudi 29-letni Franc Klinar-Petko.

»Misli so mi podnevi in ponoči blodile po domači kuhinji, v kateri je dišalo po pečenem krompirju in kruhu. Hudo lačen sem se približal Robičevi hiši na Hrušici, ki stoji na samoti tik pod Mežakljo. Pri njih sem bil že večkrat pred vojno in zdaj kot partizan. Vedno sem skrit ob robu gozda čakal, da je kdo prišel iz hiše, potem pa sem zažvižgal ali kako drugače dal znamenje, da sem tu. Če je bilo varno, so me povabili k hiši, sicer so se obnašali, kot da me ne slišijo in so se hitro vrnili v hišo.

Tistega jutra je ven prišla Marija. Bila je poročena z Er-

Iz dopisniške mape Adolfa Ankona

Misli našega upokojenca

Nekje bolj in ponekod manj navezujejo stike s svojimi upokojenci, le malokje pa obstajajo pristne vezi s svojim nekdanjim kolektivom. Tudi če je bilo pred slovesom upokojenca izrečenih nekaj vljudnih in hvaležnih besed, pa so jih nekdanji sodelavci pozabili in tako upokojenci živijo z občutkom pozabljenosti, čeprav so v istem kolektivu delali 30 let in dlje. Današnji delovni tempo je resnično tak, da čas ne dopušča veliko kontaktiranja z bivšimi sodelavci. Dovolj pa je že, če si ob srečanju vsaj za nekaj trenutkov vzamemo čas in izmenjamo besedo, kar nekdanjemu sodelavcu pomeni več kot vsaka druga nagrada ali pozornost.

V generaciji, ki je že odšla ali zdaj odhaja, so z glavnem prekaljeni borci aktivisti, delavci in kmetje, ki so v nepremakljivo življenjsko silo v najtežjih dneh obnove porušene domovine utirali pot gospodarske rasti v bistveno prenovljeno socialistično samoupravno družbo. To pa odlikuje humanistični socializem in materialno ter zlasti duhovno bogastvo.

Ob tem se nehotе vsiljuje misel, kako malo danes vse to vrednotimo.

Res je, da se mora staro umakniti novemu. In tudi prav je, da se delovne razmere izboljšujejo. Tega se veselijo prav vsi nekdanji delavci, ki spremljajo napredek v svoji nekdanji delovni organizaciji.

Vendar bi morali še naprej obstajati človeški in prijateljski stiki med delovno organizacijo in tistimi, ki so v njej dokončali svojo delovno dobo. Tako upokojenci ne bi doživljali občutkov, da pravzaprav svoji delovni organizaciji niso ničesar pomenili in ničesar prispevali s svojim trudom.

Komunisti v Lesni so premalo aktivni

O tem pripoveduje Ida Robnik:

Delovna organizacija je v izredno težkem ekonomskem položaju, še posebej lesnopredelovalne temeljne organizacije. Zaradi nenehnega padanja kupne moči, padca konjunktura se zaloge povečujejo iz meseca v mesec, primanjkuje lastnih obratnih sredstev, s čimer so povezani visoki stroški za obresti in neskladja cen med vhodnimi materiali in izdelki. Zaradi možnosti stalnega dvigovanja prodajnih cen v preteklosti v posameznih tozdihi nismo izkoristili vseh notranjih rezerv za obvladovanje stroškov. Zaradi tehnološke nediscipline je kakovost izdelkov slaba in tako izgubljam kupce. Močno smo odvisni od eksterne trgovine. Več sredstev bi morali vlagati v gradnjo prodajaln. Proizvodni program ni dovolj prilagojen trenutnemu trgu, zato je treba izbor izdelkov za izvoz dopolniti in izboljšati povezavo med razvojnimi službami in marketingom. Dobavnih rokov ne upoštevamo dosledno, zato imamo težave predvsem pri izvozu. Tudi kakovost naših izdelkov ne zadovoljuje kupcev, katerih zahtevnost se v zdajšnjih razmerah seveda stopnjuje. To so ugotovitve sekretarjev osnovnih organizacij v Lesni, ki so sklenili, da se morajo komunisti bolj angažirati pri upravljanju sprejetih sklepov in zagotoviti učinkovitejše delo ostalih družbenopolitičnih organizacij v tozdihi samoupravnih organov in strokovnih služb.

Na urejenih pašnikih 700 glav živine

O tem pripoveduje Ivan Uršič, dipl. inž. ag.:

Vedno bolj draga krmila nas silijo, da usmerjamo našo govedorejo k domačim virom krme. Urejena paša sodi gotovo med najcenejše vire. Posebej pomembno je uvajanje intenzivnejše paše na hribovskih zemljiščih povsod, kjer težke, strmejše lege otežujejo uporabo mehanizacije. V letu 1982, odkar je za urejanje planinskih pašnikov mogoče dobiti kredite in dotacije, smo začeli urejati naše planinske pašnike, ki so bili dotlej zanemarjeni, večinoma pa slabo izrabljeni. Po ureditvenih načrtih, ki so jih pripravili pospeševalci naših združnih organizacij, je bilo na naših planinskih pašnikih opravljeno meliorativno gnojenje, obnovljena so napajališča; urejene ograje z električnim pastirjem po navodilu biotehniške fakultete iz Ljubljane (dr. Vidrih), skrčili smo in uvedli paše po čredinkah.

Povsod so bile ustanovljene pašne skupnosti, ki skupaj s pospeševalci upravljajo s pašniki v družbeni lasti. TZO Odor Dravograd je uredila pašnik Tratinek na Ojstrici. Pašnik meri 27 ha, pašna skupnost šteje devet članov, letos pasejo 55 glav. Pri urejanju pašnikov so pomagali tudi vojaki JLA. TZO Trata Prevalje ima urejenih največ pašnikov, skupaj 119 ha, ustanovljenih je šest pašnih skupnosti s 73 člani, letos pasejo skupno 276 glav mlade živine.

TZO Ledina Slovenj Gradec ureja pašnik Plešivec, ki meri skupaj 109 ha, kjer šteje pašna skupnost 57 članov, letos pa pasejo 175 glav mlade živine.

Člani pašnih skupnosti neposredno delajo pri čiščenju, gnojenju in urejanju napajališč.

Želijo si tovariškega stiska rok

V podeželski svet Razborja, ki leži severovzhodno od Šoštanj in severno od Plešivca in Uršlje gore, redkokdaj zaidejo izletniki. Številne kmečke domačije so bile še pred nedavnim oddaljene od prometnih cest. Ljudje so najbolj navezani na Slovenj Gradec, do koder je tri ure hoda. Od časa do časa jih obišče kakšen družbenopolitični delavec, da se na sestankih pogovore o novih gospodarskih in političnih dogodkih. Sestanke radi obiskujejo, saj si želijo novic, posebno radi pa razpravljajo o kmetijstvu in gozdarstvu.

Tudi tod so bili med narodnoosvobodilno vojno težki boji in veliko fantov je dalo življenje za svobodo. Štiriindvajsetim padlim borcem, ki so izkrevavili na Razborju, so postavili spomenik. Zdaj je v teh krajih mirno. Tišina se razlega med gozdovi in strmimi košeninami. Pred desetletji so tu regljale strojne in pokale puške, čez dan in v nočnih urah pa so trkale na okna partizanske patrolje in se h kratkemu počitku ustavljale brigade. Noben partizan ne bo pozabil gostoljubnosti radodarnih kmečkih mamic in očancev, ki so radovedno prisluškovali političnim uram čet in bataljonov na svojih skednjih.

Med zelenjem se tu in tam še dvigajo ruševine kmečkih domov. V njih ni več življenja. Ostale so neme priče minule svetovne vojne, ki je sejala grozoto tudi na tem koncu. Na ruševinah trpkih spominov se v samotnih domačijah prebujajo novo življenje. Razborški kmet je danes delaven bolj kot kdaj prej. S prostovoljnimi delom, lastnim denarjem in seveda s pomočjo družbe so marsikaj zgradili, med drugim tudi avtomobilsko cesto in se z njo povezali s svetom. Skozi majhna okna kmečkih domačij pa se razliva prijeten sij električne luči. Sto in sto elektromotorjev, najrazličnejši stroji in naprave so danes nenadomestljivi pomočniki hribovskemu kmetu.

Jože Vidic

Ribnica na Pohorju Napad I. Pohorskega bataljona

(nadaljevanje in konec zapisa)

Že naslednji dan po pogrebu so Nemci začeli z aretacijami. Prvega so aretirali Eda Grubelnika, kamnoseka, člana KP, ki je sodeloval pri načrtovanju napada pri Mejaču. Orožnikom ga je prijavil I. S., potem, ko se mu je poverila njegova služkinja, ki ji je Grubelnik kot svoji izvoljeni marsikaj zaupal. Spremljajoča orožnika je naslednje jutro pred vstopom na avtobus z zvezanimi rokami podrl in pobegnil k Javšniku, kjer so ga naslednji dan po prijavi I. O. spet prijeli in v spremstvu močnejše straže opeljali v Maribor. Tam so ga 24. avgusta ustrelili v skupini enajstih talcev kot povračilo za partizanski napad na Trbovlje in Ribnico.

Tudi Mačič je pričakoval aretacijo. Izogniti se ji je hotel tako, da je odšel na planino k Lepšniku. Ženi je naročil, naj reče, da je šel podkovat vole. Orožniki so pri preiskavi na domu našli klešče, s katerimi je prerezal žice, vendar je vse obtožbe združeno z ženo zanikal in trdil, da mu jih je nekdo vzel, ko sta bila z ženo odsotna. Dodal je: »Kateri kovač pa nima več klešč, s katerimi bi se dalo preščičiti take žice.«

Del suma je prevzel nase tudi Potočnikov žagar Anton Medved, ki je tisto noč zginil iz Ribnice. Tako orožniki niso imeli trdnih dokazov za njegovo dejanje, razen teh klešč. Če bi kdo le z besedo

ali s prstom pokazal nanj, bi Nemci bolj pompozno opravili z njim in bi mu na seznam talcev dali prednost pred Grubelnikom. Tudi velik politični proces proti njemu in drugim Ribničanom ne bi bil izključen. Mačiča so najprej poslali v delovno taborišče v Brežice, nato pa v taborišče v Nemčijo, od koder pa nimamo zanesljivih vesti, kako je tam končal. Ni pa potrjena in preverjena vest Urše Javšnik, ki jo je med okupacijo zvedela od naznanega ubežnika, ki je imel nalogo obvestiti Ribničane, da je Mačiča v taborišču ubil konj.

Deset dni po pogrebu so Nemci, ker s preiskavo niso napredovali in so tavalji v popolni temi, aretirali kot talce naslednje domačine: Vanca Bartola, Luko Drževnika-Vinška, Jožo Gregorča, Gregorja Miklavca-Krala, Edija Grubelnika st., Ivana Osonka, mizarja, Alojza Petruna, trgovca, Viktorja Pura, gost. kmeta, Ivana Pušnika st. in ml. in Antona Skočirja-Kogelnika. Imeli so jih dobre tri teden zaprte, nato so jih izpustili.

Razprava o napadu

Nesporno je bil napad I. pohorske čete na Ribnico na Pohorju 11. avgusta 1941 prvi neposredni napad večje organizirane partizanske enote na orožniško postojanko ne samo na Pohorju, temveč v vsej okupirani Stajarski. Četa je štela 16 borcev, oborožena je bila s petimi

vojaškimi in sedmimi lovskimi puškami, nekaj pištolami in ročnimi bombami. Od domačinov sta neposredno sodelovala Ivo Skerlovnik in Josip Mačič poleg vodiča Jurija Teržana. Ni znano, kakšno vlogo je pri napadu imel Anton Medved, žagar, ki je tisto noč odšel s partizani.

Pri načrtovanju napada so sodelovali člani KP Edi Grubelnik, Hinko Uran in Anton Ambrož, Mejač.

V trdno zidani enonadstropni občinski hiši je bilo v orožniški postojanki šest orožnikov, od teh trije bivši jugoslovanski orožniki. Vaška straža (Landwache) je štela z županom na čelu peščic članov, od katerih so le štirje sodelovali v tej akciji.

Obstajali so trije načrti napada. Skerlovnik-Uranov načrt (3), ki je odpadel že na začetku akcije, ker orožnikov ni bilo na večerji pri Krivcu. Zaradi novo nastalega položaja se je četa po kratkem posvetu odločila za Greif-Slandrov četni načrt (2,4), ki je tudi spodletel, ker se orožniki niso pustili izzvati in so bili v pasivni obrambi, ker se je komandir zadrževal zunaj postojanke, o čemer pa napadalcji niso bili obveščeni.

Obstajal je tudi tretji načrt, ki se ga Vlado Robič-Porgo (4) dobro spominja. Dogovorjeno je bilo, da bi Viktorija Miklavc, ki je z družino stanovala v hiši, kjer je bila orožniška postojanka, pustila odprta zadnja vrata, da bi

lahko tam vdrl v poslopje. Vendar četa tega načrta ni poslušala.

Napad je trajal štiri ure in pol, in sicer od 19. ure do 23.30. Prvi strel je padel okoli 22.20, prva žrtev – Pildner ob 22.30, župan pa ob 23.30, tokrat je padel tudi zadnji strel.

Pri tem napadu I. pohorska četa ni utrpela izgub, orožniki so imeli enega mrtvega in enega ranjenega. Padel je tudi domačin, župan. Dva domačina sodelavca sta izgubila življenje: Grubelnik in v taborišču pa Mačič. Pred napadom pa je neznan končal Miha Krevh.

Ceprav četa ni dosegla nobenega od postavljenih ciljev, je z ustrelitvijo dveh nosilcev okupacijske oblasti v Ribnici dosegla velik moralni učinek. S tem pogumnim dejanjem je naznanila upor Slovencev v nemškem rajhu, čigar armade so takrat zmagovito in skoraj neovirano prodirale po širnih ruskih in ukrajinskih ravninah. Ta drzen in izzivalni napad, ta udarec, je Nemcem nakazal, da se Slovenci ne bodo pustili brez odpora izganjati, zapirati in streljati, temveč se bodo z orožjem postavili v bran tisočkrat močnejšemu okupatorju.

Vaščane je ta napad šokiral, ker ga niso pričakovali. Zanj je vedela le peščica ljudi, pa še ti so stanovali zunaj vasi. V velikem strahu so doma preživljali noč z 11. na 12. avgust in še z večjim strahom pričakovali okupatorjeve maščevalne protiukrepe. Živčna napetost se je naslednjega dne še stopnjevala, ko so vaščane zasliševali v šoli in jim pretili s streljanjem politično sumljivih ljudi, ostalim pa pretili z izgonom.

Ta pretnja je še dolge mesece težila in vznemirjala vaščane, ker Nemci s preiskavo in poizvedovanjem, kljub razpisanim nagradam, niso napredovali. Napad partizanov je povzročil velik preplah med »nemškimi prišleki«. Tako sta iz Ribnice zbežali občinska tajnica Wagnjerjeva in poštarica. Mati župana Witzmana je pozneje pravila, da so napadalcji nameravali njenega sina ustreliti že na domu. Skozi okno je na bližnjem Dornikovem sadovnjaku videla nekoga skočiti z drevesa, ko je oprezoval njihovo hišo in prežal na župana. To bi se sicer ujemalo s spomini Greifa (2), da so bili poslani na vas, naj poiščejo župana. Sicer pa je to lahko bil kakšen radoveden domačin.

Tudi z vojaškega stališča lahko rečemo, da so napad vodili po vseh pravih gverilskih taktiki v naseljih, previdno in premišljeno, da bi se izognili nepotrebnim človeškim žrtvam. Četo so razdelili na tri dele: izvidniško-izzivalni (pevski) del je šel tri može, v zasedi so bili trije borci in napadalno-jurišni del je šel 9 do 10 borcev. Tako so obvladali položaj v vasi, blokirali orožniško postojanko in vaško stražo. Po streljanju na Pildnerja partizani niso hoteli nepremišljeno napasti orožniške postojanke, niti ob tehtnici ležečih vaških stražarjev, kajti s tako skromno oborožitvijo bi bil uspeh negotov. Zadovoljili so se z delnim uspehom in v tišini zapustili vas.

O napadu na Ribnico in žrtvah je bil že naslednji dan obveščen Himmlerjev štab v Berlinu.

Sam se zvedel za ta napad 5. septembra v Sarajevu iz

pisma sestre Malke (7). Podrobno je opisala, kako je napad potekal oziroma kako so o njem takrat govorili v vasi in okolici. Nemci so bili prepričani, da je v napadu sodelovalo »50 banditov«. Pismo je naskrivaj prenesla v Zagreb Elza Miklavc-Obalkova, ga tam oddala na pošto, kajti po redni poti ne bi nikoli prešlo Sotle. Srečno je šlo tudi skozi ustaško cenzuro in 4. septembra prišlo na sarajevsko pošto.

Spomini, priznanja, obeležja

V spomin na 11. avgust 1941 slavi Ribnica svoj krajevni praznik, nova osnovna šola v Ribnici pa nosi ime I. pohorske čete. Trije udeleženci napada na Ribnico na Pohorju – Angel Besednjak-Don, Drago Flis-Strela in Dušan Kveder-Tomaž so bili po vojni proglašeni za narodne heroje.

Boris Čizmek-Bor in Martin Greif-Rudi sta leta 1971 postala častna člana ZZB NOV Maribor.

Leta 1984 so na Urbančevi lovski koči v Lehnju odkrili spominsko obeležje v spomin na ustanovitev I. pohorske čete. Kočo so obnovili in v njej odprli stalno spominsko razstavo. Od domačije do koče so zgradili 3 km dolgo gozdno cesto.

V spomin na bivanje te čete v Rebru so odkrili spominsko obeležje tudi na Smolniku.

Vse opisano je le skromni del tega, kar so borci in ljudje dali v boju za ponovno doseglo slovenske državnosti in narodnoosvobodilni vojni 1941–1945. Še skromnejša so priznanja za njihovo borbo, trpljenje in žrtve.

Franjo Sgerm

Franjo Bavec-Branko

Na Sinjem vrhu v zadnji nemški ofenzivi proti 9. korpusu

Preboj v treh kolonah

V noči s 30. na 31. marec so sicer enote svoje položaje malo popravile, vendar je bil 9. korpus 31. marca že stisnjen na majhen prostor od Predmeje do Sinjega vrha in od Otlice do Mrzle Rupe. Premier obroča, ki ga je držal še v svojih rokah, je znašal komaj šest kilometrov. Na tem majhnem prostoru so bile razen operativnih enot še zaledne enote, zavezniške vojaške misije, ranjenci ter mnogi organi oblasti.

Sovražnik je slutil, da ima v rokah velik plen. Pritegnil je vse razpoložljive sile, da bi mogel zadati udarce z več strani in uničevati obkoljene partizanske enote.

Rešitev je bila samo v tabojšnjem preboju. Da bi bilo mogoče uresničiti zamisel preboja v treh smereh, ki je dozorela v štabu korpusa, so enote morale vzdržati še en dan sovražnega pritiska. Medtem pa bi se oblikovale kolone za vsako smer preboja ter bi se po kolonah razdelili ranjenci, zaledne čete in organi politične oblasti.

Sovražniku se je mudilo. Že zgodaj zjutraj je začel napadati proti Otlici. Najprej je obstrleval položaje s topništvom in težkimi minometi ter težkimi strojnimi. Nato so začele frontalno napadati močne kolone, po pobočjih dominantnih položajev pa so pritiskale pobočnice in obkoljevale žarišča obrambe. Silovito so napadli zlasti položaje, ki so branili dostop k Otlici, kjer so s težavo odbijali sovražnika vse do 12.30. Prva sta se morala umakniti 1. in 3. bataljon 18. brigade, sovražnik pa je zavzel Obli vrh in k. 931. Nato se je morala umakniti na nove položaje cela 18. brigada, vzporedno z njo pa se je umikala tudi 3. brigada Ivana Gradnika. Ko je sovražnik prišel do nove črte obrambe, je kmalu napadel celo fronto od Otlice do Male gore. Umika ni bilo več. Branilci so morali za vsako ceno vzdržati do noči na tej edini črti, ki je še omogočala preboj iz obroča. Z nočjo se je začel uresničevati načrt štaba 9. korpusa. Vse enote so se razdelile v tri velike skupine, ki naj bi se prebile v tri različne strani preboja.

Prva kolona, ki so jo sestavljali štab divizije Garibaldi Natisona, 156. brigada Bruno Buozzi in 157. brigada Guido Picelli, naj bi se prebila iz obroča pri Predmeji skozi Trnovski gozd, šla med vasmu Trnovo in Nemci, nato pa čez cesto Gorica-Lokve in prek Puštal na Banjsko planoto.

Druga kolona so sestavljale 31. divizija s 7. brigado Franceta Prešerna, 16. brigado Janka Premrla-Vojka in vsi ranjenci premične bolnišnice 9. korpusa (okoli 300). Ta naj bi se prebijala proti Črnemu vrhu ter čez cesto Idrija-Črni vrh in Godovič-Črni vrh proti Pivki ter bi ranjence predala na varno na Notranjsko.

Tretja kolona je bila največja. To so bili štab 9. korpusa in njegovi odseki, korpusno topništvo brez topov, ki so jih zakopali, štab 30. divizije z Bazoviško brigado, Mornariškim odredom ter 3. brigado Ivana Gradnika iz 31. divizije, zaledne enote, politični in oblastni organi Primorske. Ta kolona naj bi se prebijala proti Mrzli Ruپی, kjer je bila na zavarovanju že 17. brigada Simona Gregorčiča iz 30. divizije.

Ko bi se le-ta pridružila, bi se kolona prebijala čez Idrijo na Cerkljansko. Čeprav je bila ta kolona najštevilnejša, je je bilo v njej več kot polovico moštva iz neborbenih enot in civilistov, kar je še posebej oteževalo njeno prebijanje.

Obroč je bil tako ozek, da so morali na položaj vsi, ki so mogli držati za orožje. Iz moštva odsekov štaba korpusa so oblikovali bojno skupino, ki se je bojevala skupaj z borci operativnih enot. Delno so jih poslali v brigade, da bi okrepili njihove vrste.

Z mrakom se je začel preboj. Prvi koloni sta že krenili vsaka v svojo smer. Za predhodnico tretje kolone so ob 20. uri določili 18. brigado. Ob 22. uri se je oblikovala kolona, vsi njeni deli so prišli na določena mesta. Neslišno so vse enote zapustile položaje, tako da sovražnik, ki je ponoči miroval, ni niti slutil, da mu pred nosom partizani odhajajo skozi njegov obroč.

Kolona je krenila v smeri Kozje stene – Hudo polje–Mrzla Rupa–Vojsko. V tej splošni zmedbi je bila zaradi hitrih premikov s položajev narejena huda napaka. Štab 18. brigade je pozabil obvestiti o umiku Mornariški odred, ki je zato ostal prepuščen sam sebi na položajih na Tisovcu na skrajnem desnem krilu obrambe. Štab odreda je opazil, da se enote umikajo mimo njihovih položajev. Ker niso prešli nobenega povelja, jim je to postalo sumljivo. Hitro so poslali kurirje, naj poiščejo zvezo s štabom 18. brigade. Ti pa so se vrnili in povedali, da na položajih ni nikogar več. Štab

Mornariškega odreda je tedaj sklenil, da tudi oni zapustijo položaje in krenijo za kolono proti Mrzli Ruپی. Šele na poti so dohтели enote 3. brigade, ki je bila v zaščitnici in so se priključili začasno k njej, ker je bila 18. brigada daleč spredaj v predhodnici.

Sovražnik je kmalu ugotovil, da so se partizani izmuznili iz obroča pri Otlici in tudi ugotovili smer gibanja tretje kolone. Najprej je usmeril topništvo in začel tolči z njim proti Mrzli Ruپی. Bližnjim enotam je dal povelje, naj napravijo zasede okoli Vojskega.

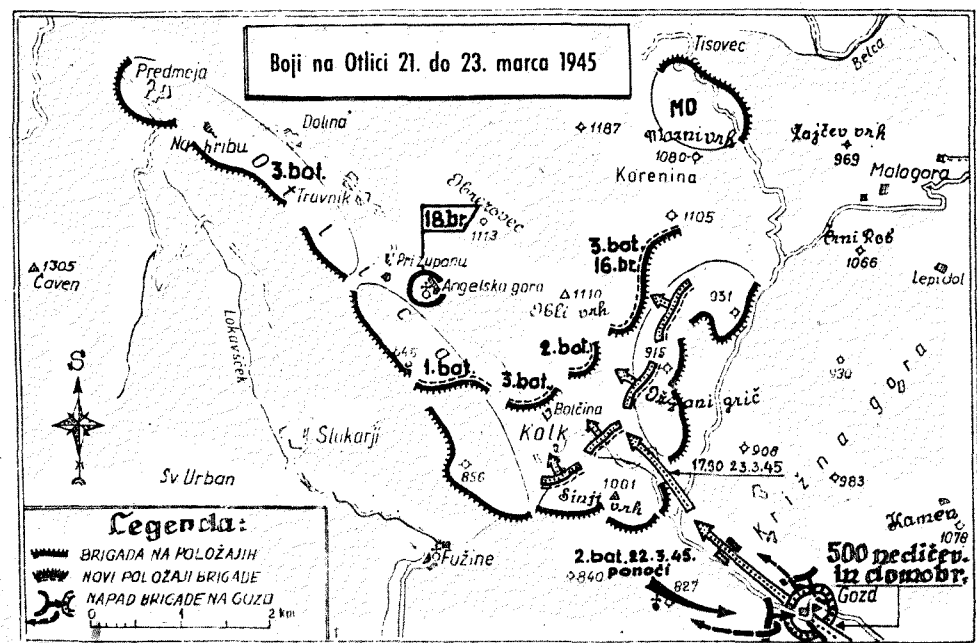
Okrepil je svoje sile okoli Vojskega, hotel je na vsak način zapreti pot. Z več kolonami pa je tkoj krenil proti Mrzli Ruپی, tako rekoč takoj za tretjo kolono.

Medtem sta se prva in druga kolona prebili brez strela in za njiju je bila sovražna ofenziva Konec zime končana. Sovražnik je usmeril vse sile za obkolitev tretje kolone. Gregorčičeva brigada, ki je varovala korpus na območ-

400 metrov v dolino Kanomlje. Nihče ni niti slutil, da je kolona s tem že globoko zašla v sovražne zasede. Sovražnik jo je že prej opazil in jo pustil v zasede, da bi potem udaril po njej. Zasede so začele streljati, ko je predhodnica 18. brigade prišla na sredino strmine med vasio Na Ogalcah in Oblakovim vrhom. Prvi strelji so padli od Oblakovega vrha na katerem so bile tudi sovražne zasede. To je bil nekaj znak za splošni napad po vsej koloni. Zaropotalo je na vseh straneh okoli partizanske kolone.

Tedaj je štab korpusa spoznal vso kritičnost položaja. Nemci niso bili le v Gornji Trebuši, pač pa tudi v Vojskem, Na Ogalcah, na Planici in njenih južnih grebenih ter celo onstran Oblakovega vrha.

Bilo je okoli 5. ure 1. aprila 1945. V tem času je ob tej uri že svetlo. Sovražnik je imel vso korpusno kolono pred seboj, kot da je nalašč nastavljena ognju njegovih zased. Že ob prvih

ju Mrzle Rupe, je dobila nalogo, naj svoj 3. bataljon pošlje v zasedo proti Gorenji Trebuši, brigada pa naj se vključi v kolono svoje 30. divizije.

Boj na življenje in smrt

Glavna kolona je nemoteno prišla do Mrzle Rupe in nadaljevala pot zahodno od Vojskega, kamor je prišla okoli 4. ure zjutraj 1. aprila 1945. Nato je kolona krenila čez kotlovski vrh in se spustila v dolino potoka Gačnika po rahlih pobočjih proti vasi Na Ogalcah. Osemnajsta brigada je na čelu kolone že šla mimo hiš na robu strmine, ki se nagiba kakih

rafalih so padli prvi borci. Kljub zmedbi sta štaba korpusa in 30. divizije hitro in odločno ukrepala, ker je bil večji del kolone na čistini in v dolini potoka Gačnika, kjer čez dan ne bi bilo mogoče ostati pod sovražnim ognjem, sta tem enotam ukazala, naj z jurišem osvojijo najbližje dominantne vrhove in jih trdno držijo do večera.

Osemnajsta je dobila nalogo, naj zavzame položaje na severu, na grebenu nad vasio Na Ogalcah, kar je hitro opravil 1. bataljon, greben proti Oblakovemu vrhu in naprej proti Dolnji Trebuši je zavzel 3. bataljon, 2. bataljon, pri katerem je bila tudi vojna misija Sovjetske

Marjan Linasi Napredna mladina v Mežiški dolini

(tretje nadaljevanje)

V drugi polovici julija in prvi polovici avgusta 1939 je bil s pomočjo dveh naprednih učiteljev, Karla Doberška in Ivana Močnika, organiziran narodnoobrambni tabor v Libeličah. Udeležilo se ga je okrog dvajset študentov – članov akademske podružnice Ciril-Metodove družbe iz Ljubljane. Udeleženci so med ljudi razdelili v Ljubljani zbrano pomoč v oblačilih, zdravilih, knjigah in drugih osnovnih potrebščinah, kajti krajinu Libelič so zaradi gospodarske krize živeli v težkih gmotnih razmerah. Stanovali so v šolskih prostorih, čez dan pomagali kmetom pri delu, ob večerih pa organizirali kulturne prireditve pod naslovom Slovenska beseda, pa tudi vrsto predavanj o negi in prehrani dojenčkov, alkoholizmu itn. Ker so bili na teh srečanjih vedno navzoči tudi orožniki, so o političnih, socialnih in narodnostnih vprašanjih razpravljali z domačimi na njihovih domovih. Kot povsod drugje, so udeleženci taborov tudi tu zbirali podatke o materialnem položaju krajanov, kmetovanju, higienskih razmerah in drugem. Prebivalstvo je bilo tod bolj klerikalno usmerjeno, vendar narodno zavedno (treba je pripomniti, da so Libeliče po koro-

škem plebiscitu začasno pripadle Avstriji, vendar so po vsesplošnem prizadevanju krajanov samih ponovno pripadle kraljevini SHS). Najbolj je vaščane zanimala nevarnost fašizma, o tej temi so tudi največ razpravljali, ideje o komunizmu pa so zaradi svoje klerikalne usmerjenosti in sovražne propagande sprejemali zadržano.

Drugačen kot v Libeličah, ki so bile vas brez delavskega razreda, je bil v istem času položaj v rudarskem kraju Leše pri Prevaljah. Tudi sem so prišli v poletnih počitnicah študentje iz Ljubljane, se naselili v šoli in ostali v vasi približno mesec dni. Socialne razmere na Lešah so bile v tistem času zelo neugodne, kajti rudnik je že nekaj let pred tem prenehal delati in veliko rudarjev je ostalo brezposelnih. Po Anslussu so se zaposlitvene razmere v Avstriji izboljšale in precej prebivalcev Leš je začelo hoditi na delo v Avstrijo; ob nedeljah so se seveda vračali domov. Zaslужili so sorazmerno dobro, vse to je pomenilo močan adut za propagando hitlerjanstva. Na splošno je vladala prepričanje, da je Hitler socialist, ki ne trpi ne lenuhov ne kapitalistov. V takšnih razmerah so se torej znašli študentje – člani mladinske organizacije Brani-

bor, ki so prišli po letu 1939 taborit na Leše. Tudi njim je pomagal zelo prizadeven učitelj in komunist Karel Doberšek. Prišli so z namenom, da spoznavajo življenje in socialni položaj leških rudarjev in jim pomagajo z nasveti. Pomagali so okoliškim kmetom pri vseh kmečkih delih. Vsak dan so se razdelili v skupine, obiskovali krajanu in okoliške kmete, predvsem pa zbirali okrog sebe mladino in otroke in jih učili revolucionarnih pesmi, ki so jih ob večerih tudi sami prepevali v gostilni in zunaj nje. Večkrat so za vse krajanu organizirali kulturne prireditve in predavanja.

Leto dni pozneje je bil podoban tabor na Ojstrici pri Dravogradu. To območje je bilo gospodarsko in politično povezano z Dravogradom. Prebivalstvo je bilo v glavnem kmečko, zaradi strmine pa se je bolj ukvarjalo z živinorejo in spravirom leša. Politično so bili ljudje naprednejši, za kar je imel zaslug predvsem učitelj Oskar Gajt, ki je bil tesno povezan s Karlom Doberškom. Tja je pogosto prihajal tudi akademski slikar Alojz Sušmelj, ki je zelo rad obiskoval kmete in se z njimi pogovarjal tudi o političnih problemih.

Študentski tabor je bil organiziran pod pokroviteljstvom prirediteljev t. i. kobanskega tedna. Ljudje so že vnaprej vedeli za njihov prihod; zaradi neugodnega gospodarskega in političnega položaja so jih zelo zvedavo in naklonjeno pričakovali. Orožniške postaje na tem območju ni bilo in sploh so orožniki redkeje zahajali sem, kar je študentom bistveno olajšalo delo. S seboj so prinesli tudi nekaj knjig in propagandne literature.

Da bi se ljudem ob meji še bolj približali, so med revnejše najprej razdelili različna oblačila in druge potrebščine. Študentje so vsak dan obiskovali bližnje in daljne kmete, jim pomagali, se seznanjali z njihovimi problemi in jim svetovali. Predavanja, ki so jih organizirali na šoli, so bila dobro obiskana; predvsem pa so s prebivalci radi razpravljali o fašistični nevarnosti. Tudi kulturno življenje so študentje močno popestrili. Vse to je na ljudi delovalo zelo pozitivno; tudi nacistična propaganda ni mogla preusmeriti narodne zavesti prebivalstva na tem območju, k čemur so prispevali tudi udeleženci študentskega tabora.

Koroška ljudska zveza (Kärntner Volksbund) in Štajerska domovinska zveza (Steirischer Heimatbund) sta bili množični politični organizaciji na Koroškem in Štajerskem med drugo svetovno vojno; njuna naloga je bila pritegniti čim več prebivalstva in ga pomeniti.

Partizanski znaki in medalje Goriško področje

Skupnost borcev Goriškega vojnega področja je dala v delavnici Silva Cankarja v Ljubljani izdelati zlate in srebrne medalje za svoje borce in medvojne sodelavce. Medalje je likovno oblikoval Jaka Torkar z Jesenic. Izdelanih je bilo 500 zlatih in 100 srebrnih medalj, do konca leta 1984 pa je bilo podeljenih že 423 zlatih in 92 srebrnih medalj. Do zlatih medalj so upravičeni borci – pripadniki Goriškega vojnega področja, do srebrnih medalj pa medvojni sodelavci, občinske skup-

skupnosti Goriškega vojnega področja v Bukovici pri Volčji dragi; srebrne medalje so prvič izdelali septembra 1983.

Zlato spominsko medaljo so dobili samo borci, ki so bili najmanj mesec dni pri Komandi Goriškega vojnega področja ali v kateri izmed njenih enot. Natančneje, do medalj so bili upravičeni pripadniki enot komand goriškega, idrijskega in preimenovanega vipavskega vojnega področja, komand mest Ajdovščina, Cerkno, Črni vrh, Čepovan, Dornberk, Gorica, Idrija, Postojna, Senožeče, Sežana in Vojsko, pripadniki 1., 2. in 3. bataljona NOV-GRAD, partizanskih straž Bukovje, Renče in drugih ter pripadniki delavnic, ki so delovale v sestavi komande Goriškega vojnega področja. Goriško vojno področje je imelo 26. novembra 1944 skupno 1601 borca (po spisku 1854), zadnji dan januarja 1945 pa 1624 (po spisku 1760). Zaledna vojaška oblast IX. korpusa je nastala marca 1944, po več reorganizacijah se je potem izoblikovala dokončna podoba Goriškega vojnega področja. Spominska medalja je priznanje boju in delu pripadnikov in sodelavcev tega področja v letih 1944 in 1945.

Janez J. Švajncar

Spominska medalja Goriškega vojnega področja 1944-1945

ščine in nekatere delovne organizacije z območja Goriškega vojnega področja. Prva podelitev zlatih spominskih medalj je bila v soboto, 23. oktobra 1982 na zboru borcev

zveze na čelu s podpolkovnikom Ribačnikom, pa je dobil nalogo, naj iz doline potoka Gačnika pri Mlincih zavzame grebene, ki so nad njim razprostrajo proti Vojskem. V tem naskoku so sodelovali tudi člani misije, podpolkovnik Ribačenko pa je bil ranjen.

Gregorčičeva brigada (brez 3. bataljona, ki je bil v zasedi pri Gorenji Trebuši), naj bi napadla in zavzela vasio Na Ogalcu in potem branila položaje proti Vojskemu skupaj z 2. bataljonom 18. brigade. To je bila smer, kjer je sovražnik pritiskal najmočneje. Gradnikova brigada naj bi kot zaščitnica ščitila tudi levi bok glavnine korpusa proti Gorenji Trebuši, kjer je bil že na položajih 3. bataljon 17. brigade. Mornariški odred je na lastno pobudo zasedel položaje pri Razaziji in tako ščitil desni bok Gradnikove Brigade iz smeri Vojskega. Vse enote so se s tolikšnim poletom in junaštvom zagnale v naskok, da je moral sovražnik povsod zapustiti položaje, ki so jih enote potem zasedle. Razvneli so se ogorčeni boji na življenje in smrt, najbolj ogorčeni in krvavi v vsej ofenzivi. Sovražnik je ves dan nenehno napadal, da bi zavzel izgubljene položaje in potem končno razbil obkoljene enote, toda pri tem ni uspel. Boj se je nadaljeval do noči. Enote 9. korpusa so vzdržale, vendar je bila cena uspeha zelo visoka. Bilo je veliko mrtvih na obeh straneh, posebno še med oficirji štaba 9. korpusa, ki so padli v teh bojih: narodni heroji Anton Šibelja-Stjenka, Miroslav Perc-Maks, šef oddelka za agitacijo in propagando Saša Štempihar, šef oddelka za vojno mornarico Baldomir Saje in še veliko drugih.

Iz obroča proti Šentviški planoti

Bližala se je noč. Štab korpusa je presojal, v katero smer naj bi se prebili iz obkolitve. Najbliže je bilo Cerkljansko, čez Šebrelje. Tako je verjetno sklepal tudi sovražnik, kajti tja se je premikalo precej njegovih čet. Proti večeru so iz Dolenje Trebuše in od drugod začele prihajati okrepitve na Oblakov vrh in v dolino Kanomlje ter zasedati okoliške vrhove. Smer preboja proti Cerkljanskemu je zato štab korpusa zavrgel, končno se je odločil za zelo drzno smer – vzdolž z globač potoka Gačnika in Trebuše čez Dolenjo Trebušo na Šentviško planoto. Sklep je bil povsem pravilen, ker je sovražnik povsod drugod pričakoval preboj, le čez Dolenjo Trebušo ne, zato tam ni bilo njegovega vojaštva.

Bilo je precej težavno zbrati ljudi, ki so bili na položajih od Perdenskega vrha do Mrzle Rupe v obliki podolgovate elipse. Predpostavljali so, da so sovražne zasede v dolini Idrije pri Dolenji Trebuši. Zato so v predhodnico določili 18. brigado, ki naj bi odprla pot in potem zavarovala prehod cele kolone.

Povelje štaba 30. divizije je 18. brigadi kot predhodnici kolone v preboju čez dolino Idrije ukazovalo umik s položajev čez Zgavec in Dolenjo Trebušo, nato pa naj bi pri Prapret-

nem zaščitila prehod cele kolone na Šentviško planoto.

Osemnajsta brigada je brez težav zapustila položaj, ker je sovražnik prenehal napadati pred nočjo. V pričakovanju preboja je budno pazil na položajih in čakal, kje se bo začel. To je omogočilo brigadi, da se je hitro zbrala in takoj krenila proti Dolenji Trebuši. Borci so šli previdno po pobočjih ob potoku Gačniku z orožjem v roki. Bili so pripravljeni, da se prebijajo z jurišem, toda o sovražniku ni bilo ne duha ne sluha. Nemci so se na tem odseku umaknili, da bi močneje zasedli cerkljansko smer preboja in so pustili to, po njihovi presoji malo verjetno smer preboja čez Dolenjo Trebušo, nezavarovano. Tako je partizanska kolona prišla v Dolenjo Trebušo, ki je bila svobodna.

Hitro so poveljniki postavili zasede, da bi zavarovali prehod čez most in cesto, brigada pa je hitela v nasprotni breg proti vasi Prapretu. Tudi tam ni bilo sovražnika. Brigada je zasedla položaje, izmuznila se je sovražniku brez strela in varovala pot cele kolone korpusa. Za 18. brigado so šli brez motenj še 17. brigada (brez 3. bataljona) in štab 30. divizije.

Nemci so le opazili, kam se partizani prebijajo, za to so hitro poslali močno enoto v Do-

Boji na kopnem in na morju za dokončno osvoboditev Slovenskega Primorja in Trsta

lenjo Trebušo. Tam se je spopadla z zasedo 18. brigade in jo potisnila iz doline Idrije. Ko so ponovno zasedli Dolenjo Trebušo, so kolono presekali na dvoje, prav pred štabom 9. korpusa, ki je bil prisiljen zaviti proti Vršam. Tudi štab korpusa se je prebil. Šele drugi dan se je priključil glavnini 30. divizije na Šentviški planoti. Precej enot, ki so bile v zadnjem delu kolone, sploh ni prišlo na Šentviško planoto. Med njimi je bil Mornariški odred. S položajev pri Razaziji je krenil za kolono. Ko je izgubil zvezo, se je začel samostojno prebijati na Cerkljansko. Šel je do Vojskega, kjer je padel v sovražno zasedo, na to se je vrnil proti Mrzli Rupi, kjer je spet trčil na sovražnika. Potem je šel vzhodno od Vojskega in uspel priti do Krnice na Oblakovem vrhu in potem na Cerkljansko. Še bolj so se razbile zaledne enote in kolonice političnih organov. Nekate-

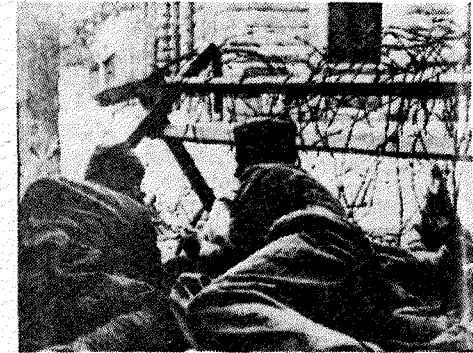
re se pri prvem napadu 1. aprila zjutraj niso držale glavnine, temveč so začele iskati rešitve na svojo roko. Mnoge so seveda postale plen nemških zased ali pa so imele precej hude izgube.

Od operativnih brigad se ni razbila niti ena, imele pa so hude boje in žrtve, ki pa so bile posledica v tej dolgi vrsti ofenziv. Tudi tisti bataljoni, ki so se začasno ločili od svojih matičnih brigad, niso bili razbiti. Prebijali so se kot celota. Osemnajsta brigada, ki je zdržala ves čas sovražne ofenzive v hudih in neprekinjenih bojih, je ostala cela. Izgubila je le padle in hudo ranjene.

Sovražnik je tudi tokrat izgubil izjemno priložnost, da razbije glavnino 9. korpusa. Tega se je tudi zavedal. Svoj bes je izlil nad civilnim prebivalstvom in ujetimi partizani, ranjenci, političnimi aktivisti, ki so mu padli v roke.

Čeprav so bili borci močno utrujeni, so morali takoj na določene položaje, če bi sovražnik spet napadel.

Sovražnik pa tega dne ni napadal Šentviške planote, čeprav je vedel, da so se tja prebile glavne sile korpusa. Bil je zavzet s preiskovanjem zemljišča na Vojskem in dolini Kanomlje v upanju, da bo našel izgubljene skupi-

Poulični boji v Trstu

nice partizanov. Da ni takoj sledil partizanom na Šentviško planoto, je pripomoglo zavezniško letalstvo, ki ga je poklical na pomoč glavni štab NOV in POS. Njihova letala so ves dan bombardirala in obstreljevala sovražne položaje ter ceste. Idrija-Oblakov vrh-Dolenja Trebuša. Zaradi te letalske ofenzive se niso smela nikjer pojaviti sovražna vozila ali pa večje kolone, skratka podnevi niso mogli imeti večjih premikov. Letala so bombardirala tudi nekaj postojank. Na Vojskem so zadela Likarjevo gostilno, v kateri je bil nedolžni štab, ga uničila in vrgla v zrak 26 voz streliva.

Četrtega aprila je sovražnik množično začel zapuščati območje Šebrelje-Vojsko. Velike kolone so se valile po cesti Idrija-Most na Soči.

Štab 30. divizije je odločil, da jim napravi

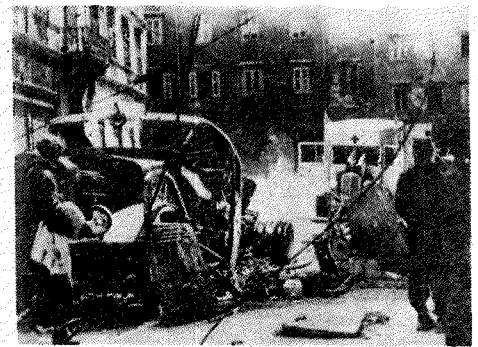
zasedo z brigadami vse od Slapa do Dolenje Trebuše. Sedaj je sovražnik prišel v vsej dolžini v zasedo partizanov, ki so ob 7. uri 4. aprila napadli umikajoče sovražnike. Zaropotalo je vse od Slapa do Dolenje Trebuše, kjer je bila cela 18. brigada. Sovražnik je imel velike izgube, a se je zagrizeno bojeval. Sovražnik je stalno pošiljal v boj nove enote, ki so prihajale iz smeri Idrije, tako da so se morale enote 30. divizije okoli 19. ure umakniti in prepustiti prehod sovražniku.

To so bili obenem tudi poslednji boji v tej ofenzivi, le da so sedaj napadali partizani umikajoče nemške enote.

S tem se je klavarno končala za sovražnika tako pomembna ofenziva konec zime. Štab 9. korpusa in 30. divizije nista hotela tvegati nove zaplete s sovražnikom. V noči na 5. april so zapustili Šentviško planoto in se z vsemi enotami premaknili na območje Šebrelje-Vojsko. Sovražnik je v resnici zjutraj napadel Šentviško planoto z močnimi silami, ki jih je privlekel ponoči. Toda našel ni več nobenega partizana.

Enote 9. korpusa so bile zelo potrebne po-čitka in nove oborožitve.

Obe diviziji, 30. in 31. pa sta se pripravljali za protiofenzivo. Italijanska divizija Garibaldi

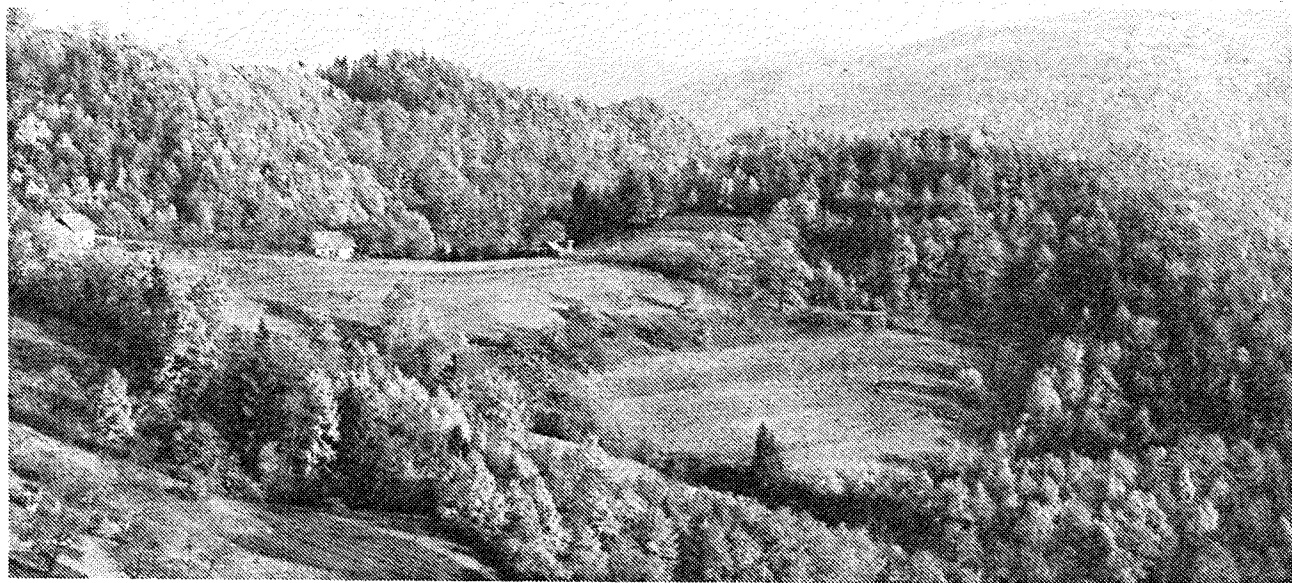
Po bojih za osvoboditev Trsta

Natisone je odšla na Dolenjsko, kjer se je reorganizirala z močno italijansko partizansko brigado Fontanot in potem delovala skupaj z enotami 7. korpusa.

V drugi polovici aprila 1945 so enote obeh divizij sprožile svojo ofenzivo in do 26. aprila osvobodile vse ozemlje, ki ga je sovražnik zajel med ofenzivo. Zadnja je bila na vrsti postojanka na Otlici.

Od tam so krenile naravnost na Kras, spotoma razbile četniške bande po Vipavski dolini in zadnje dni aprila so enote 30. divizije začele boj za Trst. Do 2. maja so se bojevale skupaj s Tržačani in enotami 4. armade, medtem ko je 31. divizija osvobodila Tržič in Gorico, enota operativnega štaba za zahodno Primorsko 9. korpusa pa celotno Beneško Slovenijo in del Furlanije. S tem so opravile svojo zgodovinsko nalogo.

Konec

Svet pod Grmačami in Miklavžem

Ob drugem praznovanju krajevnе skupnosti Dešen–Velika vas sem napisal ta prispevek po svojih spominih. Na te vasi me vežejo sorodstvene vezi po mojem pokojnem očetu, ki je bil doma na Hribu, kamor je bil prinešen pred približno 180 leti kot tržaški najdenček moj praded Justin Garantini.

Prispevek je napisan tudi po pripovedovanju nekaterih sodelavcev iz NOB in po ljudskih izročilih – pripovedkah, ki se ohranjajo iz roda v rod. To so spomini na vasi na prisojni strani Grmač, Lesa, Miklavža, Ciclja in Murovice.

To hribovje loči zasavsko ožino in moravsko dolino. Ob kod izvira ime Grmače: »V davnih časih so na teh grmadah kurili velike ognje, ki so naznanjali, da prihajajo turški vpadniki v deželo. Počasi so se imena preoblikovala v Grmače.«

Iz ustnega izročila, ki verjetno ni edino, zvemo, da je ljudstvo pognalo iz moravske doline turško vojsko, ki je bežala prek Grmač, Dešna proti reki Savi v Dašenk, ki je med Vrnekom in Ripčami, do reke Save in vanjo. Tako se je v enem izmed predelov ohranilo ime Dašenk Dah, verjetno zato, ker se je bežeča turška vojska potopila v Savi. Saj takrat tu ni bilo ceste ob Savi, kot je sedaj. Bila je le ozka peš pot. Tok reke Save na levem bregu je bil na tistem mestu skoraj do oznožja hriba, kar je videti še danes. Posodobljena cesta je izpodrinila na

tem kraju savsko strugo proč od hriba.

Skozi naselja te krajevnе skupnosti pod Goro so še dolgo po vojni vodile zelo slabe poti, ki so še danes problem te krajevnе skupnosti, čeprav imajo na voljo dovolj gramoza iz velikega kamnoloma kresniške industrije apna.

Ta kamnolom je bil prvotno odprt v Zapodju, tam okoli leta 1929–30 je Zagorjan Birola v Kresnicah ob železniški progi zgradil najprej eno peč, za žganje apna, nato še drugo. Iz Zapodja je naredil žičnico, po kateri so

drsele »cicke«, v katerih je bilo kamenje za apnenice. Ta žičnica obstaja še danes in prevaža velike količine kamenja za novo dograjene sodobne peči kresniške industrije apna.

Velik moderniziran kamnolom je viden od daleč. Nekeč se bo odprlo okno v moravsko dolino in Zasavje. Ocenjujejo, da ima kresniška industrija apna tu dovolj surovin še za več sto let.

Ob tem naj zapišem, da so se med vojno po tej žičnici v gondolah prevažali tudi partizani z levega pobočja reke Save na desni breg v Kresnice in narobe. Prevažali so tudi drug material za potrebe partizanskih enot.

Prebivalci okoliških vasi pod Grmačami in Miklavžem so se pripravili na boj z nemškim sovražnikom kmalu po zasedbi našega ozemlja. Tako so nekateri poskrili razmetano orožje razpadle jugoslovanske vojske. Eden izmed teh je bil udeleženec prve svetovne vojne Jože Ribič, po domače Lazovski Pepe, ki je skril več pušk in streliva. Kasneje, aprila leta 1942, ga je dal novo dopolnjenimu I. štajerskemu bataljonu, ki je bil na Plešah nad Zagorjem.

Kako se je razvijalo narodnoosvobodilno gibanje na tem območju. Tu so se pojavili prvi borci z območja Kamnika že leta 1941, se zadrževali v prostranem hribovju teh krajev in se oglašali na posameznih gorskih domačijah. Alojz Hohkraut, član CK KPS Slovenije, rojak iz Trbovelj in sekretar za litjsko okrožje, pa je v začetku leta 1942 poslal na to področje našega domačina Jožeta Gričarja-Metoda in Leopolda Eberla-Jamskega.

Metod pravi v svojih spominih takole: Pojdita in organizirajta v osvobodilno fronto ljudi tako daleč v moravsko dolino in okolico, da bosta naletela na organizacijo OF iz smeri Domžal in Kamnika. Tako sta po posameznikih, ki sta jih poznala iz pred vojne, kmalu organizirala ljudi v odbore OF v okolici Vač in moravske doline. Pri Vrpolju sva naletela na organizacijo OF Kamničanov in tako sta se ustavila; da je bilo tako, priča plošča na Kokaljevi hiši v Tustanju pri Moravčah, kjer je bil organiziran odbor OF, ki je z manjšimi spremembami deloval vso vojno.

Nekako do tega kraja je segalo litjsko okrožje. Po vojni je bilo veliko razprav, pod katero okrožje naj bi spadala moravska republika. Kajti znano je, da so na to območje prihajali občasno tudi aktivisti s kamniške strani. O tem priča v Moravčah doprsni kip mladincu Milanu. Tudi ta polemika se je končala in je zmagalo načelo: za nas ni pregrad in ne mej.

Kaj pa v Zasavju? Tu sta organizirala v OF Jožeta Ribiča-Markota in druge. Iz Ribč pa je šel v partizane Martin Smrkolj že leta 1941. Bil je udeleženec dražgoške bitke in bil tam lažje ranjen.

Nato je šel v Kamniško-Mengeško četo, kjer se je na Menini planini ponesrečil, se zdravil v Zasavju in obnem vodil aktivistično delo. Poleti 1942, konec junija ali v začetku julija, je bil poslan na to območje Viljem Vresk-Vrban, prvoborec, rudar iz Trbovelj. Na to območje sem ga pripeljal jaz in ga izročil svoji sestrični Pavli Čebela. (Alojz Hohkraut je padel na Cvetežu pri Vačah 29. maja 1942 zaradi izdaje), kasneje v letu 1943 pa je prišel na to območje Stane Kokalj, pedvojni član partije, član okrožnega komiteja KPS Litija je bil vse do spojitve tega okrožja z Revirjem. Nato je šel proti Štajerski, kjer je po vojni živel v Celju in tam umrl. Okraj Zasavje je bil eden izmed šestih okrajev litjskega okrožja, katerega sekretar je bil France Lajovec iz Ribč, nato pa Lovro Gradišek, imenovan Lipe.

Kaj je uporno ljudstvo pod Goro v tem času prispevalo za NOB. Po statističnih podatkih je bilo pred sto leti na tem območju, v vasi KS Dešen–Velika vas z zaselki, 558 prebivalcev. Leta 1931 je živel 499 ljudi, po vojni pa jih je ostalo le še 396. Nekaj se jih je izselilo na tuje, predvsem v Ameriko. Med temi je bil tudi moj stric Janez Garantini in teta Alojzija. Ob zadnjem popisu pa je bilo ugotovljeno, da živi v tej krajevni skupnosti le še 327 prebivalcev, za 19 ljudi se je prebivalstvo pomnožilo.

V letih 1942 in 1943 je s tega območja odšlo v NOV 53 borcev in bork, od tega je padlo 24 borcev, 9 je bilo žrtev fašističnega terorja, eden pa je bil ustreljen v Begu-

njah, in sicer Ivan Gričar, star 70 let, iz Dešna. V letih 1943 in 1944 je bilo izseljenih 23 družin s 116 prebivalci, večinoma žena, otrok in starčkov v Nemčijo, le 10 aretiranih so odpeljali v Begunje. V štirih vaseh je sovražnik požgal 34 gospodarskih poslopj, hiš in 55 različnih drugih objektov. Deset družin s 45 prebivalci pa se je umaknilo v ilegalo med partizane. (Te statistične podatke sem prepisal iz govora občinskega predsednika ZB iz Domžal tov. Alfonza Avblja-Sava, ki ga je imel ob otvoritvi doma in razvitju prapora 12. avgusta 1984).

V letu 1943 je bila nad vasio Pešen na samotni kmetiji pri Osuletu pokrajinska konferenca za del Gorenjske in Štajerske. V noči z 18. na 19. februar 1943 jo je vodil dr. Jug-Kraigher (Jug je padel v Dobrovljah maja 1943 skupaj z Lojzko Šlandrovo).

Na konferenci so bili člani štaba IV. operativne cone in drugi (Stane Rozman, Dušan Kveder-Tomaž in Peter Stante-Skala, za Kamniško-savinjski odred komandant Lojze Kolman-Marok in politični komisar Mitja Ribič-Ciril, Jaka Molek-Mohor za bivši kamniški odred, Vera Šlandrova-Lojzka sekretarka PK SKOJ za Štajersko, Peter Župančič-Stojan za SKOJ okrožja Kamnik, Polde Eberl-Jamski, Jože Gričar-Metod in Stane Kokalj za litjsko okrožje, Tone Ribič-Ribca za okrožje Revirjev, Franc Pasternak-Le-nart in Kostja za novo koronško četo ter Viktor Stražiščar-Silvester in jaz (Strlekar) kot instruktor pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko. Posamezne referate pa so poslušali in v razpravi sodelovali tudi drugi, predvsem nekateri partizani iz bližnjih enot in politični aktivisti tega območja. (prepisano iz litjskega zbornika, stran 161). Ta prispevek je v zborniku napisal sekretar okrožnega komiteja KPS Litija Jože Strlekar.

Posvetovanje vodilnih članov OF je bilo na jesen, po mojih spominih verjetno septembra 1943. leta, v grabnu na Španovi Pukli pri Ribčah pod Veliko vasjo. Na tem posvetovanju sta bila Peter Stante-Skala in Mica Šlandrova, ki je s tega posvetovanja odšla na Dolenjsko. Na to posvetovanje sem vodil okrožnega sekretarja za litjsko okrožje Ignaca Strlekarja. Nekako junija 1944. leta je bila ena izmed konferenc Litjsko-kamniškega okrožja v Veliki vasi. Na konferenci v gasilskem domu je bilo veliko aktivistov iz obeh okrožij. Sledila so poročila posameznih aktivistov iz okrajev. Prav tako so bile sprejete smernice za prihodnje delo, govorilo se je o ljudskem posojilu narodne osvoboditve in pripravah na volitve v narodnoosvobodilne odbore, o nadaljnjem boju proti sovražniku in porajajoči se beli gardi na tem območju.

Ob vdoru nemške vojske se je kamniško-zasavski odred spopadel s sovražnikom na Hribu in ga pregнал s tega območja. V tem boju je bil smrtno zadet Anton Khrlikar, oče štirih otrok iz Vač, ki je bil naš sodelavec, vendar v enoti KZO le nekaj

dni. Jeseni je te kraje zajela tudi znana ofenziva, ki jo je izvajal sovražnik na širnem področju savinjske doline, Kozjanskem in Moravškem.

V zadnji zimi pa se je pojavila oborožena bela garda, organizirali so jo predvsem nekateri domačini. To je še povečalo vojno zlo. Bela garda je imela svoje postojanke v Moravčah, Vačah, Litiji in Kresnicah.

Po zmagoviti osvoboditvi so nastale nove težave, toda delovno razpoloženo ljudstvo teh vasi jih je uspešno premagovalo.

Obnoviti je bilo treba požgane domove in celiti vojne rane. Primanjkovalo je hrane in drugega prepotrebne-ga materiala. To prebivalstvo je imelo svoj krajevni ljudski odbor v Ripčah po domače pri Šlosarju. Odbor je vodil podpredsednik Ribič. Ta je bil udeleženec prve svetovne vojne in je imel v partizanih dva sina, eden je padel. Družina je med vojno živila ilegalno. Poudariti je treba, da je bil Marko tudi sam v Zasavskem bataljonu, po vojni pa je umrl. Po obnovi domačij so napeljali elektriko v vse vasi tega območja. Urejali so poti in drugo.

Po ukinitvi krajevnega ljudskega odbora se je prebivalstvo odločilo, da se priključi domžalski občini.

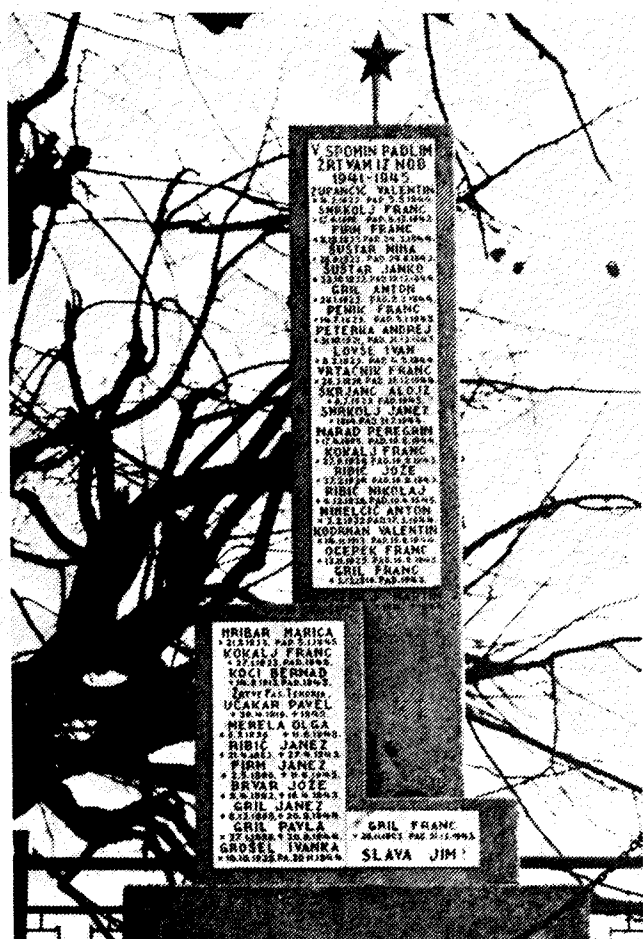
Imeli so svojo KS v Moravčah, kar pa je bilo zanje predalet. Zato so leta 1983 organizirali svojo KS. Odločili so se, da bodo imeli svoj krajevni praznik vsako leto avgusta, v spomin na najbolj tragične dogodke v NOB.

Ob tej priložnosti so odprli nov kulturni dom na Hribu in razvili borčevski prapor.

Gradnjo doma je poleg domačinov gmotno podprla matična občina Domžale, prav tako napeljavno telefona, ki ga imajo večinoma prebivalci vasi. Krajevna skupnost načrtuje še več del. Z Ušenišč bi radi napeljali pitno vodo v vse vasi, celo na Miklavž. Radi bi podgoro speljali cesto, ki naj bi jih povezala z Zasavsko cesto nekje pri Senožetih in Dolskem. Tudi prehod čez Germačo je težaven, da ne govorimo o velikih klancih, ki vodijo iz vasi.

Treba pa je povedati, da se je z zasavsko cesto tem prebivalcem le odprlo okno v svet, po njej zelo pogosto vozijo avtobusi. Spomniti se moramo tistih časov, ko so se ljudje vozili prek Save pri Drčarju (Smrekarju) in pri Celerjevih v Varneku. Nekaj časa po zasedbi sta ta dva brodarja večkrat vozila partizane z desnega na levi breg in obratno, vse do takrat, ko so Nemci onemogočili te prevoze. Zasavska brodarja Franc Cerar-Miklavž in Ivan Udovič-Florjan sta na enem izmed prehodov preko Save med Ribčami in Senožeti prevažala veliko partizanov in druge opreme. Vsi poznavalci in udeleženci NOB želimo kranom smel razvoj ob pomoči naše družbe.

Milan Garantini

Ob cesti Moravče–Prekar je spomenik, posvečen 33 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja. Spomenik je dal postaviti občinski odbor ZZB NOV Moravče, odkrili pa so ga 14. julija 1953.

Ob jubileju Banjške planote Najstarejši lokovski kovač pripoveduje

Banjška planota: 70-letnica začetkov bojov na Soški fronti 1915, 40-letnica osvoboditve – Železarstvo že za časa Rimljanov – Planšarije, ki jih ni več – XI-Soška bitka za Banjško planoto in vzročna zveza za polom italijanske vojske pri Kobaridu – Kovači so kovali za partizansko vojsko – Spomini 85-letnega kovača

Petinosemdeset doživeti pomladi Ivana Humarja, po domače Ilovščeka. To je pa že redek jubilej. Pa je še vedno tako žilav, močan, duhovno čil in bistrega spomina! – In to kljub izjemno težkemu življenju, ki ga ima za seboj. Res je prava odporna banjška grča, ta najstarejši lokovski kovač. Pogovor z njim se ne bo zatikal. Razgledan in načitan, kot je, in z dobrim spominom, kot ga ima ta vrli mož, stresa podatke kar iz rokava.

»Moj jubilej?! Ni tako pomemben...« je začel. »Saj obhaja tudi Banjška planota skupaj z nami vsemi pomembne jubileje. Zakaj ne raje kaj o tem? Tu je obletnica, t. i. 70-letnica začetkov bojov na Soški fronti 1915; pa tudi 40-letnica osvoboditve! Kaj vse je doživela Banjška planota v svoji preteklosti? Ali so res v Batah pridobivali železo že pred našim štetjem in ga pozneje prodajali tudi Rimljanom za izdelavo orožja? Zelo zanimiva teza, če bi to tudi lahko dokazali... Strokovnjaki navaajo, da je bila pred več stoletji pod visoko razvita živinoreja, planšarstvo. Da so bila stajala s tisoč glavami živine. Potem še tolminski punt leta 1713; še pozneje Soška fronta, ki nas je zelo prizadela. In nenazadnje naša NOB, ki je na Banjško planoto prinesla pravi prerod in pomlajenje!«

Stari mož je zavzdihnil in se sklonil nad preteklost: »Tod je včasih, za Franca Jožefa in pozneje pod italijanskim fašizmom vladala črna beda. Bili so (seveda v prejšnjem stoletju) celo primeri smrti od lakote... Od osvoboditve dalje pa je prenekal Banjškar gospod, in tudi Lokovčan seveda. Za vsakim drugim grmom avto; pa mehanizacija. Urejen promet, ceste in tako dalje. Do osvoboditve v Lokovcu niti elektrike še ni bilo. Prva cesta, prevozna z avtom, je čez Banjško planoto stekla šele med prvo svetovno vojno.«

Kovač Ilovšček je razen nekaj let preživel vse svoje življenje v rodnem Lokovcu na številki 42, v kraju, znanim po domači kovaški obrti pa tudi po vsestranskem sodelovanju med NOB. Tudi Ivan Humar je pridno koval žeblje za partizane. Za požrtvovalno delo, polno nevarnosti in raznovrstnih težav, je dobil že dve pomembni odlikovanji. Ponosen je na ta priznanja. »Tudi to je zame lep jubilej,« pravi. S svojo življenjsko družico, 81-letno Zorko, pa je pred kratkim na svoji domačiji, ki stoji na 830 metrih nadmorske višine (pod 955 metrov visokim razglednim hribom Volnik) praznoval še drug jubilej: 60-letnico skupnega življenja z mnogoštevilno družino. Če stitamo!

Je res ta boj bistveno vplival na polom pri Kobaridu

»Premišlujem, ali je res 11. soška bitka za Banjško planoto usodno vplivala na

polom Italijanov pri Kobaridu,« je povzel besedo Ivan. »Kot vemo, so Italijani začeli 11. soško ofenzivo 18. avgusta 1917., ki se je uradno končala 12. septembra tistega leta.«

»Za tisto veliko bitko s hudimi žrtvami je italijanska vrhovna komanda koncentrirala okoli tri četrtine od vseh svojih razpoložljivih sil. Za cilje osvojitve te planote so pripravili 26 divizij, na Krasu pa posebej še 18 divizij. Poleg tega samo topov okoli 4000. Drugi italijanski armadi je poveljeval general Capello, znan kot poznejši sovražnik fašizma.«

»Na avstrijski strani je imel general Borojevič na voljo 23 divizij (peta armada, znana pozneje kot »Isonzo Armee«). Italijanom pa je uspelo zasesti le zahodni del te planote. Že 29. avgusta je italijanska vrhovna komanda ukazala zaustaviti ofenzivo – praktično se je njihovo napredovanje končalo že 24. avgusta. Na Krasu pa Italijani sploh niso dosegli kakih pomembnih uspehov.«

»Cilj Italijanov je bil prebiti avstrijsko fronto in sploh zlomiti odpor Avstrijcev na Soški fronti. Želeli so jih izriniti z naše planote, pomembne kot obrambna trdnjava, hkrati pa kot izhodišča ofenzivna točka. Tako bi Lah pri pridobitvi tudi nadzor nad goriško cono. Seveda je bil strateški cilj predvsem osvojiti Trnovsko planoto, pa tudi zavzeti avstrijske mostiče pri Kobaridu.«

Kovač Ivan nadaljuje svojo zanimivo pripoved: »General Ludendorff je pozneje pisal... Ta bitka je pomenila resne izgube in izčrpanje za avstroogrsko vojsko. Morala vojakov je padla precej nizko. Vojaški in politični vrh monarhije takrat je pokojnega Franca Jožefa je ocenil, da bi Avstrijci težko vzdržali kak ponoven naval Italijanov v krajšem času. Prav posledicam te ofenzive pripisujejo nekateri strokovnjaki – vojni zgodovinarji vzrok za hitro pripravo avstro-nemške ofenzive v oktobru istega leta.«

In seveda iz tega izvirajoči svetovno znani polom italijanske vojske pri Kobaridu. Znano je, da v bitki za Banjške Italijani niso dosegli svojih nameranih strateških ciljev, pač pa le nekatere taktične prednosti. Po dveh letih vojne pa so prvič dosegli nek večji prodor na Soški fronti. Izgube in žrtve pa so bile hude. Italijani so izgubili približno 160.000 mož, Avstrijci so imeli okoli 100.000 žrtev. Italijani: 100.000 mrtvih, 48.000 pogrešanih oziroma ujetnikov in 108.000 ranjenih. Avstrijci: okoli 10.000 mrtvih, 45.000 ranjenih in več kot 30.000 pogrešanih.

»Še 23. avgusta, ko so Italijani zavzeli že del te planote na (povprečni višini okoli 800 metrov), smo bili v naši družini še vendar doma, tu pod Volnikom. Bilo je strahotno. Italijanske granate so nenehno švigale nad našimi

glavami, usmerjene v Gorenjo Trebušo, ki so jo Lah s topovi obstreljevali že v majski 10. ofenzivi. Italijanska letala, ki so krožila po zraku, so tipali Avstrijci s topovi. Prav ta dan pa so se Avstrijci umaknili na novo obrambno linijo Kal nad Kanalom – Vrhavč-Madoni-Zagorje-Sv. Gabrijel.«

»Ste torej kar čakali, da pridejo Lah?«

»Prav nasprotno: prepričani smo bili, da Italijanom ne bo nikoli uspel prodor čez Sočo. Ali žal... Tako smo 24. avgusta navsezgodaj na vrat na nos morali zapustiti domačijo in iti! Kmalu po našem odhodu je udarila granata v našo hišo in ubila tri vojake... Na cesti proti Čepovanu in naprej proti Trebuši je bila zelo velika gneča beguncev, tako da so se morali celo vojaki pomikati ob straneh glavne poti.«

Družina Ilovščekovih je preživela nekaj časa v begunstvu na Dolenjskem. 17-letnega Ivana pa so potegnili v vojsko.

»Usoda me je vpletla še v znani upor v Judenburgu in Radgoni. Tisto noč je bilo presneto vroče. Še sedaj mi brnijo krogle v ušesih...«

Zaradi neznosnega stanja v vojski in maltretiranja slovenskih vojakov v avstroogrski vojski, se je namreč 12. in 13. maja 1918 uprl 41. bataljon slovenskega 17. pehotnega polka. Komaj deset dni zatem je sledil še upor 97. pešpolka v Gornji Radgoni. Krmarji razpadajoče monarhije so se nad uporniki maščevali. Kot vemo, so ustrelili več vodij upora.

»Mi pa smo bili siti bojevanja za tuje cilje, in cesarja,« je pripomnil kovač Ivan Humar. Ujeli so ga Angliji pri Asiagu. Čakala ga je pot v italijanska ujetniška taborišča, kjer je tako stradal, da bi skoraj umrl od lakote. V stiski mu je precej pomagal sorodnik Lajnar, tudi sam ujetnik.

Potomci tolminskega punta v NOB

Veliki tolminski punt 1713. leta je zajel, kot vemo precej obširna območja na Primorskem. Sem lahko bolj ali manj štejemo tudi Brda, Kras, Vipavsko, deloma celo Furlanijo.

»Toda: v tem kmečkem uporu so sodelovali tudi naši predniki na Banjški planoti in Čepovanci – naši sosede. Kot je znano, tisti veliki punt ni rodil za prizadete tlačane v trdem fevdalističnem sistemu zaželenih rezultatov. Pač pa je gosposka zaplenila veliko premoženja udeleženecem upora. Enajst ljudi je bilo obsojenih na smrt, 150 pa na zaporne kazni. Od prednikov je slišal, da je v puntu sodeloval tudi njegov praded in je bil baje celo ranjen.«

»Ostalo pa je vse pri starem, kajne? Banjškar pa je klonil,« pristavim malce izizvalno.

»Banjškar včasih res klonel, a potlačiti se ne da,« se je že kar razjezil kovač Ivan Humar: »Kadar pa ve, da ima prav, pokaže tudi pe-

sti... Ne pozabimo na naše ravnanje v času NOB! Kaj smo bili tudi to pot drugega kot puntarji?«

Banjška planota ima precej razgiban geografski profil. Znana je tudi po kraških pojavih – po številnih breznicah, preskrba z vodo pa je seveda otežena. Tudi to je eden izmed vzrokov za njen manjši gospodarski pomen. Najgloblje brezno je Jazben, 336 metrov (Kanalski Vrh), najvišji hrib pa Veliki Vrh na severozahodnem delu planote (1071 m). Ime Banjšice je baje predсловanskega izvora. Na Banjšicah (Krvavec, Lužarji) je v obdobju 1802-1809 služboval znani slovenski rodoljub, pesnik, prvi slovenski alpinist, človekoljub Valentin Stanič. Na Trušnjah si je uredil tudi prvo slovensko tiskarno.

Naš pripovednik Ivan Humar iz Lokavca na Banjški planoti je pred kratkim praznoval 85-letnico rojstva in obenem 60 let skupnega življenja z ženo Zorko (jubilarita sta na sliki z vnukinjo Ljubo). Ivan Humar je najstarejši kovač na Banjški planoti. Med NOB je izdeloval žeblje in razno orodje za partizane.

»Ta naša Banjška planota, v redu. Kaj pa partizanstvo?«

»Bila je vendar eno najpomembnejših področij osvobojenega ozemlja za Primorje. To lahko preberemo kjerkoli,« je poudaril stari Ilovšček. »Tu se je zadrževal tudi del koncentracije IX. korpusa. Tudi Tolminski bataljon, oziroma Soški odred, je našel pri nas varno zavetje. Partizanske enote so od tod krenile v začetku 1944 čez Sočo v slovensko Benečijo. Na Banjški planoti je bil nekaj časa sedež političnih vodstev NOB za Slovensko Primorje. Tod so bili spopadi z italijansko vojsko in pozneje z Nemci precej ostri in pogosti.«

Žebli, orodje in orožje za partizane

»S čim pa se lokovski kovači lahko še posebej pohvalijo kot sodelavci partizanskega boja?«

Ivan Humar ni v zadregi z odgovorom: »Ponovil bom le znana dejstva. V delovanje komande goriškega vojnega območja (ki je obsegalo vrsto komandnih mest na Goriškem in tudi komando mesta Čepovan) in ki je razvila širokopotezno dejavnost v interesu partizanske vojske in civilnega prebivalstva, so bili vključeni tudi lokovski kovači.«

Iz že prej dobrih mojstrov kovaških spretnosti so se nekateri še posebej specializirali za strugarje in mehanike.

»Sodelovali so mladi in stari,« je živo in v zanosu povzel besedo naš pripovednik. »Delovali so v okviru

prvega kovaškega podjetja (Novgrad), ustanovljenega 1944. v Dolu pri Čepovanu. Za potrebe prebivalstva in vojske so kovači izdelovali različne vrste orodja. Žeblje za partizanske mostove, za okovanje čevljev. Svedre. Popravljali in preurejali so tudi puške, revolverje itd. O teh kovačih smo lahko v tisku že veliko prebrali.«

Kovač Ivan je največ izdeloval žeblje. Že pred vojno je bil specialist za težko izvedljive alpske podkovance, tako imenovane »škorpijone«. Mojsrsko je izdeloval tudi navadne alpske podkovance (»perkštajngerje«), ki jih je v lokovsko kovaštvo prav on prvi uvedel že kmalu po prvi svetovni vojni. S temi žebli so imeli okovane čevlje tudi znani partizanski voditelji, na primer tovariši Dušan Kveder, dr. Aleš Bebler, dr. Joža Vilfan, France Bevk in drugi.

Sicer pa je bil stari Ilovšček več tudi v drugih obrtniških dejavnostih – zidar-

ji zdravniki v Gorici komaj rešili eno oko (dr. Oswald).

»Kljub vsem težavam sem vztrajal v sodelovanju z NOB. Bile so nenehne hajke, preganjanja, skrivanja. Nemci nam sploh nikoli niso dali miru! Po cele dneve (tudi sploh brez hrane) sem se tiščal v gozdu in pravi skalnati lisičji luknji. Človek bi se tam skoraj zadušil. Tudi obstreljevali so me.«

Že sredi leta 1942 je padel prvi partizan

V spopadu s karabinerji je padel prvi partizan v Lokovcu že sredi leta 1942. To je bilo v sosednji hiši. »... V začetku leta 1943 so Italijani požgali v Lokovcu tudi prve hiše, spet v naši neposredni sosesčini. Že jeseni 1942. leta pa so si italijanski vojaki uredili postojanko v domači ljudski šoli... Vedeli so, da se je tudi pri nas odpor že začel! Je pač ta naša Banjška planota res kot nalašč ustvarjena za obrambno trdnjavo. Omejena od doline Soče, Idrijce, Čepovanske doline je že v davnih časih dajala zavetje beguncem iz doline... Baje so tod živeli že davno pred našim štetjem znani Turi. Planšarji, a predvsem pridelovalci železa. Z njim so prekupčevali z Vendi (ti so se raje držali doline). – Ne vem pa, nisem videl...«

Za zvesto sodelovanje Lokovčan med NOB pa se jim je naša družba (kar je res, je res) pošteno oddolžila. V preteklosti siromaki – sedaj velik del njih živi udobno življenje in so si krepko opomogli. Tam je bila včasih taka stiska, da so v zakajenih bajtah, bedno oblečeni, nekateri celo bukovo listje žvečili.

»Seveda!« je pritrdil stari Ilovšček. »Lokovčan je bil znan tudi kot revež in so se mu poredni ljudje radi »špotali'... 25 km daleč smo gazili po visokem snegu in po samotnih poteh s težkim bremenom kovaških izdelkov na hrbtnu v staro Gorico. Tam smo ponujali naše blago za majhen denar in se poniževali pri raznih trgovcih... Nazaj grede spet breme na hrbtnu (železne palice za žeblje, svedre itd.). Pa kosček kruha in pest češenj za težko čakajoče otroke...«

Zdaj že lep čas deluje v Lokovcu tovarna – obrat Vozila Nova Gorica. Veliko je tem ljudem pomagal tudi pokojni inž. Milko Bremec, ki je pomagal postaviti na noge kovaško zadrugo, ki je čudovito delovala. Snoval je tudi načrte za tovarno kovaških izdelkov v tem kraju. Ali so Lokovčani vrlemu možu za njegovo nesebično človekoljubnost danes kaj hvaležni?... »

Zoran Osojnik

**ETA
CERKNO**

TOVARNA ELEKTROTERMIČNIH APARATOV
N.SOL.O.
65282 CERKNO
JUGOSLAVIJA

TELEFON: CERKNO (065) 75-030 • TELEGRAM: ETA CERKNO •
TELEX: 34319 • ŽIRO RAČUN: NB – SDK EKSP. IDRIJA

– TOZD LIVARNA 52020-601-12594 – TOZD PLOŠČA 52020-601-12622 – TOZD GRELEC 52020-601-12617 – TOZD TERMOREGULATOR 52020-601-12601 – TOZD ORODJARNA 52020-601-12589 – TOZD DOM 52020-601-12573 – DSSS 52020-607-57413 ŽELEZNIŠKA POSTAJA ŠKOFJA LOKA

11. partizanski pohod Ljubljanske banke

Prvo soboto v juniju je bil partizanski pohod delavcev LB in NB Slovenije, že 11. po vrsti. Letošnji pohod je pripravila Temeljna koroška banka Slovenj Gradec. Njegov cilj je bil spomenik na Mali Kopi pri Partizanskem domu, na višini 1450 m. Področje pohoda je bilo torej slovenjegraško Pohorje.

Marljivi organizatorji so pripravili troje smeri.

Lahka smer: pot I. pohorskega bataljona. Start za to smer je bil pri Grmovškem domu na Pungartu. Od tod se je pot vzpenjala po travnatem pobočju, v zimskem času zelo lepi smučarski progi, na vrh Velike Kope. (Področje Kope je znano in urejeno zimsko-športno središče). Pot je nato peljala po grebenu Pohorja na Malo Kopo in se od tam spustila do cilja – zbornega mesta pri Partizanskem domu. Celotna pot, ves čas po mehkih travnatem svetu, z lepimi smrekovimi gozdovi na obeh straneh, z razgledom na Mislinsko in Dravsko do-

XI. SNOUB Miloša Zidaška, se je pričenovala pri Primožu na Pohorju, kjer je bila ustanovljena brigada »Miloša Zidaška«.

Tu so pohodniki položili venec, nato pa pot nadaljevali po gozdni cesti do križišča in po grebenu do Sedovnika, najprej do Tajzla – spomenika NOV, pa nato na Kaštevsko sedlo ter po planinski poti do Partizanskega doma. Tu je bilo hoje za slabe tri ure.

Tako so se te tri kolone (znatno najbolj množična je bila tista iz prve smeri) okrog 12. ure zbrale na travnatem pobočju nad Partizanskim domom, kjer so priredili partizanski miting.

hoda, saj so bili pohodniki tudi nanj pripravljeni in uestezno opremljeni.

Partizanski miting, ki ga je sicer spremljal dež, so sestavljali: govor predsednika borcev, ki je opisal partizanske boje na tem področju, pozdravni nagovor predsednika organizatorja – LB Slovenj Gradec ter nastop harmonikašev in pevcev. Bil je prijeten in lep zaključek pohoda. Seveda je bilo potrebno poskrbeti tudi za lačne in žejne želodce. Pasulj, partizanski golaž in druge dobrote so delili na več ličnih stojnicah in v samopostrežni restavraciji partizanskega doma. Kljub rekordnemu številu udeležencev, bilo jih je

lino ter Uršljo goro, je bila le kratek prijeten sprehod. Udeleženci iz bolj oddaljenih krajev – iz Ljubljane, Novega mesta, Nove Gorice ali Kranja, so hodili prav po tej poti, ki je bila za marsikoga kar prelahka; šlo je komaj za dobro uro hoje.

Lažja smer: smer Partizanske sanitete se je začela pri Paučkovih partizanskih bolnišnicah, od koder so avtobusi pohodnike pripeljali iz smeri Slovenj Gradca. Po krajši slovesnosti s polaganjem venca na grobu padlih partizanov so pot nadaljevali po gozdni poti, mimo znamenja, kjer je delovala partizanska bolnišnica Kozjak, do Partizanskega doma. Hoje je bilo za slabi dve uri.

Zmerno zahtevna smer,

Pogled na prihajajoče dolge, živobarvne kolone z zastavami je bil impresiven. Posamezne temeljne banke so si omislile tudi različne vrste pokrival, od klobučkov do vrste kolesarskih kopic. Ta pokrivala pa so bila dobrodošel razpoznavni pripomoček, predmet prijateljske menjave ter pomoč za sklepanje novih znanstev.

In vreme!? Vse do prihoda na cilj je kazalo, da nas dež, ki nas na takih pohodih spremlja že več let, letos ne bo motil. Pa ni šlo brez nje. Temni oblaki, ki so se zbrali na severozahodu, so nam prav po prihodu na cilj pokazali nekaj svoje vsebine. Nevihte ni bilo, dež pa je vendarle zmotil partizanski miting. Vendar ne tudi po-

približno 2200, je večji organizator poskrbel za vse.

Urejena je bila celo posebna stojnica za prodajo razglednic, spominkov in značk. O organizatorju res samo dobro: primerno označene poti, pozdravni napisi, oskrba, vse tja do kakovostnega plesnega ansambla. Ta je kljub občasnemu dežju razživel staro in mlado.

Sodelovale so ne le vse slovenske temeljne banke in NB Slovenije, temveč tudi pohodniki iz Zagreba, Koprivnice, Sarajeva in drugih mest. 11. pohod delavcev LB in NB Slovenije ob 40-letnici svobode, »Kope 1985« je vsestransko uspel. Drugo leto nasvidenje! Priredila ga bo splošna banka Koper.

Spomine uskladiti

V štev. 22 TV-15 ste 6. junija objavili na 12. strani članek z naslovom »Slabo napisane stvari zamegljujejo dejstva« izpod peresa avtorja Draga Vresnika. Med drugim je tudi v tem članku navedena dejavnost VDV enote Rolandovega bataljona. Ker sem bil sam njen pripadnik, in sicer komisar čete, bi rad dodal nekaj podatkov o tej enoti. O njej je bilo do sedaj malo ali skoraj nič napisanega.

Po mojem spominu je že sredi marca 1945. krenila skupina enajstih borcev iz Zasavja pod vodstvom komandanta tov. Rolanda, doma z Leš nad Prevaljami, po domače so mu rekli Popov, z nalogo, da v tem delu Koroške ustanovi VDV bataljon. Krenili smo čez Savinjsko dolino. Savinjo smo prebredli v Bregu pri Polzeli in šli prek Andraža proti Saleški dolini, ki smo jo prečkali med Družmirjem in Pesjem pri Kapeli. Nato smo se povzpeli nad Šentvid nad Šostanjem in od tam na goro Urško. Ta naša pot je trajala precej dolgo. V prvi polovici aprila smo prispeli na Koroško. Spotoma se nam je pridružil še nekaj borcev, tako da je naša enota ob prihodu na Koroško štela okrog 30 borcev. Takoj smo v okolici Raven, Prevalj in Pliberka izvedli mobilizacijsko akcijo, tako da se je število borcev povečalo na približno 70. Naše operativno območje je bilo okolica Raven, od Rimskega vrelca do Šentdanijela in Pliberka. V tem času smo opravili več sabotažnih akcij: minirali smo proge in napadli most med Ravnam in Prevaljami, kjer smo zajeli tudi nekega funkcionarja Heimatdiensta, pleskarja po poklicu. Tako smo nadzirali to področje vse do 9. maja 1945. Pripominjam, da v tistem času na tem območju nismo prišli v stik z nobeno večjo enoto NOV, razen s terenci in patruljo Ozne. Na dan zmage smo proti večeru vdrl iz Leš v Prevalje, ki smo jih brez boja zasedli. Takoj smo v neki garaži zasegli dva osebna avtomobila, nakar se je del bataljona s 30 borci pod mojim vodstvom odpeljal proti Ravnam. Naš prihod na Ravne je tamkajšnje posadko orožnikov tako presenetil, da niso utegnili niti povečerjati. Ko smo s prednje strani vdrl v postajo, so orožniki pobegnili pri zadnjih vratih proti Dravogradu. Na mizi so pustili večerjo: fižol in kavo. Takoj smo osvobodili iz delovnega taborišča pri železar- ni tamkajšnje taboriščnike, ki so bili večinoma Francozi; ti so nas navdušeno pozdravljali. Zasedli smo tudi pošto in občino ter nadzorovali telefonske pogovore. Ob cesti proti Dravogradu smo pri zadnji stavbi postavili zasedo. Desetega maja ob svitu so se že približale nemške kolone. Ustavili smo jih, pogovor z njihovimi oficirji je bil povsem kratek. Takoj so pristali na razorožitev, nakar so smeli nadaljevati pot proti Prevaljam. Z razoroževanjem nismo imeli težav, pripominjam pa, da je nekaj nemških enot prišlo do Raven že razoroženih. Precej težav pa je bilo s kozaki, ki niso hoteli oddati orožja in konj. V spopade se nismo spuščali zaradi šibkosti naše enote. Takoj naslednji dan je prispela v Ravne patrulja Ozne, ki se je nastanila v gornjih prostorih orožniške postaje, mi pa smo bili v spodnjih prostorih. Vodja te enote je bil doma iz Slovenj Gradca. Mislim, da je bil pred vojno zaposlen v tamkajšnji tovarni meril. Ta patrulja je s skupino naših borcev opravila nekaj aretacij, posebno v železar- ni (šlo je za takojimeno Werkschutz). Takoj naslednji dan so prišle enote po cesti Slovenj Gradec – Sele – Kotljena Ravne. Razoroževali smo jih v starem delu na mestnem trgu. Tako je delovala naša enota v Ravnah do 13. maja 1945 popolnoma samostojno, dokler ni prišla tja 7. Vojvodinska brigada. 13. maja popoldne smo dobili sporočilo, da se iz Dravograda in prek Sečovja približujejo ustaši. Po tem obvestilu se je 7. Vojvodinska brigada brez boja umaknila proti Prevaljam, kamor se je umaknila tudi naša enota. Zvečer tega dne je patrulja naše enote pod mojim vodstvom krenila nazaj proti Ravnam, da bi ugotovila, ali so ustaši že na Ravnah. Ob osmih zvečer jih še ni bilo, ob polnoči pa smo se vrnili v Prevalje. V Ravne so morali priti ustaši šele naslednjega dne zjutraj, t. j. 14. maja. Odondod so se počasi umikali proti Prevaljam, saj se še dobro spominjam, da smo tisto noč prespali v Prevaljah. Na poti skozi Prevalje so nam ustaši uničili skladišče moke, in sicer tako, da so v prostoru spustili vodo. S Prevalj proti Poljanam smo se pomikali skupaj z drugimi enotami. V Poljanah nam je zaprla pot močno oborožena nemška enota, in sicer na cesti proti Mežici. Kmalu po prihodu naših drugih enot je prišlo do bitke, v kateri smo bili sredi med Nemci pred nami in ustaši za nami. Po bitki je naša enota z ostalimi krenila po cesti proti Holmcu. Tam smo prečkali mejo in krenili proti Pliberku. Spotoma smo zasegli večje število tovornjakov, tako da smo bili motorizirani. Ko smo se na dobre tri kilometre približali Pliberku, sva se dva, jaz in še en borec, doma iz Šentdanijela, napotila s kolesi v predhodnico. Tako sva prva prispela v Pliberk. Ko sva dobila podatke, sva se vrnila do naših enot, ki so nato vkorakale v Pliberk in odondod skozi Velikovec tri kilometre dalje do nekega gradu, kjer se je naša enota nastanila. Tam smo ostali nekaj dni, nato smo se iz Koroškega spet umaknili v Meziško dolino, kjer

so iz naše enote in ostalih enot VDV ustanovili 2. programirani pododsek s sedežem v Dravogradu.

Moje navedbe se morda razlikujejo od drugih virov, treba pa je upoštevati, da je vsak doživel dogodek iz svojega zornega kota in da bi kazalo vse te spomine uskladiti.

EDVARD LAH

Še o Belški grapi in Bezenici

Dan pred tragedijo v Belški grapi sem bil kot borec čete na Toškem čelu v patrulji. Ves dan smo opazovali kolone Italijanov in belčkov, kako so prodirali proti Babni gori, Polhovemu Gradcu itd. Popolnoma jasno nam je bilo, da pripravljajo večjo ofenzivno akcijo. Na Toškem čelu smo imeli zelo dobro opazovalnico z daljnogledom, tako da smo lahko nadzorovali vsak sovražni premik iz Ljubljane, Dobrove, Dravelj itd. Torej ni moglo biti presenečenja. Na dan pred tragedijo se je bataljon koncentriral nekje pri Gaberju in borci smo mislili in upali, da se bomo prebili iz obroča. Kajti čez dan so sovražne enote zasedle že vse večje kraje od Korena, Hruševja do Polhovega Gradca. Tudi ob nemški meji je bilo ta dan videti večje nemške enote, ki so zasedale položaje ob meji.

Zgodilo pa se je nekaj neverjetnega. Še danes po toliko letih ne morem verjeti, da je bilo kaj takega sploh mogoče. Popolnoma zavestno smo rinili v tragedijo, čeprav bi se po mojem in prepričanju vse drugih borcev lahko ponoči prebili iz obkrožitve. Po svetli mesečni noči smo korakali na oči Italijanov in belčkov v Belško grapo. Sovražnik je že imel postavljene svoje straže in opazovalnice. Borci smo po tihih godrnjalih in kritizirali to početje, vendar ga nismo mogli preprečiti. Take odločitve vodilnih niti takrat niti še danes borci ne moremo razumeti.

Po prihodu v grapo smo se polegli v nizko grmovje po kamenju, ki ga je nanosil hudournik. Vsi smo čutili, da smo v pasti.

Z odprtimi očmi smo v strogi tišini gledali na omejen prostor okrog sebe. Mislim, da ni nihče spal.

Zjutraj, ko se je začelo daniti, smo že slišali povelja na desnem grebenu, na nemški meji in po cesti proti Polhovemu Gradcu. Seveda je to povzročilo nemir in stroge tišine je bilo konec. Gledali in čakali smo, kaj bo, ko se je ob dnevu vsulo na nas z vseh strani, da smo bili ob močnega streljanja vsi omamljeni. Padle so prve žrtve in ranjeni so vpili. Nastal je pravi pekel. Povelja ni bilo nobenega, reševali smo se, kakor je kdo vedel in znal.

Ko smo plezali po strmem golem grebenu, pod točo krogel, so borci poleg mene umirali, se valili v grapo, stokali ranjeni, a jim nisem mogel pomagati, ni bilo mogoče pomagati. Srečno sem se priplazil na greben, ki k sreči ni bil zaseden. Mislim, da bo sedaj laže, ni bilo. Vrh grebena je bil gol »kot miza« in povrh še ozek, da se je po njem premikal komaj en človek. Strojnice so sekale po grebenu od vseh strani in ni bilo zaklona. Po čudežu sem se plazil navzdol po grebenu proti cesti Ljubljana-Polhov Gradec, ne da bi bil zadet. (To se mi zdi še danes neverjetno). To plezanje med mrtvimi in ranjenimi borci pod nenehnim ognjem je trajalo dalj časa. Potuhnil sem se. Končno sem priplezal na malo širši prostor v majhno kotanjo, kjer je bilo le nekaj kritja. Tu v tej kotanji nad cesto smo se zbrali borci: Marko, Jovo (Bosanca), Sokol in Slave, doma z Vrhničke (priimkov ne poznam). Iz te kotanje smo nato ves ostanek dneva odbijali juriše belčkov, ki so prodirali proti nam po grebenu z vpitjem na vdačo. No, vendar nam niso mogli do živega in smo jih stalno odbijali. (Imeli smo mitraljez in bombe). Proti večeru so zažgali suho listje in travo, tako da je ogenj prišel skoraj do nas. Iz te kotanje se nismo upali premakniti do poznega večera. Šele zvečer smo nekako našli stik s še nekaj borci in spominjam se, da je bil zraven tudi Matjažek (Karopandič). Plazili smo se po skalah mimo sovražnih zased in po potoku, Gradaščici pri Dvoru, tako da smo proti jutru prišli na vrhniško območje.

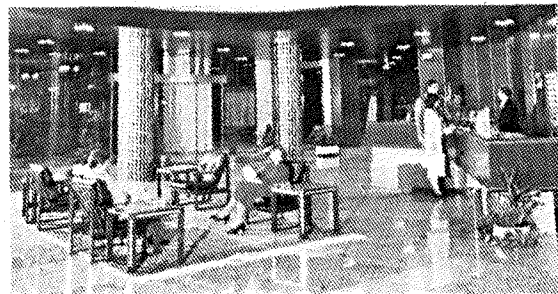
Po nekaj dneh počitka smo šli spet v Dolomite. Pred odhodom smo zaplenili pri nekem belčku par konj, goveda in zdi se mi tudi voz s hrano, ki so ga vlekli konji. Spet smo šli po mesečni noči čez cesto pred Horjulom, tako da so nas videli in slišali belčki iz Korena, Horjula in kaj vem še od kod. Tako smo prišli na kmetijo v Bezenici. Stab bataljona (kar ga je ostalo; komandant je bil Rudi) se je namestil v zidano hišo. Borci smo se večina namestili v leseni listnjak, ki je stal ob hiši. Na stražo ob poti, od koder smo prišli, je šel Boris, doma z Dobrave (kako se piše, ne vem). Belčki so ga na straži baje zaklali. Komaj smo zadržali v listju, ko nenadoma zagrm iz strojnice, da so trske iz lesenega listnjaka kar letele na vse strani. Bilo je strašno, skočili smo pokonci in vdrl na plan. Nekoliko nas je jurišalo na levo skozi sadovnjak, vendar sva do gozda oziroma Ključa prilezla, kolikor se spominjam, le dva, drugi so obležali na vrtu.

Tako sem preživel tudi drugo tragedijo v Bezenici, ki je bila ravno tako nepotrebna kot belška pred nekaj dnevi. Če bi imeli vodilni le malo vojaškega čuta in malo previdnosti, bi teh tragedij ne bilo.

IVAN MAVRIN-MILOŠ

GRAND HOTEL UNION,
LJUBLJANA

Holiday Inn®

OBIŠČITE NAS
IN SOLIDNO
BOSTE
POSTREŽENI

S poletnega popotovanja po Avstriji, Poljskem in Čehoslovaškem

»Iz Prage v Moskvo v sovjetskih vagonih«

Kadar hodimo po ulicah domačega kraja ali po nam bližnjih in znanih mestih, navadno ne obračamo pogledov v pročelja hiš, v njihove strehe in dimnike, ne zremo zvedavo v mimoidoče in se tudi ne zmenimo posebno za okolico. Hitimo pač po svojih opravkih in imamo v mislih dnevne naloge. Kadar pa za spremembo potujemo po svetu in se znajdemo v tujih deželah, se nam obzorje nenavadno razširi. Pogosto vidimo in sodimo o stvareh, ki bi jih zagotovo našli tudi doma, če bi le nekoliko bolj pogledali.

Pred dnevi, ko me je poletno potepanje zaneslo v Avstrijo, na Poljsko in na Čehoslovaško, sem imela s sopotniki sicer natančno načrtano pot in označene kraje ter zanimivosti, ki si jih želimo ogledati, vendar si človek na takšni razji ogleda tudi vse tisto, čemur preprosto pravimo utrip življenja. In prav o tem sem se namenila zapisati nekaj vrstic, saj si lahko s podatki o Dunaju, Pragi ali Varšavi vsako postreže v turističnih vodičih.

Zlati čas ob koncu prejšnjega stoletja

V glavnem mestu nekdanje tolikanj opevane in hkrati osvojenega monarhije smo si ogledali enkratno razstavo »Sanje in resničnost 1870-1930«, na kateri smo lahko občudovali likovna prizadevanja in nove smeri »zlatega obdobja«, ki so oplajale tudi naše umetnike: impresioniste v slikarstvu, pisatelje in arhitekte. Secesija, stil novih hotenj, korajže in bega iz preverjenih simetričnih šablon prejšnjih umetnostnih obdobij, je na razstavi zablestela pred gledalcem v vsej svoji glori. Nič čudnega, da so Dunajčani v propagandne namene in kot simbolični akcent razstavi obarvali celo krilo razstavne palače v zlato. Zares, bilo je to obdobje velikih arhitekturnih projektov Otta Wagnerja (ki si jih v malem lahko pričramo z mestnimi hišami, stoječimi okrog ljubljanskega Marksovega trga, poleg sodne palače), začetkov v sodobnem oblikovanju pohištva, porcelana, keramike – pohoda industrijskega oblikovanja torej. Včasih mačehovsko nepriljubljeno obdobje stopi na dunajski razstavi pred nas s svojim najlepšim obrazom. Tam se srečamo z dr. Freudom, pa s Kafko in Gustavom Klimtom, z napredujočimi dosežki nemega filma...

Proti Tatram

Prepolni vtisov in nenadoma soočeni z nekaterimi sočasnostmi, ki jih ob našem šolskem učenju ozko po predmetih (v okviru zgodovine, umetnostne zgodovine, filozofije, književnosti...) doslej morda nismo imeli v zavesti, smo se v vročem celinskem popoldnevu odpejali do Bratislave.

Meje so pač meje, bi lahko pripomnil kdo, ki ga zunanji izrazi državnih moči in aparatov ne motijo. Nas pa je vendarle vročini navkljub zabele ob strogih pogledih in preresetavanju našega avtomobila na češki meji. Še bolj kot nas, so se temeljito lotili ubogih čeških turistov, ki so se menda vračali z Jadrana. Ko je bilo to neprijetno opravilo za nami, smo si v prvi prijazni vaški gostilni izven Bratislava privoščili tolikanj opevano in težko pričakovano češko pivo. Vas je bila ravninska, ljudje poletno zaspani, pri sosednji mizi rdečenosi pijanček, kot bi ga sneli v kateri od ljubljanskih oštarij. Natakara je bila ob velikem, nekam praznem pultu videti z dolgočasna...

Kdor si želi privoščiti več kot dve pivci na dan, mora ob uradni menjavi kron presneto na debelo založiti denarnico z dinarji, kajti kroni v primeri z dinarjem ta čas kar dobro kaže. Ze res, da nekaj k temu pripomore češka država z umetnim navijanjem cene svoji valuti, to-

Ovčjereja ni kakšna posebno razširjena panoga družbenega kmetijstva, zato pa po več vaščanov zbere svoje ovce v večjo čredo in jo zaupa ovčarju-sirarju, ki je običajno upokojeni delavec.

Pokrajina je spominjala na Jezersko, ceste pa na Avstrijo. Da dežela vendarle ne živi v izobilju in brezhibni organizaciji dela, so nas od časa do časa opozarjale kmetijske zadruge, ki so bile vse po vrsti videti nekam zanemarjene in stroji ob njih slabo vzdrževani...

V obcestni restavraciji smo snedli razvpite knedličke in omako iz presnega zelja, nato pa se odpeljali Visokim Tatram naproti. Ohladilo se je. Srečevali smo vse več planincev z nahrbtniki. Gore so se lesketale v večernem soncu. Noč nas je ujela že prav blizu meje, zato smo si poiskali skrito gozdno jaso. Pa vendar ni šlo vse glad-

točil gorivo, je črpalkar povedal, da je že vse poravnano. Presenečeni smo pohiteli, da bi onim iz poljskega avtomobila vrnili denar, pa so vztrajali pri svojem, češ: da ne boste mislili, da smo Poljaki skopuhi in negostoljubneži. Pustili so nam svoje naslove in nas povabili, naj pridemo kdaj v Bjalsko Beła.

V Krakov smo prispeli ob uri, ko je bilo treba že kar pohiteti na kraljevski grad, kajti večina muzejev in galerij se ob petih popoldne zapira. Mnogi obiskovalci so se valile skozi prekrasne renesančne dvorane in skoraj v popolni tišini, drsajoč po intarziranih parketih v klobučevinastih copatah, občudovale okus, nobleso in moč svojih prednikov. Prešnilo me je, kako kultivirano in z vso natančnostjo je ohranjenost okolje. Sploh dobi človek takoj vtis, da Poljaki znajo ceniti svojo slavno preteklost, ne le v besedah in nacionalnem ponosu, ampak tudi kot izrazito kulturno dediščino.

Potem ko smo se prek prostranega osrednjega trga, kjer se razteza vzdolžna zgradba Sukenjic (romanske zapuščine obrtniških cehev), sprehodili do znamenite gotске cerkve svetega Vita, je zaključil celotno podobo Krakova še pihalni orkester na prostem.

Človek nehote primerja: pravijo in pišejo, da je na Poljskem slabo; da ljudje težko živijo, da slabo zaslužijo in da je sploh vse ena sama velika žalost. Res, če dobro pogledaš v izložbe, so jugoslovanske trgovine najmanj desetkrat bolj založene. Toda poljske izložbe so kljub skromni ponudbi lično opremljene.

Hrana, ki jo ponujajo v restavracijah, ni s sestavinami niti približno tako bogata kot naša. Zlasti ponudba me-

vselej prisotni občutek, da so kljub uradnim – takšnim ali drugačnim – okoliščinam dobro obveščeni o vsem, kar se dogaja v svetu, pa tudi o tem, kar se pri njih doma dogaja v političnem zakulisju.

Zlasti nas je na to spomnil naš obisk pri petčlanski varšavski družini, kjer so nas v skromnem, petdesetkvadratnem stanovanju v bloku sprejeli nadvse pristrčno. Mati, ki je kuhala za nas večerjo, se je prismejala v sobo, saj je prek balkona slišala od sosedov dober vic o Jaruzelskem...

Sicer pa se hvala neha pri naših opazovanjih poprečne standarda neke srednjeslojne družine: oče, ki je upokojen, mati tudi, hči – magistra znanosti, brat – delovodja in njegova žena, uslužbenka davčne uprave se že deset let stiskajo na petdesetih kvadratnih metrih. Vsak korak v stanovanju je preračunan. Zvečer se sobi prelevita v eno samo posteljo. Mladoporočenca bosta imela možnost pridi do družbenega stanovanja (če bodo okoliščine najbolj ugodne), komaj v naslednjih dvajsetih letih, hči pa – kdo ve? Vsi družinski dohodki komaj zadostujejo za mesečno preživljanje, zato je zlasti mati zadolžena, da iz zbrane denarja »dela čudeže«. Kljub temu, da je hrano v trgovinah dobiti in je zlasti velika izbira mlečnih izdelkov, je za poljski družinski proračun vse izredno drago. Večino oblek si sešijejo ženske same, ali pa to storijo mame in prijateljice. Vse je nekako v skladu s tekočo modo, vendar je v tem zaznati tudi ponosno prikrievanje težav, ki izvirajo iz nizkega standarda.

Naši poljski prijatelji so nas odvedli do cerkve, kjer je v neki varšavski četrti pokopan duhovnik Popiehuszko; kot je znano, je bil za hbrtno umorjen. Gore cvetja so ležale ob njegovem grobu in na stotine sveč je razžarjalo večerno podobo ob našem obisku. K nam sta pristopila starejša možaka in nam za nekaj zlotov prodala obeske za ključke z znakom Solidar-

krat sredi noči, z nekaj manj premetavanja prtljage, pa zato z dolgim čakanjem, preden so se »usmilili« treh osebnih avtomobilov, kolikor se nas je nabralo.

Potem smo se zopet vozili po ozemlju Čehoslovaške, skozi majhne zaspane kraje, koder ob devetih zvečer že vsi spijo in pogasijo za seboj vse luči – še ulične. Bogato obložena žitna polja so valovila v vetru, ob jezerih pa so se drenjali svežine željni turisti.

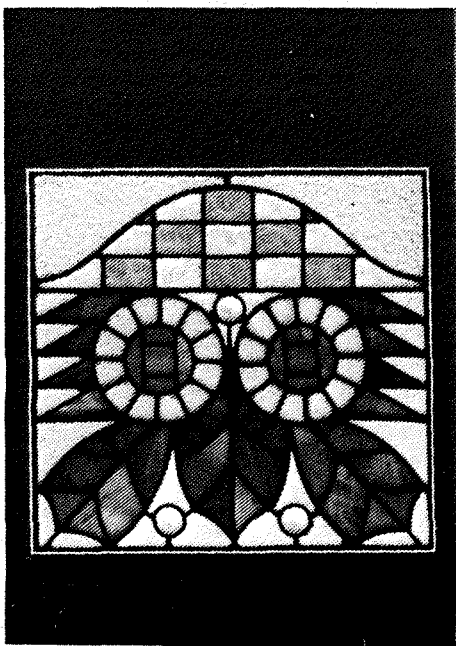
Zlato mesto nas je pričakalo v hudi pripeki, prepolno obiskovalcev in prepolno parol, nameščenih na pročeljih avstroogrskih mogočnih zgradb: »Od Prage do Moskve v sovjetskih vagonih«, »S Sovjeti na večne čase«, »Naj živijo junaki dela«... Upokojenci so se, kot pri nas v Tivoliju, sprehajali s psički po parkih, sem ter tja so utrjeni turisti ob ograjah Vltave napenjali svoje fotoaparate, na zelenici sredi parka pa je skupinica malo afektirane mestne mladine »a la nuveau rish« nabijala kriket. Razen precej naveličanih in prepotenih natakarcjev je bilo meščanov bolj malo. In ker je prijaznost zelo relativna stvar (zlasti, če jo gledamo v luči naše, jugoslovanske turistične prijaznosti), se tokrat ne bomo posebej spotikali ob obnašanje namrgodene trgovke ali prodajalca razglednic. Hradčani so še vedno tako razkošni, kot so bili, tam lahko vedno znova občudujemo občutek in arhitekturno znanje naše mojstra Plečnika, po Vltavi plavajoči labodi pa v nas zganejo zvoke Smetanove glasbe. Stil in zgodovinska zapuščina se tukaj mešata z vsakdanjo prozo. V trgovinah je domačega blaga še kar precej na voljo in je približno tako drago kot pri nas, le detajli še vedno spominjajo na pomanjkljivosti, ki so značilne: rjavi moški čevlji z gumo (denimo model H) so na voljo samo v številki 44 in 45, prikupne bele otroške copate pa lahko kupijo le mamice, katerih malčki imajo noge št. 33...

Še en kos poti nas je čakal do nemške meje. Mimogrede smo »skočili« še do znamenitega Karlsteina, letne rezidence Karla četrtega in njegovih naslednikov, pa do gradu Křivoklat, ki kot orlovsko gnezdo tiči na pečini nad dolino. Očaralo nas je dejstvo, da Čehi izredno skrbno restavrirajo in konzervirajo svoje gradove, hkrati pa privabljajo s primerno ponudbo in prijetnimi vodstvi tudi številne obiskovalce...

Prek dela nemškega ozemlja smo jo ucvrli kar najhitreje proti Avstriji. Tam nekje pri Passauu nas je neki voznik opomnil, da je v bližini Hitlerjevo rojstno mesto (!), sicer pa je bila spet nedelja in po vaseh, skozi katere smo se vozili, so prirejali gasilske veselice in vaške sem-nje. Podobno je bilo še kos poti na Avstrijskem, dokler se nismo začeli vzpenjati na Tauern...

Izredno kritični in obmejni obveznosti naveličani smo pristali na korenskem mejnem prehodu, kjer pa smo razigrano ugotavljali, da so naši cariniki kljub turističnemu navalu še najbolj prijazni. Kranjska gora nas je sprejela polna sprehajalcev, med njimi številnih tujcev, s kranjsko polko pri hotelu Prisank in prepoteno natakarcico, ki mi je sredi pornega tekanja od mize do mize postregla s hladno vodo in vzklikom: »Pa kar vodo boste pili? Vsaj pivo si privoščite.« Naš »proračun pa je bil proračunan do zadnje pare in zadnje pivo ni več sodilo zraven...

B. Ž. J.

Primer vitraža z dunajske razstave »Sanje in resničnost«.

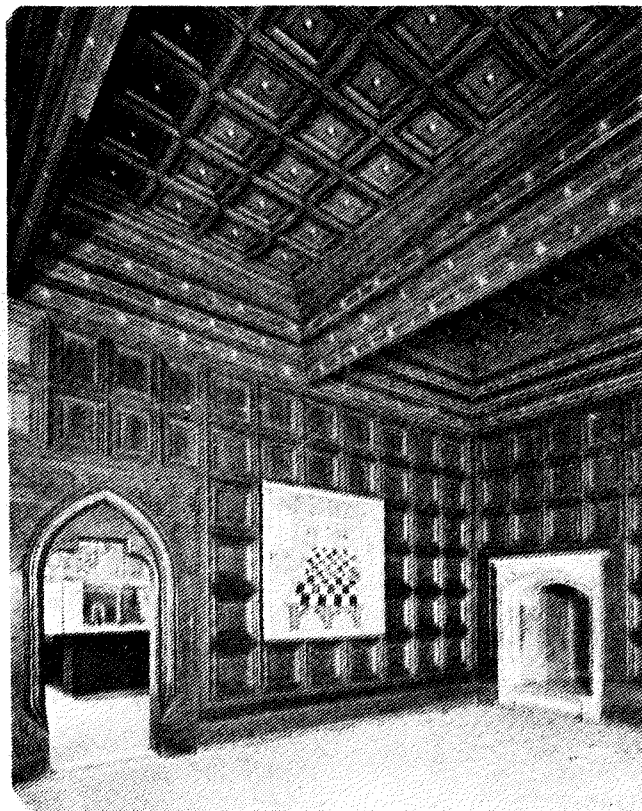
ko. Navsezgodaj sta se nad našimi zaspanimi obrazi pojavila dva mrkogleda stražarja (morebiti gozdna obmejna čuvaja ali kaj) in nam sporočila, da moramo v petih minutah izginiti iz njunega revirja. Takrat smo bili res izredno okretni. S takšno naglico bi si na kateremkoli taborniškem tekmovanju prisluzili prvo mesto...

Okus in odnos do kulturne dediščine

Še ena meja in spet neprijetni občutki: prtljago ven, prtljago noter; pisanje listkov, deklaracij, prijavljanje deviz, pojasnila o prepo-vedanih stvareh. Potem, ko je bilo vse to še enkrat mimo, so se nam poljske Visoke Tatrazdele kar nekam lepše.

Malo slabša cesta nas je, spuščajoč se v serpentinah, pripeljala do Zakopanov, čarobnega kraja s prekrasnimi lesenimi hiškami, etnološko značilnostjo tistih krajev. Tudi v visokem poletju je na vsakem koraku očitno, da je višek sezone pozimi, čeprav je bilo tudi zdaj vse polno turistov in zlasti veliko vzhodnonemških planincev.

Kmalu potem, ko smo se spustili proti ravnini in nadaljevali pot proti Krakovu, smo začeli intenzivno oprezati za kakšno bencinsko črpalko. Ob nekem vaškem kiosku smo se ustavili in povprašali trafikantko. Takoj se je poleg nas ustavil neki poljski osebni avtomobil in mlajši fantje so nas prijazno vodili do črpalke. Ko nam je na-

Notranjost češkega gradu Karlsteina je imenitno restavrirana in zgodovinski dvorec privablja tisoče turistov.

sa je borna. Toda, nudijo celo vrsto jedi, pripravljenih zelo okusno, postreženih pa tako, kot bi jih stregli v boljših hotelih sredi mondenih zahodnoevropskih mest. Imajo stil, bi lahko rekli. In to zadnje velja pravzaprav za vse in vsakogar, s komer smo imeli na Poljskem opravka. Nevsiljivi ponos in

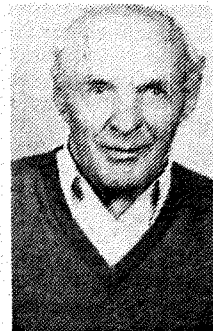
nosti. Nič nismo spraševali, bilo pa je nekam skrivnostno.

Zlata Praga in pasja vročina

Na poti nazaj proti Češki smo še enkrat obstali pred obmejnimi zapornicami. To-

Martin Praček-Davorin

Na pokopališču v Izoli smo se 27. junija poslovili od Martina Pračka-Davorina. Rodil se je pred enainosemdesetimi leti v Dolgi poljani na Vipavskem. V NOB se je vključil leta 1941, dve leti kasneje je bil sprejet v KPJ. Med vojno je opravljal vrsto nalog, saj je bil vojaški referent, predsednik rajonskega odbora OF, sekretar rajonskega komiteja KPS in komandant narodne zaščite za Gornjo Vipavsko. Avgusta 1944 je odšel v Trst, kjer je vse do umika iz mesta opravljal vrsto funkcij. Za svoje požrtvovalno delo med vojno in po njej je prejel osem odlikovanj.

Jože Cigrovski

Sredi junija smo se na trojiškem pokopališču pri Rogški Slatini poslovili od Jožeta Cigrovškega, borca mitraljeza VIII. divizije. Po osvoboditvi je prišel v Slovenijo in se zaposlil v steklarni v Rogški Slatini, kjer je delal vse do upokojitve. Kot hraber borec je bil nosilec številnih vojniških odlikovanj.

Franc Podbevšek

Na pokopališču v Podkrajju pri Velenju smo se poslovili od borca NOV vojaškega invalida in upokojenega rudarja Franca Podbevškega. Rodil se je v Golici v Tuhinjski dolini. V NOB je vstopil leta 1943 in sicer v Kamniški odred, od koder je odšel na Dolenjsko v Cankarjevo brigado. Do septembra 1944. je bil v zaščitnem bataljonu glavnega štaba NOV Slovenije. Z zaščitno četo tega bataljona je spremljal rusko in angloameriško vojno misijo na Stajersko. Vključil se je v Slanodrovo brigado. Tovariš Podbevšek je bil štirikrat odlikovan.

Jožeta Grabner

V devetinšestdesetem letu starosti je umrla Jožeta Grabner, žena, katere moža so umorili v enem od nemških koncentracijskih taborišč. Ves čas po vojni je pridno delala v organizaciji vojaških invalidov v Crni. Pokopali so jo na domačem pokopališču v Crni na Koroškem.

Vera Valenčič-Bajic

V začetku letošnjega maja so se na ljubljanskih Zalah poslovili od aktivne družbenopolitične delavke, mladinske mentorice in medvojne ljubljanske mladinske aktivistke ter bolničarke 29. hercegovske divizije Vere Valenčič-Bajic. Borčevskim sotovaršem, še posebej mladim v občini Moste-Polje ostajata v spominu njena zagnanost in delavnost, pa tudi sadovi tega dela.

Pepca Koje

V Šoštanju je umrla Pepca Koje, rojena leta 1924 v Šoštanju. Med NOB je bila družbenopolitična delavka in mladinska aktivistka. Po drugi svetovni vojni se je vključila v družbeno in društveno življenje. Več let je bila tajnica krajevnega odbora Rdečega križa Šoštanj. Zaradi obolenosti so jo kot uslužbenko savinjskošaleškega zdravstvenega doma Velenje invalidno upokojili. Pokopali so jo na pokopališču v Podkrajju.

Ignac Majdič

V Crni na Koroškem se je v petinosemdesetem letu starosti poslovil Ignac Majdič iz Mušenika. Z aktivisti OF je začel delati v Jazbini pri Žerjavu že leta 1943, aktivno pa je stopil med partizane leta 1944. Ob koncu vojne je sodeloval v hudih bojih proti okupatorju v Borovljah na avstrijskem Koroškem.

Bogomir Mastnak

Na teharskem pokopališču pri Celju smo se poslovili od Bogomirja Mastnaka, rojenega 15. septembra 1916. Bil je borec 13. Bračičeve brigade, od leta 1945. dalje pa vseskozi zaposlen v železarni Štore, kjer je učkal tudi upokojujev.

Anton Zimic

V Vrhovljah smo se poslovili od Antona Zimica, rojenega septembra 1912. Jeseni 1941 se je povezal z OF. Po aretaciji v začetku naslednjega leta so ga poslali na Sicilijo, odondod pa je prišel v Alžirijo v Gravino, kjer se je vključil v 3. prekomorsko brigado. Svobodo je dočkal na dan osvoboditve v Ljubljani. Za aktivno sodelovanje je bil večkrat odlikovan.

Ferdinand Tič

Lani septembra so prijatelji in člani ZB Oplotnice pospremili na zadnji poti sotovarša Ferdinanda Tiča, ki je bil rojen 22. 4. 1913 v Podgradu-Keblju. Že pred vojno je bil kamnosek v granitolomu v Cezlaku in tudi po vojni, potem, ko se je izkazal kot borec Zidanske brigade, je do predčasne bolezenske upokojitve še vedno vihtel kamnoseško kladivo.

Ivan Pleterski

Rodil se je 21. aprila 1914 v Senovem. Bil je rudar in prvi predsednik upravnega odbora delavskega sveta rudnika Senovo. V NOV je sodeloval kot borec dolenskega odreda. Prejel je medaljo zaslug za narod in več drugih priznanj in odlikovanj. Pokopali smo ga konec junija v Senovem.

Marija Ložar

Rodila se je leta 1908 v Podstenah, decembra lani pa smo se poslovili od nje na banjškem pokopališču. Za OF je začela delati spomladi 1942 kot vaška terenka odbora OF Vimol. Njena hiša je bila vedno varno zavetje partizanov. Bila je tudi aktivna članica vaškega odbora AFZ Vimol. Delala je v krajevni organizaciji ZB NOV Banja Loka. Za svoje delo je bila večkrat pohvaljena in odlikovana.

Zdravko Leban

V Ozeljanu so se že aprila poslovili od svojega sovaščana, medvojne mladinske aktivista in po vojne aktivnega družbenopolitičnega delavca Zdravka Leban, ki je bil tudi vodja kurirjev SLO in član ZB ter znani zastavonoša.

Angela Meglič

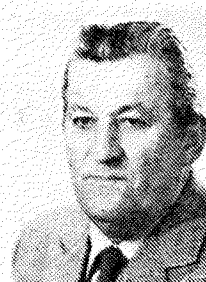
V občini Trzic smo se poslovili od članice VVI Angele Meglič, rojene pred 83 leti. Spomladi 1943, leta je začela sodelovati s partizani. Njena hiša je bila organizirana javka, Angela pa je delala tudi v organizaciji žena. Odlikovali so jo z medaljo zaslug za narod. Njen mož Matija je dal življenje za svobodo leta 1945.

Mestna organizacija ZZB NOV Črnomelj nam je sporočila, da so se lani za vedno poslovili od štirindvajsetih članov, ki jih bodo za vedno ohranili v lepem spominu. Lani so umrli:

Marija kump, rojena 1913
Ana Pezdirc, rojena 1921
Leopold Gorupič, rojen 1900
Marija Sladič, rojena 1906
Jožeta Drobnik, rojena 1905
Ana Grahek, rojena 1898
Anton Papež, rojen 1920
Miloš Praprotnik, rojen 1919
Anton Weiss, rojen 1929
Anton Pevnik, rojen 1914
Janez Humljan, rojen 1913
Katarina Štrekelj, rojena 1914

Od 1. januarja do 28. junija 1985 so v mestni organizaciji ZZB NOV Črnomelj umrli naslednji člani:

Ana Kramarič, rojena leta 1898
Jožica Magister, rojena leta 1936
Jožef Schweiger, rojen leta 1907

Alojz Hernaus

Rodil se je 11. junija 1923, v zavedni slovenski družini v Javoršici (na Loki pri Žusmu). Po končani gozdarski šoli je postal gozdarski tehnik in je dolga leta služboval v Sentjurju, kjer se je leta 1979 tudi upokojil.

V narodnoosvobodilno gibanje se je vključil že 15. 3. 1942. Kot obveščevalec je delal na terenu Javoršice, Pilštanja in Gubnega. 1943. so ga zaprli in poslali v koncentracijsko taborišče Mauthausen. Po vojni je bil zagnan pri obnovi domovine. Za svoje predano delo je prejel medaljo za zaslug za narod ter Red dela s srebrnim vencem.

Popravek

V 31. številki TV-15 smo pomotoma objavili fotografijo Antona Škrinjarja tekst Srečka Jereba. Za napako se opravičujemo ter v celoti ponovno objavljamo fotografijo in tekst Antona Škrinjarja.

Lani umrli člani ZB Šentviška gora

Iz krajevnega odbora ZB na Šentviški gori so nam sporočili imena lani umrlih članov, ki se jih spominjajo s spoštovanjem in žalostjo, saj je tako spet zmanjšal krog članstva za štiri dobre tovariše: Janez Kikelj je bil rojen 18. 8. 1902 na Šentviški gori, Klara Kranjc rojena 12. 8. 1899, je bila tudi s Šentviške gore, Ludvik Ozebek, rojen 12. 8. 1912, je bil doma na Polju št. 11, Marija Kenda rojena 15. 8. 1898 pa je bila z Zakraja št. 13.

PRAVNA POSVETOVALNICA

Enkratna denarna pomoč

I. M. R. Kateri uživalci družinske invalidnine so upravičeni do enkratne denarne pomoči in koliko znaša ta pomoč?

Odgovor: Do enkratne denarne pomoči so upravičeni samo tisti uživalci družinske invalidnine, ki ne izpolnjujejo pogojev za pridobitev pravice do družinskega dodatka, to je tisti uživalci družinske invalidnine po invalidu I. – IV. skupine, ki je do smrti dobival dodatek za postrežbo in tujo pomoč, pa sami in njihovi družinski člani nimajo rednih prejemkov, ki bi na upravičenca presegali 85% dodatka za postrežbo in tujo pomoč, ki ga je invalid imel ob svoji smrti. Enkratna denarna pomoč je enaka šestmesečnemu dodatku za postrežbo in tujo pomoč, do katerega je imel invalid pravico na dan smrti.

Posmrtnina

S. P. Z. Zanima vas, kdo je upravičen do posmrtnine po uživalcu družinske invalidnine, ki je prejemal invalidski dodatek oziroma družinski dodatek, in koliko znaša ta posmrtnina?

Odgovor: Po 30. členu o vojaških invalidih (prečiščeno besedilo – Urad. list SRS, št. 24/1985) pripada zakoncu po smrti uživalca družinske invalidnine, če je ta prejemal invalidski oziroma družinski dodatek in je zakonec z njim živel v skupnem gospodinjstvu, posmrtnina, kar velja tudi za vzdrževane družinske člane. Ta posmrtnina znaša dvakratni znesek invalidskega oziroma družinskega dodatka, ki ga je prejemal umrli upravičenec.

Ortopedski dodatek

F. B. K. Kot civilni invalid-žrtev fašističnega nasilja ste popolnoma hromi. Ali ste poleg dodatka za postrežbo in tujo pomoč, ki ga prejimate, upravičeni tudi do ortopedskega dodatka?

Odgovor: Zakon o civilnih invalidih vojne (prečiščeno besedilo – Urad. list SRS, št. 24/1985) ne zagotavlja civilnim invalidom vojne poleg pravic za postrežbo in tujo pomoč tudi pravico do ortopedskega dodatka. Zato niste upravičeni do ortopedskega dodatka, čeprav kot civilni invalid I. skupine izpolnujete pogoje za priznanje tega dodatka vojaškim invalidom iz 46. člena zveznega zakona o vojaških invalidih.

Beneficirana zavarovalna doba

A. F. Z. Kot mirnodobni vojni invalid VI. skupine ste bili polno zaposleni več kot štiri leta. Ali se vam bo čas te zaposlitve štel v zavarovalno dobo s povečanjem?

Odgovor: Po izrecni odločbi 73. člena zakona o temeljnih pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja se tudi vojaškim invalidom od I. do VI. skupine čas, ki so ga kot taki prebili v delovnem razmerju in delali poln delovni čas, šteje v zavarovalno dobo s povečanim trajanjem, in sicer na vsake 12 mesecev dejansko prebitih v delovnem razmerju (na podlagi katerega so bili zavarovani) 15 mesecev zavarovalne dobe. Ker pravite, da ste bili kot mirodobni vojni invalid zaposleni polno, se vam bo navedeni čas štel v zavarovalno dobo s povečanjem.

Upravičenost do pokojnine

G. M. Lj. Imate priznan status borca ameriške vojske in vam je bil čas, ki ste ga prebili v ameriški armadi, priznan v dvojnem trajanju. Ali res niste upravičeni do pokojnine kot borec NOV, saj ste bili tudi borec proti okupatorju, čeprav niste bili v NOV?

Odgovor: Lastnosti borca NOV je možno priznati samo zavarovancu, ki je določen čas prebil v NOV ali na aktivnem in organiziranem delu v narodnoosvobodilnem boju, ni pa mogoče tega priznati tistim, ki so bili udeleženci protifašističnega boja v drugih deželah oziroma, ki so bili udeleženci tega boja v zavezniških vojskah.

Mladina v velenjski občini

Mladi bi radi postali »sedanjost«

»Moramo se končno nehati opirati na geslo mladi so naša bodočnost, kajti tisoči mladih bi končno radi postali sedanost,« pravita sekretar občinske konference ZSMS Titovo Velenje Bogdan Gregorin in predsednik Dušan Jeriha, s katerima smo se pogovarjali o mladini v velenjski občini. Mladi so danes in tu. Zadeva jih vse, kar se dogaja v družbi, v njihovem ozemju in širšem okolju, in ni jim vseeno, kaj se dogaja, saj so sestavni del te družbe. Kakor si boš postlal, tako boš ležal – to velja tudi zanje. Koliko jim uspeva postiljati in kolikšen je njihov delež pri tem, sta vprašanji, ki ju je treba postaviti na prvo mesto.

V velenjski občini živi okoli 9500 mladih v starosti od 14 do 27 let. Kar velika številka. Od teh jih je 530 v osnovnih šolah, približno 1500 v srednjih, kakih 400 na višjih in visokih šolah, približno 6500 pa jih je zaposlenih. Organizirani so v 130 osnovnih organizacij ZSMS v šolah, delovnih organizacijah, krajevnih skupnostih, na nivoju občine pa so povezani v občinsko konferenco ZSMS. Ta je sicer kot družbenopolitična organizacija formalno zastopana v organih družbenopolitične skupnosti, toda mladi trdijo, da je pri odločanju potisnjena na rob. Malo zato, ker še vedno ni dejanski izraz aktivnosti mladih, malo pa zaradi neustreznega odnosa starejših do problemov mladine oziroma do občinske konference ZSMS kot enega pomembnih dejavnikov odločanja v družbi.

Mladina v ZSMS združuje delo na štirih področjih: kot akcijska konferenca mladih v krajevni skupnosti, kot akcijska konferenca mladih v vzgoji in izobraževanju, kot akcijska konferenca mladih delavcev v delovnih organizacijah in kot akcijska konferenca mladih v kmetijstvu. »Zavedati se moramo, da vse, kar gradimo in kar bomo gradili, zadeva nas mlade,« pravi predsednik velenjske mladine Dušan Jeriha, »zato se vključujemo v programe, ki načrtujejo, kaj bi bilo treba v posameznih krajevnih skupnostih še zgraditi, kaj izboljšati in popraviti. Hočemo pokazati, da mladi nismo samo za lepljenje plakatov in mladinske veselice, ampak hočemo skupaj z ostalimi občani ustvarjati življenski minimum vsake naše krajevnosti. Tako smo na primer izpe-

titi tudi med mladimi Velenjčani. Njihov akcijska konferenca za to področje zajema center srednjih šol, osnovno šolo in študente.

Dušan Jeriha

»Če je smoter našega vzgojno-izobraževalnega sistema vzgojiti vsestransko razvito socialistično in samoupravno aktivno osebnost,« pravita moja sogovornika, »potem šolstvo ne more biti in ne sme biti le privesek združenega dela, ampak njegov aktivni sestavni del. Vanj moramo vlagati sredstva, da bomo iz šolskih klopi lahko pridobili čimveč strokovnjakov z diplomami, ki jo potrjuje resnično znanje.«

Z oblikovanjem je seveda treba začeti pri osnovnošolcih. To je kapital, v katerega se lahko z obrestmi nalaga, medtem ko je »starega kozla« težko spreobrniti. Prav njim namenijo velenjski mladinci največ pozornosti. Pogovarjajo se s sedmošolci in osmošolci, ko se odločajo za usmerjanje v poklice, pomagajo jim reševati študijske težave, med njimi iščejo in razvijajo talente na področju kulturnega

se tako ne naučijo samostojnega odločanja in ocenjevanja. To, kakšna bo, na primer, malica, prepuščajo staršem, to, kako bo-

Bogdan Gregorin

do organizirali proslavo, učiteljem in podobno. Poskušamo jim dopovedati, daje vse to stvar njihove odločitve. Uvedli smo tudi ocenjevanje učiteljev; ne glede strokovnosti, pač pa, kar zadeva njihov način učenja. Naleteli smo na čisto človeški odpor, češ mene pa že ne bo nihče ocenjeval! Navsezadnje pa so poskusne ocene dokazale, da znajo biti učenci zelo stvarni, saj so bili marsikje najboljše ocenjeni prav tisti učitelji, ki delijo največ »cevkov«.

Na občinski konferenci mladih v Titovem Velenju so prepričani, da šola še vedno preveč izobražuje in premalo vzgaja, čeprav so trditve šolstva nasprotno. Težave se pokažejo potem, ko mlad človek zapusti šolske klopi, se vključi v združeno delo in mora v tem okviru poleg delovne sposobnosti pokazati tudi nekaj svoje odločnosti. ZSMS v združenem delu je v določenih primerih še vedno organizacija za mlade in ne organizacija mladih. Svojega političnega vpliva ne uveljavlja dovolj učinkovito. Mesto, ki je v organizacijah združenega dela namenjeno mladinski organizaciji, je v določenih okoliščinah tudi rezultat želja ostalih družbenopolitičnih organizacij ter vodilnih delavcev v delovnih organizacijah. Mladinci tako ostanejo ob robu. In vendar je tu cela vrsta vprašanj, ki zadevajo prav nje: od stanovanjskih problemov do štipendiranja izobraževanja ob delu in iz dela, pa zaposlovanje in napredovanje pri delu. Vse to sodi v delokrog akcijske konference mladih delavcev v delovnih organizacijah. Včasih se razvijejo prav živahne okrogle mize, na katerih se mladi dogovarjajo, kako bi najlažje rešili ta ali oni problem. Tak-

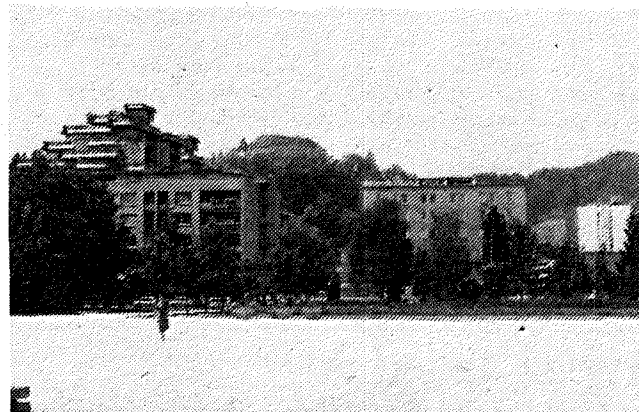
šna je bila, denimo okrogla miza o stanovanjski problematiki. Svoje ideje in predloge so zapisali na papir in jih posredovali odgovornim; kako jih bodo ti sprejeli in če bodo tudi uresničeni, pa je še vprašanje.

V kmetijstvu je vključenih le nekaj krajevnih skupnosti velenjske občine. Za povezavo s kooperanti, v glavnem so to delovne organizacije, skrbi akcijska konferenca mladih v kmetijstvu. Poleg akcijskih konferenc pa delujejo v okviru ZSMS še razne komisije in centri; tako na primer center za obveščanje in propagando, ki preko zapisnikov pogovorov z mladinci obvešča z internim glasilom o dejavnostih in akcijah, ki se pripravljajo, pa komisija za šport, ki vključuje mlade v vse turnirje, komisija za mladinsko prostovoljno delo, klub OZN, ki je eden najboljših v republiki, komisija za kultu-

ganizacijah.

Komisija za ohranjanje revolucionarnih izročil ter komisija za SLO in DS si neka-ko podajata roko, saj skupaj

potrudijo, da jih zapolnijo, čeprav tudi v Titovem Velenju, kakor marsikje drugje, čutijo težave pri zagotavljanju brigadirjev. Iz delovnih

Titovo Velenje

organizirata in izpeljujeta akcije. Ena glavnih nalog je priprava in izvedba pohoda po poteh Štirinajste. Velenjska občina v tem primeru prednjači tako po številu pohodnikov kot tudi po kvaliteti pohoda. »To ni goli rek,«

organizacij jih bodisi ne pustijo, ali pa le s težavo in po dolgem prepričevanju; med študenti zanimanja žal ni pa tudi med srednješolci ne. Velik vzrok za to je ukinitve delovne prakse, ki je bila včasih iz tega naslova priznana. »Pa še precej drugih stvari bi veljalo spremeniti,« so omenili na občinski konferenci ZSMS v Titovem Velenju.

»Ne samo mladi, tudi drugi se morajo odločiti, ali je brigadirsko delo pomembno, ali je bratstvo še naš cilj,« pravita Bogdan in Dušan. »Med osnovnošolci še dobimo navdušence. To, zakaj brigadirstvo mladih ne zanima kasneje pa bi se morali resno vprašati. Je merilo dinar? Ali je kaj drugega narobe? Tabor je določen premik v načinu brigadirskega življenja, ni pa to vse.«

Titovo Velenje ima še eno zadolžitev – koordiniranje mladinske delovne akcije, na katerih sodelujejo najboljši, najbolj prekaljeni brigadirji iz osmih mest naših republik in pokrajin, ki nosijo Titovo ime. Skupaj sestavljajo brigado z imenom »Titovo – Titova mesta«. Iz vsakega mesta pride po šest brigadirjev in vsako leto posebej določijo, katero mesto bo organizator akcije. Letos je to Titova Mitrovica, lani so bili organizatorji mladinci iz Titovega Velesa, prvo leto pa je ta naloga pripadla Velenjčanom. Brigada je lani osvojila veliko priznanje – plaketo Veljka Vlahovića.

Mladi v Titovem Velenju se zavedajo časa, v katerem živijo, in prav zato hočejo živeti sedanost, ne zgolj čakati na prihodnost. Lani maja so natančno razgrnili svoje probleme. Pest jih spoznane, da je še cela dolga vrsta mladih, ki niso vključeni v mladinsko organizacijo in njeno delo. Kaj storiti z njimi! Premalo je samo govoriti o potrebnosti mladih, potrebno se je dokazati v stvarnosti. Drugi dejavniki v občini mlade sicer podpirajo, zatrjujoč, da je mladina pomembna, a samo to, kolikor mladi nimajo možnosti, da bi se izkazali, ne zadostuje.

»Ne slepimo se,« pravi predsednik velenjske mladine, »kar delamo, je pozitivno, toda še daleč smo od tistega, da bi bilo najboljše.«

Živa Drole

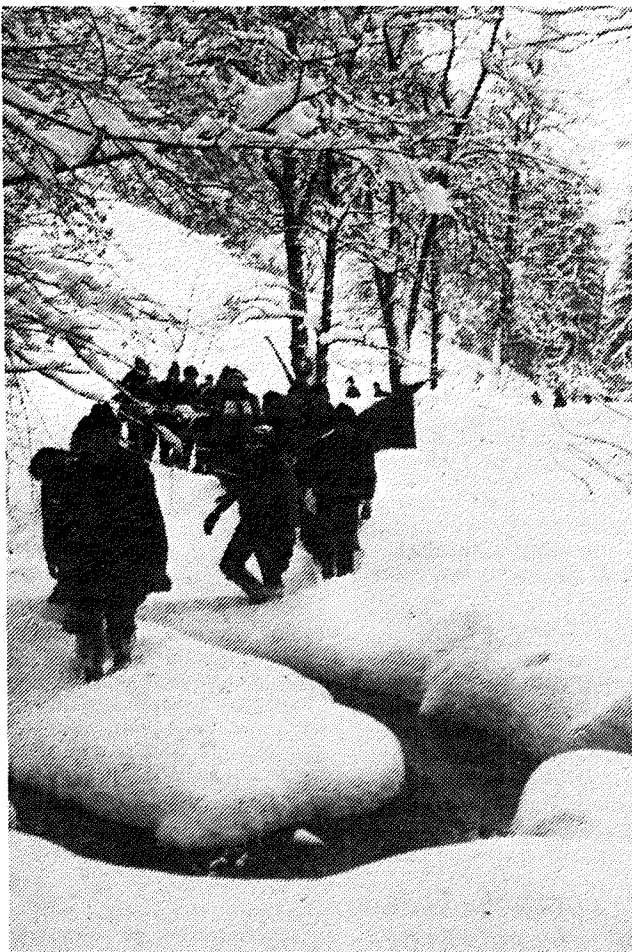

Pomoč krajanom s prostovoljnim delom

ljali akcijo za četrti samoprisevek. Naša akcijska konferenca mladih v krajevni skupnosti je pri tem pokazala prave organizatorske sposobnosti.«

Vzgoja in izobraževanje sta področje, ki ga pravzaprav ni mogoče ločiti od mlade generacije. To je ču-

ustvarjanja, da bodo nekoč, v višjih šolah, dosegli še večjo kakovost. »Ugotovljamo,« pravi Dušan, »da so mladi v osnovnih šolah dostikrat preveč lagodni, to pa zato, ker mentorji njihovih mladinskih organizacij preveč delajo v njihovem imenu, oni sami pa

Med pohodom po poteh Štirinajste

ro, komisija za ohranjanje revolucionarnih tradicij pa še komisija za SLO in DS.

Komisija za kulturo sodeluje z Zvezo kulturnih organizacij. V klubu mladih, imenovanem Rdeča vrtnica, organizira razne predstave in predstavitev za osnovne mladinske organizacije. Tudi občinska revija Naša beseda, v kateri mladi predstavijo svojo ustvarjalnost in kulturno življenje vseh zvrsti – v literaturi, baletu, recitacijah, plesu, igrah itd. – najde zase obilo nalog. V velenjski občini ugotavljajo, da je vsako leto več nastopajočih, vedno boljši pa so tudi programi. Naložbe v delo z najmlajšimi se jim obrestujejo. Revija Naša beseda poteka skozi celo leto. Prikaže organizirajo ob raznih priložnostih v krajevnih skupnostih in delovnih or-

pravi Bogdan Gregorin, »pač pa je vsa pozornost namenjena spoznavanju zgodovine, poti, po kateri je šla Štirinajsta, ter spoznavanju sedanjega življenja teh krajev. Iz leta v leto je več pohodnikov. Sprva jih je bilo devet deset, zdaj jih je že dvesto, zadnji dan pohoda pa se jim pridruži še po dvesto pionirjev. Letos je komisija pred proslavo v Topolšici pripravila tudi kviz ob 40-letnici zadnjih bojov za našo svobodo.«

Kako je z mladinskim prostovoljnim delom v občini? Zabeležili so približno dvajset enodnevnih lokalnih delovnih akcij, ki so bile namenjene pomoči posameznim krajevnim skupnostim. Sicer pa imajo dve mladinski delovni brigadi: »Karel Destovnik-Kajuh« in »Franc Leskošek-Luka«. Nekako se

Zbor borcev Kamniško-zasavskega odreda

Številnim prireditvam ob 40-letnici zmage nad fašizmom se pridružuje domicilna občina Zagorje ob Savi, ki je pred tednom slavila svoj občinski praznik skupaj z nekdanjimi borci 1. štajerskega bataljona in Kamniško-zasavskega odreda.

Ob tej priložnosti je bila slavnostna seja vodstev družbenopolitičnih organizacij, dan pozneje pa so se na svojem zboru sestali nekdanji borci Kamniško-zasavskega odreda. Spregovoril jim je Jože Ransinger, predsednik skupščine občine Zagorje ob Savi in med drugim dejal:

»Prepričan sem, da je dal vaš odred velik prispevek k

dokončni zmagi nad fašizmom in k osvoboditvi naroda, ki je na svoji zemlji dolga leta trpel pod bičem tujih krvnikov in izdajalcev. Mi, pripadniki mlajših rodov, smo vam hvaležni in bomo skušali s prenosom izročil narodnoosvobodilnega boja na mlajše rodove ohraniti spomin na slavne dni, ko se je v krvavem in težkem boju oblikovala nova Jugoslavija.

Danes nam ob naših gospodarskih in družbenih težavah nekateri marsikaj očitajo. Priče smo blatenja zgodovine narodnoosvobodilnega boja, boja, katerega žive priče ste tudi vi, in skušamo razvrednotiti naš družbeni in samoupravni sistem. Brskajo po zgodovini, ne za-

to, da bi spoznali objektivno resnico, pač pa, da bi razvrednotili naš narodnoosvobodilni boj. Zdaj je čas, da jim povemo, da se z njihovimi početji ne strinjamo in jim bomo odločno nasprotovali...«

Potem ko je delegacija položila venec k spomeniku padlih, so nekdanjim borcev Kamniško-zasavskega odreda izročili spominske medalje, zbor pa je bil sklenjen s priložnostnim tovariškim srečanjem. **Jože Čurin**

Avgust Anderluh – petinsedemdesetletnik

Šmarje pri Jelšah. Tu so letos poletni slavlili življenjski jubilej nekdanjega šmarskega župana Avgusta Anderluha. Jubilar je bil sicer rojen v Bolzanu, vendarle izvira iz trdnje šmarske družine: njegovo mater, sestro in sestričnega moža so Nemci ustrelili leta 1942.

Z ženo Malko sta vse svoje življenje posvetila zobozdravstvu. Med okupacijo sta pomagala organizirati partizansko zobozdravstvo pri Glavnem štabu Slovenije. Gustl je imel svoj zdravstveni laboratorij na Stražnem vrhu. Bil pa je tudi med zagnanimi organizatorji kulturnoumetniškega delovanja na osvobojenem ozemlju Bele krajine.

Po osvoboditvi je bil kot dolgoletni šmarski župan zaslužen za napredek in razvoj povojnih Šmarij: bil je vrsto let nepogrešljivi vodja predvojaške vzgoje, predsednik sindikata, predsednik občinske strelske zveze, ustanovitelj in predsednik lovske zveze, vodja šmarskega KUD Anton Aškerc, režiser šmarske dramske družine (poseben uspeh je doživel kot režiser Žižkove Miklove Zale na prostem) in član odbora zdravstvenih delavcev v NOB.

Pomagal je razgibavati življenje in delo na mnogih področjih: bil je predsednik rezervnih vojaških starešin, sodeloval je tudi pri ustanovitvi radia Šmarje, od leta 1947 do 1982 (ko je zaradi

bolezni in izgube vida moral to delo opustiti) je v Šmarju opravljal sklepanje zakonskih zvez.

Za svoje resnično pomembno in vsestransko delo je poleg vseh in vojaških odlikovanj prejel tudi vrsto družbenopolitičnih priznanj in odličij, med njimi tudi Red dela z zlatim vencem, zlato odličje za kulturnoumetniško delo, priznanje radia Šmarje, priznanje zobozdravstva ter plaketo rezervnih vojaških starešin.

Redki so možje, kakršen je Avgust Anderluh, ki bi tako nesebično in humano delovali ne samo na svojem strokovnem področju, temveč tudi na vseh javnih toriščih in bi bili tako tesno povezani s svojim krajem in ljudmi. Zato mu lahko krepko stisnemo roko ob njegovem visokem življenjskem jubileju ter mu zaželimo zdravja in še mnogo let življenja! **Dušan Mevlja**

Cerkno

Pohod po poti prenosa ranjencev s Primorske in Gorenjske na Notranjsko

V letu 1984 smo na pobudo skupnosti borcev 31. divizije proslavili 40. obletnico velike akcije 9. korpusa, ko so njegove enote evakuirale 95 ranjencev s Primorske in Gorenjske na Notranjsko. Odkrili smo spominsko ploščo na gasilskem domu v Cerknem, kjer se je 13. avgusta 1944 začel transport ranjencev, ter spomenik na Mačkovcu (Ravbar komanda), na najbolj izpostavljenem delu poti.

Po poti prenosa ranjencev je v spomin na ta dogodek krenila iz Cerkna pohodna enota petdesetih mladincev, pripadnikov JLA in teritorialne obrambe ter borcev, katerim so se na posameznih odsekih pridružili pionirji osnovnih šol iz Cerkna in Otlice.

Da bi ohranili spomin na ta človekoljubni dogodek iz časa NOB, je odbor skupnosti borcev 31. divizije predlagal občinskemu odboru ZB in občinskimi konferencami ZSMS v Ajdovščini, Cerknici, Idriji in Postojni, da ustanovijo odbor za organiziranje pohoda. Republiški komite za zdravstvo in socialno varstvo je prevzel trajno pokroviteljstvo nad pohodom. Akcije sta podprli tudi Zdravstvena skupnost Slovenije in tovarna Lek.

Priprave na letošnji pohod so stekle. V petek, 6. septembra ob 12.30 bo po krajši svečanosti iz Cerkna krenila na pot petdesetlanska pohodna enota, ki bo preko Želina, Jagršč, Oblakovega vrha in Vojsčice zvečer prispela na Vojsko, kjer bo prenočila ter se srečala s krajanji.

Naslednje dne, v soboto, 7. septembra se bo pot nadaljevala prek Mrzle Rupe, Hudega polja in Predmeje na Otlico. Tudi tam bo srečanje s krajanji.

V nedeljo 8. septembra ob 9.00 bo slovesnost pri spomeniku na Mačkovcu, kjer bodo pohodno enoto pozdravili občani Postojne. Enota bo nato nadaljevala pohod po najtežjem odseku – po pobočjih Javornika. Odondod bo prišla v Loško dolino, kjer se bo na pohod končal ob obeležju na nekdanjem partizanskem letališču v Nadlesku. Sledilo bo tovariško srečanje v Kozarščah pri gradu Srečnik.

S pohodniki se bodo srečali tudi partizanski zdravniki in jim pripovedovali o delu partizanske sanitete ter o junaštvih ranjenih borcev.

Pohodniki se bodo spomnili tudi padlih in ob spomenikih oziroma grobiščih polagali vence.

Mladina, borci in krajanji ter predstavniki krajevnih skupnosti in družbeno-političnih organizacij bodo, tako kot na prvem pohodu leta 1984, na vsej poti sprejemali pohodnike tako, kot so v času NOB sprejemali borce partizanskih brigad in drugih enot. **Ivo Miklavčič**

zoviške in Kosovelove brigade, pripadnikov štabnih enot 30. in 31. divizije ter nekaj manjših enot. Ko je prišla na Želino, so proti Reki poslali predhodnico, ki jo je vodil domačin iz Planine nad Cerknim Gabrijel Petrnjeli-Jelko. V Klopeh je predhodnica trčila ob nemško predhodnico in se z njo pri priti spopadla. Več Nemcev je padlo, naša predhodnica je imela enega mrtvega in enega ranjenega. Zaplenila je troje pušk in eno lahko strojno. Sledila je odločitev, da vsa dolga kolona nadaljuje pot v Jagršče in Šebreljski vrh ter odondod na Oblakov vrh in dalje v Čepovan. Nemci so imeli enak namen: preko Šebrelja na Šebreljski vrh ter skozi Kanomlje v Idrijo. 22. julija zjutraj sta se obe koloni srečali na Šebreljskem vrhu. Vnel se je boj, ki je trajal od sedmih zjutraj do štirih popoldne, ko se je pooblačilo in se je ulila močna ploha. To je partizanom omogočilo, da so prodrli na Oblakov vrh in se povzpeli na Vojsko. Nemci pa so po dolini Kanomlja odšli proti Idriji. Poveljstvo bataljona Heine je kasneje poročalo: »... Izurjenost in borbeni duh partizanov sta v zadnjem času močno porasla.«

Ob odkritju spominske plošče bo slavnostni govor, po govoru pa bo kulturni spored. Nastopili bodo moški in mešani pevski zbor iz Šebrelja ter mladina in pionirji kot recitatorji. Najzaslužnejšim krajanom bodo podelili priznanja. **A. P. Ogarev**

Šebrelje

Ob praznovanju krajevnega praznika bodo 1. septembra na Šebreljskem vrhu odkrili dve spominski plošči

V Šebreljah so si za krajevni praznik izbrali spomin na dan, ko so Nemci leta 1944 s svojimi pomagači – domobranci požgali vas. Zgorelo je 172 hiš in gospodarskih poslopij. Dogodka se že nekaj let spominjajo vsako prvo nedeljo v septembru s pohodom mladine, bivših borcev in aktivistov po važnih točkah, kjer so med NOB delovali partizanski vojaški in terenski sestavi.

Letošnji pohod se bo začel izpred zadružnega doma. Najprej se bodo ustavili v Lošku, kjer je med NOB delovalo poverjenišvo CK KPS, ki sta ga vodila Lidija Šentjurec in Aleš Bebler. Poverjenišvo je usklajevalo osvobodilni boj Primorske, Gorenjske in Koroske ter si prizadevalo doseči njegovo čimvečjo širino. Vzdrževalo je tudi neposredno zvezo s Komunistično partijo Italije. Iz Loška bodo pohodniki nadaljevali pot na Šebreljski vrh, kjer bo ob 12. uri odkritje spominske plošče na domačiji pokojnega Andreja Rjavca, po domače V grapi. V hiši je med vojno delovalo vodstvo SKOJ-a za vso Primorsko. Točka je imela ilegalno oznako M-511,

vodil jo je tovariš Lado Pahor-Damjan.

Po odkritju spominske plošče bodo pohod nadaljevali na Šebreljski vrh, kjer bo ob 15. uri na Stanu osrednja proslava. Odkrili bodo spominsko ploščo 35 padlim borcev in dveh težkih bojih na grebenih tega vrha.

Nekaj podrobnosti o boju na Stanu na Šebreljskem vrhu (22. julija 1944): večer poprej je iz Cerkna odšla dolga kolona Vojkove, Gregorčičeve, Ba-

Reševalcem nagradnih križank

Med tistimi reševalci, ki so posilali rešitve nagradnih križank KLI in Meblo, je žreb odločil, da knjižne nagrade iz programa Založbe Borec dobijo: **Anica Tanko**, Gorenjska c. 72, Ribnica, **Miha Kolarič**, Ljudski vrt 1, Ptuj, **Matevž Kolar**, Dovje 90 a, Mojstrana, **Franc Maroh**, Panonska 5, Ptuj, **Vinko Železnik**, Menardova 51, Ljubljana in **Tamara Potočnik** Tržaska 117, Ljubljana. **Pravilni rešitvi križanke KLI Logatec:** kk, kup, pd,

pas, lok, Una, ovsika, izoplus, Soaker, Laert, atest, Ri, okno, steblič, gv, dno, anorak, alk, oda, ej, srt, Taras, neon, tar, Edam, goba, tp, Col, ami, Lorian, klan, ikavci, sodobna okna, ak, okoliš, Bea, kum, neto, lek, trias, panoramska vrata in Atik. **Meblo:** rustika, octar, ostanek, Sveto, stop, san, etik, Tales, dieta, ovitek, mol, za, vakero, aliter, Man, črta, Brioni, ag, ujeđa, Joe, Aram, katan, pekari, Eliot, Lim, forma, Iko, ira, kopun, raz in Arara.

Ivanu Kreftu v spomin

Globoko je v meni odjeknila vest ob smrti dragega pokojnika.

Čeprav dokaj pozno, želim osvetliti spomin na tega vrlega tovariša, neumornega borca za človekove pravice. Kjerkoli je prišel v stik s sočlovekom, tudi iz preprostega sloja, ni odmaknil pogleda, temveč mu je pogledal v oči. Vedno nasmejan ga je ogovoril in se pozanimal, kako živi. Tako je vsakokrat izpričal svoje tovarištvo, inteligenco, izobrazbo, izkušnjo in nesebičnost.

Srečala sva se v najtežjih dneh zgodovine naših narodov, v času okupatorskega nasilja leta 1941, in sicer kot pripadnika bivše razpadle jugoslovanske armade v taborišču »nemških hord« v tedanji Kosovski, današnji Titovi Mitrovici. Okoliščine, v katerih smo se znašli, so bile zelo hude. Obravnavali so nas kot številke, ne kot vojne ujetnike in ljudi. Bilo nas je pet tisoč. Na milost in nemilost smo bili prepuščeni pobesnelim gestapovcem in esesovcem. Lačne in prezeble so nas mučili na dežju in globokem blatu po pet, šest ur na dan na tako imenovanem »Apelplatu«. Kasarne so bile zapuščene in zanemarjene, brez vode, brez stranišč. Slame ni bilo, ležali smo na golem betonu.

Za vsakega sotrpina je imel Ivan Kreft prijazno in prijateljsko besedo, vsakomur je po svojih močeh pomagal.

Na veliko presenečenje in veselje sva se spet srečala v naši svobodni, novi Jugoslaviji, v Ljubljani. Bila sva člana ZZB NOV »Milan Česnik« na Viču. Dostikrat sva se spominjala tistih težkih časov in dni nadčloveških muk.

Ivan Kreft je bil resnično človek plemenitega značaja in bogatih moralnih kvalit. Slava njegovemu spominu. **Jože Šček**

Pripis uredništva

Enainosemdesetletni Jože Šček, član ZZB NOV Slovenije, živi sredi Ljubljane bolan in samotni. Žena mu je umrla, oči so mu oslabele in ne more brati. Tako je šele zdaj zvedel od znancev za smrt Ivana Krefta, ki je umrl že pred več kot tremi meseci. Počutili smo se moralno zavezane, da objavimo ta njegov zapozneli spominski zapis.

Vabilo

V sodelovanju z družbenopolitičnimi organizacijami Cerkno, planinskim društvom Cerkno, brigado »Srečko Kosovel« Gorenjskim vojnim področjem in inženirskim bataljonom XXXI. divizije organiziramo letno srečanje borcev, planincev, tabornikov, mladine in ostalega prebivalstva Gorenjske, Primorske in Slovenije, v nedeljo, 25. avgusta 1983.

Pri spomeniku na vrhu Porezna bo ob 11. uri kratka svečanost in komemoracija (prižig žare, polaganje venca v spomin na padle borce za svobodo in njihova počastitev.)

Dohodi na Porezen so: iz Cerkna na poti Kosovelove brigade in Železnikov preko Davče po poti enote Gorenjskega vojnega področja (mimo Jureževe in Vrhovčeve kmetije), iz Podbrda po poti Inženirskega bataljona XXXI. divizije, iz Jesenice po Dolgi poti ter iz Petrovega brda (kjer je pot markirana).

Pohod bo ob vsakem vremenu. Dom na Poreznu bo odprt, oskrbovan z osvežitnimi pijačami in ostalimi okrepčili.

Priporočamo planinsko opremo, posebno, če bo slabo vreme.

Odbor za organiziranje pohoda na Porezen

Obvestilo

Predstavniki družbenopolitičnega in samoupravnega življenja občin Črnomelj in Metlika ter predsedniki domicilnih enot, ki imajo domicil v obeh občinah, so se dogovorili, da organizirajo skupno srečanje 1. 9. 1985 v Gradcu. Srečanje, posvečeno 40-letnici svobode, bo manifestacija, namenjena mladini, občanom belokranjskih občin, borcev, aktivistom in vsem prijateljem Bele krajine.

V belokranjskih občinah imajo domicil: XV. Divizija, Partizanski pevski zbor, Partizansko šolstvo (podof. in of. šole), Cankarjeva brigada, XV. Brigada, Belokranjski odred in Bataljon VDV.

S to informacijo vas predčasno seznanjamo in vabimo na srečanje, ki bo 1. 9. 1985 ob 10. uri v Grajskem parku v Gradcu v Beli krajini.

Prosimo vas, da odbori seznanijo svoje borce, ostale soborce in prijatelje naše Bele krajine, da se dobimo v prijetnem vzdušju prvo nedeljo septembra.

Lepo pozdravljeni in na svidenje v Gradcu 1. 9. 1985.

Metlika, dne 8. 8. 1985

Vabijo DPO občin Črnomelj in Metlika

tv-15 naš TOVARIŠ

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – Časopisni svet TV-15 naš tovariš: DUŠAN BENKO, RASTKO BRADARSKA, MILAN FILIČIČ, TONE GOŠNIK, MARIJAN LAH, FRANCE PEROVŠEK (predsednik sveta), ZORKA PERŠIČ, VANDA ŠKODNIK, STANE ŠKRABAR, JULKA TAJNIKAR, DRAGO VRESNIK. Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK; Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR; Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino; BOJAN KUNTARIČ – notranja politika; MILENKO STRAŠEK – reportaža; BOJANA ŽOKALJ-JESIŠ – naša organizacija; Lektorica-redaktorica: KATJA HVALA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelki: Moše Pijade 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 1.100 din, posamezna številka v prosti prodaji 30 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije šteje 42/1-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov – Korektura in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35